

Τ.Ε.Ι. ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

« ΝΕΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΝΟΡΘΩΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ»

«JUVENILE DELINQUENCY AND RESTORATIVE JUSTICE»

Σπουδάστριες: Μπαλάφα Κωνσταντίνα

Τασιοπούλου Δήμητρα – Έλενα

Τραγουλιά Αγγελική

Εισηγητής: Δρ. Δρίτσας Ιωάννης

ΠΑΤΡΑ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2013

**Τ.Ε.Ι. ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

« ΝΕΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ»

Σπουδάστριες: Μπαλάφα Κωνσταντίνα

Τασιοπούλου Δήμητρα – Έλενα

Τραγουλιά Αγγελική

Εισηγητής: Δρ. Δρίτσας Ιωάννης

Πτυχιακή εργασία για τη λήψη πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής επαγγελματών Υγείας και Πρόνοιας του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Α.Τ.Ε.Ι.) Πάτρας.

ΠΑΤΡΑ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2013

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ευκαιρία της εκπόνησης της παρούσας εργασίας θα θέλαμε να εκφράσουμε τις ευχαριστίες μας στον υπεύθυνο και συντονιστή καθηγητή κ. Δρίτσα Ιωάννη, που επόπτευσε την συγγραφή της παρούσας εργασίας προσφέροντας μας καθοδήγηση και στήριξη.

Επίσης, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όλους τους δικούς μας ανθρώπους για την υπομονή και την υποστήριξη που μας παρείχαν όλα τα χρόνια στην πραγματοποίηση του στόχου μας, η επίτευξη του οποίου απαιτούσε πολύ κόπο, χρόνο και υπομονή.

Σπουδάστριες:Μπαλάφα Κωνσταντίνα

Τασιοπούλου Δήμητρα – Έλενα

Τραγουλιά Αγγελική

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	3
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	4
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	9
SUMMARY	10

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1.Εισαγωγή.....	12
1.2.Προβλήματα και επισημάνσεις.....	13
1.3.Σκοπός μελέτης.....	14
1.4.Ορισμοί όρων.....	15

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Εισαγωγή	17
2.1 Η νεανική παραβατικότητα.....	17
2.2 Η φαινομενολογία της νεανικής παραβατικότητας.....	19
2.3 Η ερμηνεία της νεανικής παραβατικότητας.....	27
2.4 Θεωρητικές Προσεγγίσεις.....	27
2.4.1. Οι φιλοσοφικές απόψεις του Ρουσσώ για την απόκλιση και την παραβατικότητα.....	27
2.5 Θεωρητική προσέγγιση της νεανικής παραβατικότητας - Σύγχρονες θεωρίες.....	28
2.5.1.Οικολογική σχολή του Chicago.....	29
2.5.2. Θεωρία της ετικετοποίησης (Labeling Approach).....	29
2.5.3. Ολιστική - πολυπαραγοντική προσέγγιση της νεανικής παραβατικότητας.....	30
Ανακεφαλαίωση	32

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Εισαγωγή	33
3.1 Εξελικτική πορεία της νεανικής παραβατικότητας: σχέση ηλικίας και παράβασης νόμου στην χώρα μας.....	34

3.2 Στατιστικά χαρακτηριστικά ανήλικων παραβατών.....	36
Ανακεφαλαίωση	41

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΣΥΝΤΕΛΟΥΝ ΣΤΗΝ ΓΕΝΕΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Εισαγωγή.....	42
4.1 Βιολογικοί παράγοντες: Κληρονομικότητα και γενετική.....	42
4.2 Ψυχολογικοί παράγοντες.....	43
4.3 Περιβαλλοντικοί παράγοντες.....	44
4.3.1. Η οικογένεια.....	44
4.3.2. Φορείς αγωγής: Το σχολείο.....	47
4.3.3. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.....	50
4.3.4. Η σύγχρονη πραγματικότητα: οικονομική κρίση, φτώχεια και παραβατικότητα επαγγελματική αβεβαιότητα, κοινωνικός αποκλεισμός.....	51
Ανακεφαλαίωση	53

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Εισαγωγή.....	55
5.1 Η κοινωνική πρόληψη της παραβατικότητας.....	55
5.2 Προγράμματα κοινωνικής ανάπτυξης ως μέσο πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας.....	58
5.2.1. Η εμφάνιση των προγραμμάτων κοινωνικής ανάπτυξης.....	58
5.2.2. Θεωρητική προσέγγιση των προγραμμάτων κοινωνικής ανάπτυξης.....	60
5.3. Επισκόπηση προγραμμάτων κοινωνικής ανάπτυξης.....	64
5.3.1. Προγράμματα που απευθύνονται στην οικογένεια	65
5.3.2. Προγράμματα που αφορούν το θεσμό και τη λειτουργία του σχολείου.....	67
5.3.3. Προγράμματα προώθησης της απασχόλησης.....	72
5.3.4. Προγράμματα κοινοτικής δράσης	74
5.3.5. Προγράμματα λήψης μέτρων κοινωνικής πολιτικής.....	75
5.3.6. Προγράμματα αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου	76
5.4. Ενδεικτική ανάλυση καποιων προγραμμάτων-εκτίμηση	

προσπαθειών και αποτελέσματα.....	78
5.4.1. Η Βιβλιοθήκη του Leeds (ToyLibrary – WestLeedsFamilyServiceUnit).....	78
5.4.2 Το πρόγραμμα Bonnemaïson.....	79
5.4.3 Η μηκυβερνητική οργάνωση ‘ΑΡΣΙΣ’	81
5.5 Κοινωνική πρόληψη και κοινωνική ανάπτυξη: Η ελληνική εμπειρία.....	85
Ανακεφαλαίωση	90

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ

Εισαγωγή.....	92
6.1. Η χάραξη πολιτικής πρόληψης ενάντια στη νεανική παραβατικότητα	92
6.1.1 Η ανάγκη σωστού σχεδιασμού και διεξαγωγής επιστημονικών ερευνών	92
6.2 Προϋποθέσεις / βάσεις και εμπόδια στο δρόμο για τον σχεδιασμό αποτελεσματικής πολιτικής πρόληψης	93
6.2.1 Ελληνική πραγματικότητα.....	96
Ανακεφαλαίωση	97

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΦΟΡΕΙΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Εισαγωγή.....	99
7.1 Φορείς κοινωνικού ελέγχου.....	100
7.1.1. Αστυνομία ανηλίκων.....	100
7.1.2. Δικαστήρια ανηλίκων.....	101
7.1.3. Υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων.....	104
7.1.4. Εισαγγελία ανηλίκων.....	105
7.1.5. Ιδρύματα αγωγής.....	106
7.1.6. Σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων.....	107
7.1.7. Εταιρείες προστασίας ανηλίκων.....	109
Ανακεφαλαίωση	110

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Η ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΩΣ ΜΙΑ ΝΕΑ ΜΕΘΟΔΟ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ

Εισαγωγή.....	112
8.1. Φιλοσοφικό υπόβαθρο και αξίες της επανορθωτικής δικαιοσύνης.....	114
8.2. Αρχές διαμόρφωσης των θεμελίων της επανορθωτικής δικαιοσύνης.....	119
8.3. Τρόπος λειτουργίας της επανορθωτικής δικαιοσύνης.....	122
8.4. Προγράμματα επανορθωτικής δικαιοσύνης.....	123
8.4.1. Προγράμματα συναντήσεων διαμεσολάβησης.....	123
8.4.2. Προγράμματα συναντήσεων οικογενειακών ομάδων.....	124
8.4.3. Προγράμματα συσκέψεων.....	124
8.4.4. Προγράμματα κύκλων.....	126
8.4.5. Προγράμματα βοήθειας θυμάτων.....	128
8.4.6. Προγράμματα βοήθειας πρώην παραβατών.....	129
8.4.7. Προγράμματα αποκατάστασης.....	129
8.4.8. Προγράμματα κοινοτικών υπηρεσιών.....	130
Ανακεφαλαίωση.....	132

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....134

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	138
--------------------------	------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α.

Ο Ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στην Νεανική Παραβατικότητα.....	162
---	------------

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στη μελέτη του φαινομένου της νεανικής παραβατικότητας. Ως νεανική παραβατικότητα ορίζεται η από ανήλικους παράνομη συμπεριφορά, που χαρακτηρίζεται από παραβάσεις νομικών και κοινωνικών κανόνων.

Στο πρώτο κεφάλαιο, συνοπτικά, αναφέρονται οι έννοιες που θα αναλύσουμε ενδελεχώς στα επόμενα κεφάλαια που ακολουθούν και προσεγγίζουμε εισαγωγικά το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας. Ορίζεται ο σκοπός της μελέτης και γίνεται προσπάθεια να δοθούν οι ορισμοί των βασικότερων εννοιών που θα συναντήσουμε στη συνέχεια.

Στο δεύτερο κεφάλαιο προσεγγίζουμε τη νεανική παραβατικότητα μέσα από το πρίσμα αντίστοιχα της έννοιας, του ορισμού της αλλά και της φαινομενολογίας ως προς τα ποσοτικά μεγέθη και την ποιοτική εικόνα των πράξεων που συνθέτουν το φαινόμενο, καθώς επίσης και θεωρητικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις του προβλήματος της νεανικής παραβατικότητας.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην εξελικτική πορεία της νεανικής παραβατικότητας: σχέση ηλικίας και παράβασης νόμου στην χώρα μας παραθέτοντας τα στατιστικά χαρακτηριστικά των ανήλικων παραβατών.

Στο τέταρτο κεφάλαιο μιλάμε για επιπρόσθετους παράγοντες που συντελούν στην γένεση και την εμφάνιση της παραβατικής συμπεριφοράς. Αντιπαραβάλλονται η σύγχρονη πραγματικότητα: οικονομική κρίση, φτώχεια με την παραβατικότητα επαγγελματική αβεβαιότητα και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύεται η κοινωνική πρόληψη της παραβατικότητας των νέων καθώς και η παρουσίαση των προγραμμάτων κοινωνικής ανάπτυξης ως μέσο πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας. Τέλος, γίνεται μια θεωρητική προσέγγιση των προγραμμάτων κοινωνικής ανάπτυξης καθώς και μια επισκόπησή τους.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται συνοπτικά η χάραξη της πολιτικής πρόληψης ενάντια στη νεανική παραβατικότητα και τονίζονται οι λόγοι για ανάγκη σωστού σχεδιασμού αλλά και διεξαγωγής επιστημονικών ερευνών. Οι προϋποθέσεις, οι βάσεις αλλά και τα εμπόδια στο δρόμο για τον σχεδιασμό αποτελεσματικής πολιτικής πρόληψης αναλύονται εκτενώς. Τέλος

γίνεται νύξη για την Ελληνική πραγματικότητα σε σχέση με την νεανική παραβατικότητα αλλά και η υλοποίηση σχετικών προγραμμάτων που λαμβάνουν χώρα.

Στο έβδομο κεφάλαιο αναφέρονται οι φορείς κοινωνικού ελέγχου, όπως η αστυνομία ανηλίκων, τα δικαστήρια ανηλίκων, η υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων, η εισαγγελία ανηλίκων τα ιδρύματα αγωγής αλλά και τα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων. Τέλος αναφορά γίνεται και στις εταιρείες προστασίας ανηλίκων.

Στο όγδοο κεφάλαιο παρουσιάζεται το φιλοσοφικό υπόβαθρο όπως και οι αξίες της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Λόγος γίνεται και για τις αρχές που διαμορφώνουν τα θεμέλια της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Γίνεται εκτενής αναφορά στον τρόπο λειτουργίας της επανορθωτικής δικαιοσύνης αλλά και στα προγράμματα επανορθωτικής δικαιοσύνης

Η ολοκλήρωση της πτυχιακής εργασίας πραγματοποιείται με την παρουσίαση της συζήτησης των συμπερασμάτων της μελέτης σε σχέση με την υπάρχουσα θεωρία και τις προτάσεις που δίνονται για περαιτέρω σκέψη και δράση.

SUMMARY

This paper focuses on the study of juvenile delinquency, juvenile delinquency as defined by the minor's illegal behavior which is characterized by violations of legal and social attitudes.

In the first chapter, we briefly mentioned the concepts that we will analyze in detail in subsequent chapters following approximations and quotes the phenomenon of juvenile delinquency. Defines the purpose of the study and an attempt is made to establish the definitions of basic concepts that will meet them.

In the second chapter we approach the juvenile delinquency through the prism corresponding concept, the definition of phenomenology but also for its quantitative and qualitative picture of the acts that constitute the phenomenon, as well as theoretical and interpretive approaches to the problem of juvenile delinquency.

The third chapter is a reference to the evolution of juvenile delinquency: age relationship and breach of law in our country, presenting the statistical characteristics of juvenile offenders.

Fourth chapter presents the existing structures and programs in Greece and abroad to figure out how it works.

The fifth chapter analyzes the social prevention of juvenile delinquency and the presentation of social development as a means of preventing juvenile delinquency. Finally, a theoretical approach to social development programs and an overview them.

The sixth chapter summarizes policymaking prevention against juvenile delinquency and highlights the reasons for the lack of good design and conduct scientific investigations. The conditions, bases and obstacles on the road to design effective prevention policy analyzed extensively. Finally alludes to Greek reality in relation to juvenile delinquency and the implementation of related programs taking place.

In the seventh chapter presents the social control agencies such as the police juvenile, juvenile courts, the Probation Service, the juvenile prosecutor institutes treatment but the juvenile detention center. Finally reference is made to those companies protecting minors. In the eighth chapter presents the philosophical background as well as the values of restorative

justice. Reason is made for principles form the foundation of restorative justice. Extensive reference to the mode of restorative justice and restorative justice programs.

The completion of this thesis is made by the presentation with the discussing of the studies conclusions in relation to existing theory and suggestions given for further thought and action.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1 Εισαγωγή

Το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας έχει προσλάβει ραγδαίες διαστάσεις απασχολώντας έντονα τους ειδικούς, το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, την πολιτεία και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Τα νέα πρότυπα που επικρατούν στην κοινωνία είναι αρνητικά και επηρεάζουν το νεανικό πληθυσμό. Η φτώχεια, τα ναρκωτικά, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η ανεπαρκής κατάρτιση, οι δυσκολίες της οικογενειακής ζωής, η βία από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας είναι κάποιες μόνο από τις συνιστώσες της παραβατικότητας των ανηλίκων (http://www.panakeia.org.gr/Pub_Efivia_KaiParavatikotita.asp).

Βέβαια η νεανική παραβατικότητα δεν είναι αποκλειστικά ένα σύγχρονο φαινόμενο, καθώς έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης από τους κοινωνικούς επιστήμονες εδώ και αρκετά χρόνια. Ο όρος juvenile delinquency γεννήθηκε στην Αγγλία το 1815 με την ίδρυση από τον P. Bedford μιας εταιρείας για την πρόληψη των νεανικών παραβάσεων. Ο Bedford αντέδρασε έτσι στην καταδίκη σε θάνατο πέντε παιδιών ηλικίας 8-12 ετών από το ποινικό Δικαστήριο του Old Bailey (Σπινέλλη, 1976).

Σήμερα ο όρος χρησιμοποιείται σε όλο σχεδόν τον κόσμο, αλλά δεν έχει παντού το ίδιο περιεχόμενο. Στις διάφορες νομοθεσίες των ΗΠΑ, ο όρος περιλαμβάνει όχι μόνο ποινικές παραβάσεις, αλλά και κάθε συμπεριφορά που μπορεί να θεωρηθεί αντικοινωνική ή που θέτει σε κίνδυνο την ψυχική και σωματική υγεία των ανηλίκων. Σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη ο όρος έχει στενότερη έννοια, καθώς ένας ανήλικος θεωρείται παραβάτης μόνο όταν η παράβαση του Ποινικού Κώδικα αποτελεί αξιόποινη πράξη.

Στην Ελλάδα προκειμένου για ανηλίκους γίνεται χρήση του όρου ‘‘παραβατικός’’ αντί του όρου εγκληματίας, (Καρανίκας, 1969) ώστε να αποφευχθεί ως προς αυτούς η χρήση ορολογίας που θα μπορούσε να επενεργήσει στιγματιστικά εις βάρος τους. Επισημαίνουμε ότι ο όρος παραβατικότητα είναι κοινωνικό-οικονομικός όρος που αντικατοπτρίζει μία μορφή αποκλίνουσας συμπεριφοράς μεταξύ άλλων, η οποία όμως συνιστά παράβαση νομικού κανόνα (Νόβα- Καλτσούνη, 2001). Ωστόσο η παραβατικότητα προϋποθέτει την τέλεση μιας αξιόποινης πράξης από ανήλικο. Εάν αντιθέτως ο ανήλικος εμφανίζει παρεκκλίνουσα συμπεριφορά με στοιχεία εγκατάλειψης ή διαβιώνει σε περιβάλλον που μπορεί να τον

εξωθήσει στην παραβατικότητα, αλλά χωρίς αδικήματα, τότε γίνεται λόγος για προπαραβατικό ανήλικο.

Η νεανική παραβατικότητα αποτελεί ένα σύνθετο κοινωνικό φαινόμενο, η ολοκληρωμένη μελέτη του οποίου θα απαιτούσε μία ιδιαίτερα εκτεταμένη ανάλυση. Ωστόσο στην παρούσα εργασία δεν θα αναφερθούμε σε όλες τις μορφές μέσα από τις οποίες εκφράζεται το φαινόμενο αυτό, αλλά θα αναζητηθούν κυρίως τα αίτια που οδηγούν τους ανήλικους στην υιοθέτηση παραβατικών συμπεριφορών καθώς και τους τρόπους αντιμετώπισης της. Στην προσπάθεια ανάλυσης του φαινομένου της νεανικής παραβατικότητας εξετάζονται όλοι οι παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν τους νέους στην παραβατικότητα (Νόβα-Καλτσούνη, 2001).

Στα κεφάλαια που ακολουθούν γίνεται αρχικά μία σύντομη αναφορά στην έκταση της παραβατικότητας, ενώ στη συνέχεια καταγράφονται τα μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων. Εισάγεται η έννοια της επανορθωτικής δικαιοσύνης ως μια νέα μέθοδο που σκοπό έχει το τέλος της ιδρυματοποίησης των παραβατικών νέων αλλά και λόγος γίνεται για συναφείς θεραπευτικές προσεγγίσεις του προβλήματος.

1.2 Προβλήματα και επισημάνσεις

Κατά την διάρκεια συγγραφής αυτής της εργασίας έγινε προσπάθεια να δοθούν οι βασικές πτυχές που χαρακτηρίζουν το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας, με ιδιαίτερη έμφαση στην νεανική παραβατικότητα που εκδηλώνεται κυρίως στην περίοδο της εφηβείας του ατόμου.

Έγινε προσπάθεια σκιαγράφησης ενός μοντέλου που διαθέτει τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά – ατομικά, κοινωνικά, οικονομικά, – τα οποία εμφανίζονται στις στατιστικές με την μεγαλύτερη συχνότητα. Φυσικά τίποτα δεν μας εξασφαλίζει να υποστηρίξουμε πως ο επόμενος παραβατικός νέος θα διαθέτει τα συγκεκριμένα στοιχεία και όχι κάποια διαφορετικά. Η ανθρώπινη συμπεριφορά, (ειδικότερα αυτή των νέων, που διανύουν μια τόσο δύσκολη χρονική περίοδο της ζωής τους), είναι τόσο απρόβλεπτη και επηρεασμένη από ποικίλα ερεθίσματα, ώστε καμιά φορά εκπλησσόμαστε και εμείς για τις ίδιες μας τις αντιδράσεις. Πόσο μάλλον όταν έχουμε να κάνουμε με τις πράξεις νέων των οποίων οι χαρακτήρες είναι αδιαμόρφωτοι και αυθόρμητοι στο μέγιστο βαθμό.

Κατά την άποψή μας, η παραβατικότητα αποτελεί δευτερογενές πρόβλημα / απόρροια προϋπαρχόντων κοινωνικό – οικονομικών ζητημάτων, τα οποία απαιτούν την λύση τους. Επομένως, χρειάζεται πολύπλευρη και συντονισμένη αντιμετώπιση από τους αρμόδιους φορείς

Ορισμένα από τα προβλήματα που συναντήσαμε κατά την συγγραφή της συγκεκριμένης εργασίας αφορούσαν την περιορισμένη ελληνική βιβλιογραφία στο πεδίο μελέτης, η οποία μας κατηύθυνε στην αναζήτηση ξενόγλωσσης, όπου και στηρίζεται ο κύριος όγκος της εργασίας μας. Σκόπιμο θα ήταν να επισημάνουμε ότι ορισμένα πρακτικά θέματα που αντιμετωπίσαμε σχετίζονται με την απουσία ηλεκτρονικών αρχείων στο διαδίκτυο σχετικά με τα προγράμματα αλλά και τις υπηρεσίες καθώς η μηχανογράφηση αλλά και η σύνδεση των κοινωνικών υπηρεσιών, η οποία είναι ανύπαρκτη στην χώρα μας.

Επιπλέον, οι δυσκολίες που αναδύονται από τα ελλείμματα στον τρόπο λειτουργίας των υπηρεσιών κοινωνικής πολιτικής και των προγραμμάτων κοινωνικής ανάπτυξης είναι ποικίλες και βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με τους περιορισμούς που δεχτήκαμε στην παρούσα εργασία. Στις περισσότερες περιπτώσεις δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία ή μελέτες για την ικανοποίηση των αποδεκτών από τα προγράμματα/ υπηρεσίες κοινωνικής ανάπτυξης. Τέλος άλλο ένα πρόβλημα που αντιμετωπίσαμε ήταν η δυσκολία συνεργασίας μας λόγω αποστάσεως.

Τις παραπάνω τεχνικές δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε, προσπαθήσαμε να τις περιορίσουμε και να τις ελέγξουμε σε σημαντικό βαθμό, αποτυπώνοντας κατά το δυνατόν εγκυρότερο και πιο αξιόπιστο τρόπο την κοινωνική πραγματικότητα που εξετάζουμε.

1.3 Σκοπός μελέτης

Ο σκοπός της μελέτης αυτής είναι η σκιαγράφηση του προφίλ του ανήλικου δράστη και οι βαθύτερες αιτίες που τον οδηγούν στην παραβατικότητα.

Στόχος μας είναι να αντιληφθούμε τι θα μπορούσε να υπάρχει σε επίπεδο πρόληψης καθώς και τρόπους αντιμετώπισης του φαινομένου, συμβατούς πάντα με την σημερινή κατάσταση.

Επιπλέον, ακόμα ένας στόχος μας είναι η εισαγωγή και εξοικείωση με την επανορθωτική δικαιοσύνη ως τρόπο αντιμετώπισης αυτού του φαινομένου.

Ο ρόλος μας ως Κοινωνικοί Λειτουργοί λοιπόν, δεν θα πρέπει να είναι άλλος από το να δίνουμε βαρύτητα στον θεσμό της πρόληψης καθώς και να παρουσιάσουμε νέες καινοτομικές προτάσεις που ενδεχομένως να είναι χρήσιμες στην καταπολέμηση του φαινομένου της νεανικής παραβατικότητας.

1.4 Ορισμοί όρων

Ανήλικος: Σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη (2002), ανήλικος θεωρείται αυτός ο οποίος βρίσκεται ακόμη στην παιδική του ηλικία και δεν έχει συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας του.

Παραβατικότητα: Σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη (2002), ως παραβατικότητα ορίζεται η παράνομη συμπεριφορά, που χαρακτηρίζεται από παραβάσεις νομικών και κοινωνικών κανόνων.

Παραβατική συμπεριφορά: Ως παραβατική συμπεριφορά χαρακτηρίζεται η συμπεριφορά που παρεκκλίνει από τους κοινωνικούς κανόνες και βλάπτει το κοινωνικό σύνολο. Στην παραβατική συμπεριφορά θα πρέπει να περιλαμβάνονται (μόνο) πράξεις αντικοινωνικές, που δεν χαρακτηρίζονται «εγκλήματα» (άρα ούτε πταίσματα) γιατί τότε εφαρμόζονται οι διατάξεις του Ποινικού Κώδικα. Αυτό δίνει το μέτρο της βαρύτητας των αντικοινωνικών πράξεων των νέων που συνιστούν παραβατική συμπεριφορά (Αλεμάδης, 1986).

Αποκλίνουσα Συμπεριφορά: Αποκλίνουσα είναι η συμπεριφορά η οποία κλίνει από τους καθιερωμένους και κοινωνικά αποδεκτούς κανόνες συμπεριφοράς. Ως αποκλίνουσα συμπεριφορά δεν θεωρείται απλώς κάθε συμπεριφορά που αποκλίνει από τους παραδεδεγμένους κανόνες, αλλά κυρίως εκείνη η συμπεριφορά που είναι αποτέλεσμα αλληλενέργειας ανάμεσα στον φορέα της συμπεριφοράς και σε όσους την προσδιορίζουν και την χαρακτηρίζουν αποκλίνουσα. Αυτού του είδους η συμπεριφορά εξηγείται από κοινωνικούς παράγοντες μάλλον παρά από βιολογικούς ή ψυχολογικούς (Σπινέλλη, 1976).

Αντικοινωνική Συμπεριφορά: Με τον όρο αντικοινωνική συμπεριφορά εννοούμε εκείνη την συμπεριφορά των ανήλικων ατόμων, που οι ενέργειες τους δεν είναι σύμφωνες με τους κανόνες της κοινωνίας. Η αντικοινωνική συμπεριφορά αποτελεί κομμάτι της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς. (Πανούσης, 1987)

Εγκληματικότητα: Σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη (2002), ως εγκληματικότητα θεωρείται το σύνολο των εγκληματικών πράξεων που διαπράττονται σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο.

Θεραπευτική προσέγγιση - θεραπεία: Ως θεραπευτικές προσεγγίσεις της ανήλικης παραβατικότητας στην προκειμένη μελέτη νοούνται στρατηγικές προσέγγισης που επιχειρούν να μετατρέψουν εκείνες τις συνθήκες που θεωρούνται αιτιολογικοί παράγοντες στην νεανική εγκληματικότητα. Γενικά υπάρχουν δύο βασικές θεραπευτικές προσεγγίσεις στην αντιμετώπιση των παραβατικών νέων: η εργασία με το άτομο και η εργασία με την ομάδα. (<http://www.freedomwings-project.eu/gr/web/grefaq-94>)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε τη νεανική παραβατικότητα μέσα από τρεις ενότητες που μελετούν αντίστοιχα την έννοια και τον ορισμό της, τη φαινομενολογία ως προς τα ποσοτικά μεγέθη και την ποιοτική εικόνα των πράξεων που τη συνθέτουν, καθώς επίσης και την ερμηνεία της νεανικής παραβατικότητας μέσα από θεωρητικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις του φαινομένου.

Η θεωρητική αποσαφήνιση των όρων που συνθέτουν το περιεχόμενο της παραβατικότητας ανηλίκων αποτελεί προαπαιτούμενο για την κατανόηση των κοινωνικών προεκτάσεων και την ανάδειξη των καταλληλότερων τρόπων διαχείρισης του φαινομένου.

2.1. Η νεανική παραβατικότητα

Η νεανική παραβατικότητα αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο παρουσιάζει ιδιαίτερο κοινωνιολογικό και εγκληματολογικό ενδιαφέρον όσον αφορά το πλαίσιο εμφάνισης και τους τρόπους διαχείρισής του. Πρόκειται για ένα φαινόμενο, το οποίο αναφέρεται στην εμπλοκή ανηλίκων ατόμων σε πράξεις, οι οποίες είτε ενέχουν μια κοινωνική απαξίωση είτε, ακόμη περισσότερο, επισύρουν συγκεκριμένες ποινές. Σε αυτές συγκαταλέγονται οι επιθετικές, εκφοβιστικές και αντικοινωνικές συμπεριφορές, η σχολική βία ή ο σχολικός εκφοβισμός (bullying), μια σειρά από ευκαιριακά – περιστασιακά εγκλήματα, όπως κλοπές, διαρρήξεις, φθορές ξένης ιδιοκτησίας, βανδαλισμοί, επικίνδυνη οδήγηση και παραβάσεις ΚΟΚ. (Αρτινοπούλου, 2001), (Olweus, 1994), (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 2010) Ακόμη ορισμένες παρεκκλίνουσες συμπεριφορές, (Becker, 2000), (Κουκουτσάκη, 2002) όπως η χρήση ουσιών και η κατάχρηση αλκοόλ, αλλά και σοβαρότερα εγκλήματα, όπως η σωματική επίθεση, η σεξουαλική επίθεση, αδικήματα που εμπίπτουν στους ειδικούς νόμους περί ναρκωτικών και λιγότερο συχνά εγκλήματα κατά της ζωής, όπως ανθρωποκτονίες. Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, οι όροι νεαρός ή ανήλικος θα χρησιμοποιούνται εναλλακτικά με αναφορά σε πρόσωπα ηλικίας έως 18 ετών, όπως ορίζει η ελληνική νομοθεσία ανηλίκων (Άρθρο 1 του Ν 3189/2003 του Ελληνικού Ποινικού Κώδικα.).

Κάθε κοινωνία χαρακτηρίζεται από ένα σύστημα αξιών και κανόνων που ρυθμίζει την οργάνωση και τη λειτουργία της, καθώς και τη συμβίωση των ατόμων που τη συνθέτουν σε ένα συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο. Υπό αυτή την έννοια, ως παραβατικές χαρακτηρίζονται όλες εκείνες οι συμπεριφορές που παραβαίνουν έναν κανόνα συμπεριφοράς που είναι βασικός για μια ορισμένη κοινωνική ομάδα και προκαλούν αντιδράσεις αποδοκιμασίας, που μπορεί να λάβουν είτε επίσημες (κυρώσεις) είτε ανεπίσημες μορφές (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984). Στο σχήμα αυτό, τα μέλη της κοινωνίας συναινούν μέσα από ένα σιωπηρό κοινωνικό συμβόλαιο ως προς την τήρηση συγκεκριμένων κανόνων που θεωρούνται απαραίτητοι για την εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας, το κοινό συμφέρον και τη συνέχιση της κοινής συμβίωσης (Δασκαλάκης, 1985).

Ωστόσο, αν εξετάσουμε την έννοια της παραβατικότητας από τη σκοπιά των θεωριών της κοινωνικής αντίδρασης βλέπουμε ότι δεν είναι η εσωτερική ιδιότητα (ποιότητα) της συμπεριφοράς που την χαρακτηρίζει ως τέτοια, αλλά η σημασία που της αποδίδεται σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο από την οποία και απορρέει η επίσημη κοινωνική αντίδραση (Δασκαλάκης, 1985). Η παραβατική συμπεριφορά, στην περίπτωση αυτή, δεν εξετάζεται τόσο ως προς αυτό κάθε αυτό το περιεχόμενο της πράξης όσο ως προς τον αντίκτυπο που έχει η πράξη αυτή στο κοινωνικό σύνολο εξαιτίας της σημασίας που της αποδίδεται σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Υπό την έννοια αυτή, η πράξη της παράβασης αποτελεί μια κοινωνική «κατασκευή» που χαρακτηρίζεται ως τέτοια από τις κοινωνικές ομάδες που κατέχουν την εξουσία στο συγκεκριμένο χωροχρονικό πλαίσιο (συγκρουσιακό πρότυπο) (Δασκαλάκης, 1985), (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984), (Λάζος 2007), (Lea 2002).

Όπως γίνεται κατανοητό, το τι ορίζεται κάθε φορά από το νόμο ως έγκλημα και παράβαση, εξαρτάται από το εκάστοτε κοινωνικό και χρονικό πλαίσιο στο οποίο εμφανίζεται η πράξη, ενώ ανάλογα με τη βαρύτητα που καταλογίζεται σε αυτήν απορρέει και η αντίστοιχη κοινωνική αντίδραση (ανεπίσημη και επίσημη).

Συνεπώς, οι κοινωνικά αποδοκιμαστές συμπεριφορές δεν είναι ίδιες σε όλες τις εποχές και όλες τις κοινωνίες, αλλά ανάλογα με το κοινωνικό-ιστορικό πλαίσιο ποινικοποιούνται με διαφορετική βαρύτητα (Cusson, 2002) και αποποινικοποιούνται διαφορετικές συμπεριφορές σε αντιστοιχία προς τις κοινωνικές εξελίξεις (Τσίγκανου, 2003), (Μαγγανάς, 2003). Για το λόγο αυτό, στον ορισμό της έννοιας της παράβασης πρέπει να συνεκτιμώνται οι κοινωνικοπολιτικές

συγκυρίες και οι αντιλήψεις της εκάστοτε κοινωνίας σε μια δεδομένη χρονική στιγμή σχετικά με τις πράξεις που υπάγονται στην έννοια της παραβατικότητας.

Στο πλαίσιο αυτής της λογικής, το περιεχόμενο της έννοιας της παραβατικότητας των ανηλίκων (Φαρσεδάκης, 1985), (Μαγγανάς, Λάζος, 1997) δεν οριοθετείται στον αυστηρά νομικό ορισμό των πράξεων που εντάσσονται σε αυτήν, αλλά αναφέρεται επιπλέον σε συμπεριφορές με κοινωνικές προεκτάσεις που μπορεί να έχουν αρνητικό αντίκτυπο στη ζωή του ανήλικου, όπως και στο σύνολο της κοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα δεν υπάρχει πρόθεση επέκτασης του πεδίου δράσης του κοινωνικού ελέγχου, αλλά αντιθέτως, επειδή το περιεχόμενο της νεανικής παραβατικότητας που αποτυπώνεται στις στατιστικές αφορά, κατά το μεγαλύτερο μέρος της, ελαφράς μορφής αδικήματα (Κουράκης, 2006),(Bottrell, Armstrong, France, 2010), <http://www.niothoasfalis.gr/na/>) ο προσανατολισμός της αντεγκληματικής πολιτικής για ανηλίκους στρέφεται προς την πρόληψη των συγκεκριμένων συμπεριφορών, των οποίων συνήθως, προηγούνται ευρύτερης μορφής και μικρότερης βαρύτητας αντικοινωνικές συμπεριφορές.

Συνεκτιμώντας τις συγκεκριμένες συνθήκες και διαδικασίες εμφάνισης στον ορισμό της, η παραβατικότητα των ανηλίκων αναφέρεται, συνήθως, σε ένα σύνολο συμπεριφορών που θεωρούνται ως παραβατικές. Προκειμένου να γίνουν κατανοητές όλες οι διαστάσεις που συνθέτουν το φαινόμενο, οι επόμενες ενότητες πραγματεύονται τα ζητήματα της φαινομενολογίας και της ερμηνείας της παραβατικότητας των ανηλίκων.

2.2 Η φαινομενολογία της νεανικής παραβατικότητας

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται διεθνώς μια διαφοροποίηση στην παραβατικότητα των ανηλίκων τόσο ποιοτική όσο και ποσοτική. Εμφανίζονται νέες μορφές παραβατικής συμπεριφοράς, που τις περισσότερες φορές, φαίνεται να είναι απόρροια του συνδυασμού της συνεχούς ποινικοποίησης συμπεριφορών και των κοινωνικών αλλαγών που ευνοούν την εμφάνιση νέων αντικοινωνικών συμπεριφορών από τους νέους. Μεταξύ των νέων μορφών οι βανδαλισμοί και τα βίαια εγκλήματα, όπως οι σωματικές βλάβες κατέχουν κεντρική θέση, με πολύ μικρότερη, ωστόσο, συχνότητα. Σε κάποιες χώρες, μάλιστα, η κατοχή όπλων, οι ληστείες και οι σεξουαλικές επιθέσεις γνωρίζουν μεγάλη έξαρση μεταξύ των νέων. Θα λέγαμε ότι, σε πολλές περιπτώσεις οι νέες αυτές μορφές αδικημάτων είναι εναρμονισμένες με τις γενικότερες κοινωνικές συνθήκες και αντικατοπτρίζουν, ακριβώς, το κοινωνικό πλαίσιο της εμφάνισής

τους. Μάλιστα, ο χαρακτήρας των πράξεων (π.χ. βανδαλισμοί) υποδηλώνει περισσότερο μια μορφή αντίδρασης και πολλές φορές διαμαρτυρίας των νέων στις κοινωνικές αλλαγές που επιτελούνται. Η βιβλιογραφία, άλλωστε, συνδέει την παραβατική συμπεριφορά των νέων με την υιοθέτηση αξιών ως αντίδραση στη δυσλειτουργία των κοινωνικών θεσμών (Μαγγανάς, Λάζος, 1997), (Κουράκης, 1999), (Κουράκης, 2000), (Δασκαλάκη, Παπαδοπούλου, Τσαμπαρλή, Τσίγκανου, Φρονίμου, 2000). Η παραβατικότητα των νέων συνίσταται στο μεγαλύτερο μέρος της από πράξεις, οι οποίες συνάδουν με τον αυθορμητισμό της ηλικίας και ως ένα βαθμό μπορούν να ερμηνευθούν από αυτήν, χωρίς ωστόσο, να θεωρούνται και αμελητέες.

Έτσι, στις περισσότερες περιπτώσεις, η παραβατικότητα των ανηλίκων συνίσταται από «αυθόρμητες» πράξεις πριν από τη διάπραξη των οποίων οι ανήλικοι δεν αναλογίζονται τις συνέπειες του νόμου, «πράξεις αντίδρασης» σε καταστάσεις που τους πιέζουν και τους οδηγούν σε συναισθηματικό αδιέξοδο ή πρόκειται για πράξεις που διαπράττονται με επίγνωση των συνεπειών και οι οποίες αποτελούν μέρος της «λήψης ρίσκου» (risk taking) και της διασκέδασης των νέων (Bottrell, Armstrong, France, 2010). Επιπρόσθετα, η παραβατικότητα δεν αποτελεί απαραίτητα επιλογή ή αδυναμία αυτοελέγχου, αλλά συχνά μπορεί να αποτελεί ρίσκο που λαμβάνουν οι ανήλικοι συνειδητά προκειμένου να αποτελέσουν μέρος μια ομάδας συνομηλίκων. Μάλιστα, πολλές από τις πράξεις που εντάσσονται στην παραβατικότητα των ανηλίκων δε γίνονται αντιληπτές από τους ίδιους ως τέτοιες. Η χρήση αλκοόλ και ναρκωτικών με τους συνομήλικους ως πράξη δεν έχει βλαπτικές συνέπειες για το κοινωνικό σύνολο, οπότε το όλο ρίσκο έγκειται στο να μη γίνει αντιληπτή από τις δικαστικές αρχές. Οι συγκεκριμένες πράξεις διαπράττονται, συνήθως, ως μέρος της διασκέδασης των ανηλίκων όταν «βαριούνται» την καθημερινότητά τους. Επιπλέον, η εμπλοκή σε καβγά και η άσκηση βίας αποτελούν, σε ορισμένες περιπτώσεις, τρόπους υπεράσπισης του εαυτού απέναντι σε λεκτικές ή σωματικές επιθέσεις που, σε διαφορετική περίπτωση, μπορεί να μην εκδηλώνονταν. Οι διαστάσεις της παραβατικότητας που εμπνέουν ανησυχία σχετίζονται με το περιεχόμενο των πράξεων, τον τρόπο και τη συχνότητα διάπραξής τους. Τα βίαια εγκλήματα και η συχνή εμπλοκή σε κάθε είδους παραβατικές πράξεις αποτελούν ενδείξεις μιας κατάστασης που διαφοροποιείται από την «αναμενόμενη» νεανική παραβατικότητα και χρήζει περαιτέρω διερεύνησης και ανάλυσης. Τέτοιες τάσεις παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες και, ιδίως, στις ΗΠΑ (Jenson, 2010). Ενδεικτικά, αναφέρουμε ότι, κατά το σχολικό έτος 2005-2006, το

38% των δημοσίων σχολείων στις ΗΠΑ ανέφερε στην αστυνομία τουλάχιστον ένα βίαιο περιστατικό (U.S. Department of Education 2007), (Jenson, 2010).

Στην Ελλάδα, οι νέες τάσεις στις μορφές παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων εμφανίζονται με πιο αργούς ρυθμούς με αποτέλεσμα η συνολική εικόνα της συμπεριφοράς αυτής να κυμαίνεται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα. Το συγκεκριμένο γεγονός μπορεί να συνδεθεί, σε κάποιο βαθμό, με το ρόλο που ακόμη επιτελεί η οικογένεια στην ελληνική κοινωνία ως βασικός θεσμός κοινωνικοποίησης λειτουργώντας αποτρεπτικά στην παραβατικότητα των ανηλίκων. Προκειμένου να σχηματίσουμε μια ενδεικτική εικόνα των ποσοτικών διακυμάνσεων και του είδους των αδικημάτων που διαπράττονται από ανηλίκους, επεξεργαστήκαμε τα στοιχεία της στατιστικής της αστυνομίας που αφορούν τους ανηλίκους γνωστούς δράστες και τα στοιχεία της δικαστικής στατιστικής που αφορούν τους καταδικασθέντες ανηλίκους από το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης για τα έτη από το 1990 έως το 2009. Ο πίνακας που ακολουθεί αποτυπώνει τις διαχρονικές τάσεις της παραβατικότητας των ανηλίκων σε σχέση με τους γνωστούς δράστες της αστυνομίας και τους καταδικασθέντες από το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης (Ετήσιες Στατιστικές Επετηρίδες της Ελληνικής Αστυνομίας, 1990-2009).

Πίνακας 1: Γενικό σύνολο γνωστών δραστών – καταδικασθέντων ανηλίκων ανά έτος

	Γενικό Σύνολο		Σύνολο Καταδικασθέντων ανά φύλο				Καταδικασθέντες επί το σύνολο των γνωστών δραστών (%)
	Γνωστοί δράστες (N)	Καταδικασθέντες (N)	Άρρεν	%	Θήλυ	%	
1990	15298	6809	6547	96,2	262	3,8	44,5
1991	18535	6317	6118	96,8	199	3,2	34,1
1992	20332	7964	7710	96,8	254	3,2	39,2
1993	18882	6095	5884	96,5	211	3,5	32,3
1994	16530	5469	5268	96,3	201	3,7	33,1
1995	17061	6388	6144	96,2	244	3,8	37,4
1996	17940	5666	5432	95,9	234	4,1	31,6
1997	20599	7278	6982	95,9	296	4,1	35,3
1998	20387	4964	4726	95,2	238	4,8	24,4
1999	21834	4106	3839	93,5	267	6,5	18,8
2000	23372	3844	3575	93,0	269	7,0	16,4
2001	25249	4500	4203	93,4	297	6,6	17,8
2002	24938	4422	4116	93,1	306	6,9	17,7
2003	21603	3872	3604	93,1	268	6,9	17,9
2004	22829	3951	3745	94,8	206	5,2	17,3
2005	24991	4439	4156	93,6	283	6,4	17,8
2006	25268	3749	3592	95,8	157	4,2	14,84
2007	22622	2495	2377	95,3	118	4,7	11,03
2008	22480	2408	2297	95,4	111	4,6	10,71
2009	19196	-	-	-	-	-	-

Πηγές: 1) Γνωστοί δράστες: α) Πινάκας 1 των Ετήσιων Στατιστικών Επετηρίδων της Ελληνικής Αστυνομίας, Διεύθυνση Πληροφορικής Ελληνικής Αστυνομίας και β) Πίνακας 3: Διαπράξαντες αδικήματα, Στατιστική της Δικαιοσύνης, ΕΛ.ΣΤΑΤ. 2) Καταδικασθέντες: Πίνακας Καταδικασθέντες ανήλικοι και μετεφηβικής ηλικίας, κατά κατηγορίες αδικημάτων, ηλικία, φύλο και γεωγραφικό διαμέρισμα, Στατιστική της Δικαιοσύνης, ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Αναφορικά με τους γνωστούς δράστες των αδικημάτων, η εικόνα της παραβατικότητας των ανηλίκων από ποσοτικής άποψης, θα λέγαμε ότι, παρουσιάζει διακυμάνσεις με αυξητική τάση, η οποία γίνεται, κυρίως, αισθητή από το 1997 και έπειτα, οπότε αυξάνεται σημαντικά ο αριθμός των γνωστών δραστών (20.599 δράστες αδικημάτων) σε σχέση με το μέσο όρο (~17.797 δράστες αδικημάτων) των προηγούμενων ετών (1990-1996). Από το 1997 έως το 2001 παρατηρείται σταθερή αύξηση στον αριθμό των γνωστών δραστών, ενώ από το 2002 και έπειτα, σημειώνονται αυξομειώσεις που, ωστόσο διατηρούν τα νούμερα σε υψηλά επίπεδα σε σχέση με τα προηγούμενα έτη. Αξιοσημείωτη διαφοροποίηση στα ποσοτικά μεγέθη παρατηρούμε το 2009, καθώς σημειώνεται σημαντική μείωση στον αριθμό των γνωστών δραστών (19.196) σε σχέση με το μέσο όρο (~23.518 δράστες) των τελευταίων δέκα ετών (1999-2008).

Όσον αφορά την ένδικη παραβατικότητα που προκύπτει από τους καταδικασθέντες ανηλίκους, η εικόνα δεν είναι ίδια με αυτήν των γνωστών δραστών των βεβαιωθέντων αδικημάτων της αστυνομίας, αλλά ακολουθεί αρκετά διαφορετική τάση. Ο αριθμός των καταδικασθέντων χαρακτηρίζεται από αυξομειώσεις καθ' όλη τη διάρκεια των ετών, ενώ όπως παρατηρούμε από το 1998 και έπειτα σημειώνει αισθητή μείωση. Ειδικότερα, από το 2000, ο αριθμός των καταδικασθέντων ακολουθεί πτωτική τάση, με μικρές αυξομειώσεις, ενώ το 2008 ο αριθμός των καταδικασθέντων είναι σχεδόν κατά 2,5 φορές μικρότερος σε σχέση με το μέσο όρο (5.378) του αριθμού των ανηλίκων καταδικασθέντων της προηγούμενης δεκαετίας (1990-1999). Εξετάζοντας τη μεταβλητή του φύλου στο συνολικό αριθμό των καταδικασθέντων ανηλίκων, παρατηρούμε ότι το ποσοστό της συμμετοχής των αγοριών καταλαμβάνει κατά μέσο όρο το 95% της ένδικης παραβατικότητας των ανηλίκων για τα έτη 1990-2008. Από την άλλη πλευρά, το ποσοστό της συμμετοχής των κοριτσιών αντιστοιχεί στο 5% κατά μέσο όρο. Εντούτοις, με μια προσεκτικότερη ανάγνωση παρατηρούμε ότι από το 1996 σημειώνεται μια μικρή αύξηση στον αριθμό των καταδικασθέντων κοριτσιών, που γίνεται πιο αισθητή μεταξύ 1999-2005, ενώ από το 2006 και έπειτα τα ποσοστά επανέρχονται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα που δεν ξεπερνούν το μέσο όρο (5%) όλων των ετών.

Γράφημα 1: Γενικό σύνολο γνωστών δραστών – καταδικασθέντων ανηλίκων ανά έτος

Τέλος, όσον αφορά τις διαχρονικές τάσεις στο σύνολο των καταδικασθέντων 27 επί το σύνολο των γνωστών δραστών, η γενική εικόνα που προκύπτει είναι ότι οι τάσεις ακολουθούν καθοδική πορεία, η οποία από το 1998 και έπειτα γίνεται σημαντικά αισθητή προσεγγίζοντας το 2005 ποσοστά υπό-διπλάσια σε σχέση με τις αρχές της δεκαετίας του '90. Μάλιστα, η πτωτική τάση γίνεται ακόμη πιο αισθητή αν δούμε ότι το 2008 τα ποσοστά των καταδικασθέντων επί του συνόλου των γνωστών δραστών είναι κατά 4 φορές μικρότερα σε σχέση με το 1990 (10,71% έναντι του 44,51%) και σαφώς περιορισμένα σε σχέση με το μέσο όρο των προηγούμενων δέκα ετών 1998-2007 (10,71% έναντι του μέσου όρου 17,40%).

Συνοψίζοντας το σχολιασμό για την ποσοτική διαχρονική εικόνα της νεανικής παραβατικότητας παρατηρούμε ότι, σε γενικές γραμμές, στα στατιστικά στοιχεία της αστυνομίας η παραβατικότητα εμφανίζει αυξητικές τάσεις την τελευταία δεκαετία με αισθητή μείωση το 2009, ενώ στην ένδικη παραβατικότητα χαρακτηρίζεται από καθοδικές τάσεις. Παρομοίως, το ποσοστό των καταδικασθέντων επί του συνόλου των γνωστών δραστών εμφανίζει αισθητή μείωση διαχρονικά. Η συγκυρία αυτή μπορεί να ερμηνευτεί, ως ένα βαθμό, ως απόρροια των γενικότερων εξελίξεων στις τάσεις της αντεγκληματικής πολιτικής για ανηλίκους που, σε συνέπεια προς την αρχή της ελάχιστης παρέμβασης, δίνουν προτεραιότητα στις εξωδικαστικές διευθετήσεις και στα εναλλακτικά της φυλάκισης μέτρα. (Μαγγανάς, 1999), (Μαγγανάς, 2000), (Τσήτσουρα, 2003), (Αρτινοπούλου, 2010), (Αρτινοπούλου, 2007), Επιπλέον, μπορεί να ερμηνευτεί ως συνάρτηση της εφαρμογής των διατάξεων του Νόμου 3189/2003 και της αντίστοιχης εισαγωγής ευνοϊκότερων ρυθμίσεων για τη διευθέτηση της παραβατικότητας των ανηλίκων (Ν. 3189/2003 (ΦΕΚ Α' 243/21.10.2003)).

Για την σφαιρικότερη κατανόηση της φαινομενολογίας της παραβατικότητας των ανηλίκων είναι σημαντικό να συνεκτιμηθεί η ποσοτική εικόνα με μια ποιοτική προσέγγιση στο είδος των αδικημάτων και τη διαχρονική τους πορεία. Στους πίνακες που ακολουθούν (2 & 3) έχουν περιληφθεί τα αδικήματα που αποτυπώνουν αντιπροσωπευτικότερα την ποιοτική εικόνα της παραβατικότητας ανηλίκων. Όπως φαίνεται από τους πίνακες, οι βασικότερες κατηγορίες αδικημάτων που διαπράττονται από ανηλίκους αφορούν, ως επί το πλείστον, τους ειδικούς ποινικούς νόμους -κυρίως τις παραβάσεις ΚΟΚ και τις παραβάσεις της νομοθεσίας περί ναρκωτικών-, ακολουθούν τα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας, της αληθείας και επαιτείας και οι σωματικές βλάβες. (Κουράκης 2006), (Κουράκης 1999), Ποινική Δικαιοσύνη 2/2000). Οι δύο τελευταίες κατηγορίες αδικημάτων (η αλητεία και επαιτεία και οι σωματικές βλάβες) εμφανίζονται με αντίστροφη σειρά στις στατιστικές της αστυνομίας, δηλ. πρώτα οι σωματικές βλάβες και έπειτα το αδίκημα της επαιτείας και αλητείας.

	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΓΝΩΣΤΩΝ ΔΡΑΣΤΩΝ	ΠΑΡΑΒΑΣΕΙΣ ΕΙΔΙΚΩΝ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΝΟΜΩΝ						ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ						ΛΟΙΠΑ ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ	
		ΣΥΝΟΛΟ		Νομ. περί αυτίτων	Παραβ. άλλων ειδ. Ποιν. νόμων	Νομ. περί ναρκωστ.	ΣΥΝΟΛΟ		Εγκλ. κατά της ιδιοκτησίας	Σομ. Βλάβες	Επαιτεί α και αλητεία	Εγκλ. κατά της ζωής	ΣΥΝΟΛΟ		
		(N)	(%)				(N)	(%)					(N)	(%)	
1990	15298	13484	88,1				1813	11,9	863	764	28	36	1	0,01	
1991	18535	16289	87,9				2245	12,1	1233	815	29	50	1	0,01	
1992	20332	17680	87,0	16857	381	33	2651	13,0	1589	873	36	23	1	0,00	
1993	18882	16337	86,5				2545	13,5	1530	775	88	33	0	0,00	
1994	16530	13997	84,7	13075	445	28	2533	15,3	1466	843	105	31	0	0,00	
1995	17061	14878	87,2	14013	484	45	2183	12,8	1204	763	61	44	0	0,00	
1996	17940	15946	88,9	14913	409	220	1994	11,1	884	778	206	40	0	0,00	
1997	20599	18018	87,5	16584	585	479	2581	12,5	1136	778	470	41	0	0,00	
1998	20387	17906	87,8	16510	534	449	2481	12,2	1140	725	393	43	0	0,00	
1999	21834	19249	88,2	17898	459	410	2585	11,8	1284	692	384	31	0	0,00	
2000	23372	21339	91,3	20152	487	334	2030	8,7	1089	453	325	29	3	0,01	
2001	25249	23337	92,4	22296	452	267	1911	7,6	1026	336	360	23	1	0,00	
2002	24938	23086	92,6	22191	395	255	1845	7,4	1100	311	210	19	7	0,03	
2003	21603	19904	92,1	19191	347	237	1683	7,8	988	357	76	20	16	0,07	
2004	22829	21402	93,7	20596	542	160	1423	6,2	903	278	23	16	4	0,02	
2005	24991	23357	93,5	21999	1044	180	1631	6,5	937	395	32	21	3	0,01	
2006	25268	23494	93,3	21598	1549	224	1752	6,8	909	317	25	29	22	0,09	
2007	22622	20298	93,1	17525	2475	188	2319	7,1	1091	276	41	17	5	0,02	
2008	22480	19643	92,9	14732	4435	312	2798	7,4	1420	307	34	25	39	0,17	
2009	19196	16871	92,7	12736	3536	363	2286	7,7	1534	312	89	20	39	0,20	

Πίνακας 2: Γνωστοί δράστες ανήλικοι κατά κατηγορίες αδικημάτων

Πηγές: α) Πινάκας 31 των Ετήσιων Στατιστικών Επετηρίδων της Ελληνικής Αστυνομίας, Διεύθυνση Πληροφορικής Ελληνικής Αστυνομίας και β) Πίνακας 3: Διαπράξαντες αδικήματα, Στατιστική της Δικαιοσύνης, ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Όπως φαίνεται από τον πίνακα των γνωστών δραστών, οι παραβάσεις των ειδικών ποινικών νόμων υπερεκπροσωπούνται στο σύνολο των βεβαιωθέντων αδικημάτων (90,07% έναντι του 9,97% για τα αδικήματα του Ποινικού Κώδικα και του 0,3% για τα υπόλοιπα αδικήματα κατά μέσο όρο για τα έτη 1990-2009) με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση να αντιστοιχεί στα αδικήματα της νομοθεσίας περί αυτοκινήτων. Όσον αφορά τα ποσοτικά μεγέθη, στις παραβάσεις των ειδικών ποινικών νόμων παρατηρείται αυξητική τάση, η οποία σταθεροποιείται από το 2001, ενώ από το 2007 και έπειτα παρατηρείται μείωση που γίνεται ιδιαίτερα αισθητή το 2009 (16.871 γνωστοί δράστες έναντι 21.510 δραστών κατά μέσο όρο για τη δεκαετία 1999-2008). Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εικόνα στις παραβιάσεις της νομοθεσίας περί ναρκωτικών (χρήση, εμπορία, καλλιέργεια και κατοχή ναρκωτικών), στις οποίες από το 1996 παρατηρείται απότομη ανοδική τάση, η οποία σταθεροποιείται με μικρές διακυμάνσεις τα έτη 2000-2007, ενώ μετά το 2000 παρατηρείται πτωτική τάση.

Ωστόσο, η εικόνα αυτή αντιστρέφεται τα έτη 2008-2009 οπότε σημειώνεται αξιοσημείωτη αύξηση στις παραβάσεις της νομοθεσίας περί ναρκωτικών. Η εμπλοκή των νέων στα αδικήματα περί ναρκωτικών είναι ενδεικτική των κοινωνικών προεκτάσεων της συγκεκριμένης συμπεριφοράς και μπορεί να συνδεθεί με τάσεις «απόσυρσης» των νέων από την κοινωνική ζωή (Κουράκης, 2006).

Η επόμενη κατηγορία αδικημάτων που αντιστοιχεί στα αδικήματα του Ποινικού Κώδικα ακολουθεί με μεγάλη διαφορά, καθώς η συμμετοχή των ανηλίκων στο σύνολό τους κυμαίνεται κατά μέσο όρο στο 9,97% για τα έτη 1990-2009. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση εντοπίζεται στα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας, ακολουθούν οι σωματικές βλάβες και το αδίκημα της επαιτείας και αλητείας, ενώ στα εγκλήματα κατά της ζωής η συμμετοχή των ανηλίκων είναι εξαιρετικά περιορισμένη.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαχρονική εικόνα στα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας, τα οποία χαρακτηρίζονται από αυξομειώσεις, ενώ τα έτη 2008-2009 σημειώνουν σημαντική

αύξηση (1.420 και 1.534 δράστες, αντίστοιχα σε σχέση με το μέσο όρο των τελευταίων 10 ετών 1999-2008 που διαμορφώνεται σε ~1.075 δράστες).

Πίνακας 3: Καταδικασθέντες ανήλικοι κατά κατηγορίες αδικημάτων

	Γενικό Σύνολο	Παραβ. ειδκ. πον. νόμων		Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας		Επαιτεία και αλητεία		Σωματικές βλάβες		Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα		Εγκλήματα κατά της ζωής		Λοιπά αδικήματα	
		(N)	(%)	(N)	(%)	(N)	(%)	(N)	(%)	(N)	(%)	(N)	(%)	(N)	(%)
1990	6809	5464	80,2	859	12,6	17	0,2	226	3,3	93	1,4	20	0,3	130	1,9
1991	6317	5300	83,9	735	11,6	27	0,4	149	2,4	34	0,5	4	0,1	68	1,1
1992	7964	6600	82,9	917	11,5	172	2,2	119	1,5	45	0,6	8	0,1	103	1,3
1993	6095	5169	84,8	613	10,1	48	0,8	118	1,9	43	0,7	8	0,1	96	1,6
1994	5469	4510	82,5	691	12,6	39	0,7	84	1,5	32	0,6	4	0,1	109	2,0
1995	6388	5083	79,6	901	14,1	65	1,0	93	1,5	46	0,7	17	0,3	183	2,9
1996	5666	4245	74,9	907	16,0	123	2,2	94	1,7	39	0,7	11	0,2	247	4,4
1997	7278														
1998	4964	3768	75,9	692	13,9	301	6,1	54	1,1	25	0,5	9	0,2	115	2,3
1999	4106	2987	72,7	637	15,5	313	7,6	50	1,2	29	0,7	9	0,2	81	2,0
2000	3844	2863	74,5	552	14,4	236	6,1	65	1,7	30	0,8	12	0,3	86	2,2
2001	4500	3450	76,7	610	13,6	259	5,8	50	1,1	26	0,6	9	0,2	96	2,1
2002	4422	3470	78,5	611	13,8	165	3,7	34	0,8	24	0,5	14	0,3	104	2,4
2003	3872	2981	77,0	597	15,4	188	4,9	33	0,9	13	0,3	3	0,1	57	1,5
2004	3951	3196	80,9	565	14,3	34	0,9	52	1,3	12	0,3	8	0,2	84	2,1
2005	4439	3522	79,3	721	16,2	37	0,8	40	0,9	16	0,4	13	0,3	90	2,0
2006	3749	2940	78,4	639	17,0	12	0,3	40	1,1	21	0,6	4	0,1	93	2,5
2007	2495	2155	86,4	255	10,2	4	0,2	24	1,0	17	0,7	3	0,1	37	1,5
2008	2408	2033	84,4	269	11,2	5	0,2	30	1,2	6	0,2	3	0,1	62	2,6

Πηγή: Καταδικασθέντες: Πίνακας Καταδικασθέντες ανήλικοι και μετεφηβικής ηλικίας, κατά κατηγορίες αδικημάτων, ηλικία, φύλο και γεωγραφικό διαμέρισμα, Στατιστική της Δικαιοσύνης, ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Η ίδια εικόνα προκύπτει και από τον πίνακα των καταδικασθέντων σχετικά με το είδος αδικημάτων στο οποίο συγκεντρώνεται η μεγαλύτερη συμμετοχή των ανηλίκων. Οι παραβάσεις των ειδικών ποινικών νόμων, που συγκεντρώνουν κατά μέσο όρο το 79,6% του ποσοστού των καταδικασθέντων, διαχρονικά παρουσιάζουν μικρές αυξομειώσεις που δεν αποκλίνουν κατά πολύ από το μέσο όρο. Όσον αφορά τα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας, μετά το 1998 εμφανίζουν σημαντική μείωση, η οποία αποτυπώνεται περισσότερο στα έτη 2007-2008, οπότε και σημειώνεται μείωση σχεδόν κατά 2,5 φορές σε σχέση με το μέσο όρο (654 αδικήματα) όλων των ετών (Κουράκης, 2006).

Τέλος, καθοδική τάση παρατηρείται και στις επόμενες κατηγορίες αδικημάτων που ακολουθούν: επαιτείας και αλητείας, σωματικές βλάβες, κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα και

εγκλήματα κατά της ζωής, στα οποία τα ποσοστά συμμετοχής των ανηλίκων είναι ιδιαίτερώς χαμηλά.

Στην Ελλάδα, η βίαιη συμπεριφορά των νέων γίνεται κυρίως αντιληπτή στους αθλητικούς χώρους (γήπεδα), ενώ οι συμμορίες ανηλίκων έχουν συνήθως περιστασιακό χαρακτήρα (Κουράκης, 2006). Να αναφέρουμε, ωστόσο, ότι τα τελευταία χρόνια παρατηρούνται αυξημένα, σε σχέση με προηγούμενες δεκαετίες, κρούσματα ομαδικής βίας στα σχολεία μεταξύ των μαθητών, τα οποία διακρίνονται σε επιθετικές, σεξουαλικές και λεκτικές συμπεριφορές που σε ορισμένες περιπτώσεις λαμβάνουν ανησυχητικές διαστάσεις (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 2010).

Τέλος, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όσον αφορά τη νεανική παραβατικότητα παρατηρείται σε γενικές γραμμές αύξηση στον αριθμό των εγκλημάτων βίας, αύξηση στον αριθμό των υποτροπών και στη συμμετοχή των κοριτσιών στην παραβατικότητα (Κουράκης, 2006).

2.3. Η ερμηνεία της νεανικής παραβατικότητας

Η ερμηνεία της νεανικής παραβατικής συμπεριφοράς αποτελεί κεντρικό σημείο πολλών θεωρητικών και εμπειρικών προσεγγίσεων, που προέρχονται από διάφορους επιστημονικούς χώρους. Παρακάτω, θα επιχειρηθεί μια συνοπτική παρουσίαση των επικρατέστερων θεωριών και ερευνών που επιχειρούν να ερμηνεύσουν την παραβατική συμπεριφορά από τη δική της σκοπιά η καθεμία.

2.4 Θεωρητικές προσεγγίσεις

2.4.1 Οι φιλοσοφικές απόψεις του Ρουσσώ για την απόκλιση και την παραβατικότητα.

Πριν προχωρήσουμε στην παράθεση των σύγχρονων θεωριών περί παραβατικότητας αξίζει να σταθούμε στις απόψεις του διαφωτισμού, ως μια πρώτη εμπειρική και όχι συστηματική απόπειρα προσέγγισης του θέματος, μέσω του βασικού εκπροσώπου του που αφιέρωσε σχετικά έργα-σταθμούς στην ιστορία των ιδεών, του Ρουσσώ, λαμβάνοντας βέβαια υπόψη ότι παρ' όλες τις ομοιότητες σε κάποιες αρχές των απόψεων των διαφωτιστών, δεν υπήρχε ενιαία αντίληψη (Rousseau, 1770/1782).

Στο αυτοβιογραφικό έργο του « Εξομολογήσεις» ο Ρουσσώ αναφέρεται σε προσωπικές του εμπειρίες κάνοντας την αυτοκριτική του αλλά και μια κριτική της εποχής του. Μέσω

εκτενών εσωτερικών μονολόγων προσπαθεί να ανακαλύψει τις διεργασίες εκείνες που οδηγούν τον άνθρωπο, ο οποίος είναι “εκ φύσεως καλός”, στις παραβατικές πράξεις και στις “διαστροφές”. Επιχειρώντας να δείξει πως απέκτησε ελαττώματα και ωθήθηκε σε παραβατικές πράξεις - ψέμα, τεμπελιά, κλοπή-, μολονότι μεγάλωσε σε ένα “υγιές” περιβάλλον, καταγράφει την εμπειρία του από το δάσκαλο. Η μαθητεία του σε ένα επάγγελμα στο οποίο δεν είχε κλίση και ο δάσκαλος του ο οποίος ήταν καταπιεστικός και βάνανσος δημιούργησε στο Ρουσσώ το φόβο και την άπληστη βουλιμία. Καθώς ο δάσκαλος του τού στερούσε τα πάντα, εκείνος έμαθε να εποφθαλμιά σιωπηλά τα 'απαγορευμένα' και να κλέβει. Καθώς οι τιμωρίες και οι εξευτελισμοί ήταν αδιάκοποι και συχνά άδικοι, εκείνος έμαθε να υποκρίνεται και να λέει ψέματα. Τελικά απέκτησε αναισθησία προς τις σωματικές τιμωρίες και διατήρησε τα ελαττώματα του, ταυτιζόμενος με αυτό το οποίο ο δάσκαλος του πίστευε πως είναι: «Σκεπτόμουν ότι το ξύλο που έτρωγα σαν κλέφτης μου έδινε το δικαίωμα να είμαι» (Rousseau,1770/1782).

Ο Ρουσσώ συνδέει την εμφάνιση της παραβατικής συμπεριφοράς με το είδος της εκπαίδευσης στην οποία υπόκειται ο νέος άνθρωπος στο πλαίσιο μιας οργανωμένης κοινωνίας. Διακρίνει τρεις πηγές εκπαίδευσης: την εκπαίδευση που παρέχει η φύση, όπου το σώμα ενισχύεται και οι ανθρώπινες ικανότητες απελευθερώνονται, την εκπαίδευση των ανθρώπων στην οποία συμπεριλαμβάνει το κοινωνικό περιβάλλον, τους θεσμούς, τις προκαταλήψεις, την αυθεντία, την αναγκαιότητα, το παράδειγμα ΚΟΛ τις συνήθειες και την εκπαίδευση των πραγμάτων η οποία υπερτερεί, γιατί τα πράγματα δε μιλούν, δεν εξαπατούν και δεν ψεύδονται. (Rousseau,1770/1782).

2.5.Θεωρητική προσέγγιση της νεανικής παραβατικότητας – Σύγχρονες θεωρίες

Οι σύγχρονες θεωρίες που προσεγγίζουν θεωρητικά την παραβατικότητα των νεαρών ατόμων είναι οι εξής: η οικολογική σχολή του Chicago, η θεωρία της διαφορικής συναναστροφής, της ανομίας, η θεωρία των συστημάτων διαφορετικών ευκαιριών, της ετικετοποίησης, της λογικής επιλογής, της κοινωνικής μάθησης, του ελέγχου, του κοινωνικού δεσμού, της προσκόλλησης και τέλος η θεωρία της ολιστικής – παλυπαραγοντικής προσέγγισης της νεανικής παραβατικότητας. Συνοπτικά αναλύουμε τις παρακάτω:

2.5.1. Οικολογική σχολή του Chicago

Ονομάστηκε έτσι γιατί παραλλήλισε τη διαδικασία εμπλοκής των νέων στην παραβατικότητα με την παραγωγή καχεκτικών φυτών που είχαν λίγη περιποίηση ή αναπτύχθηκαν σε κακής ποιότητας χώμα. Οι πιο δυναμικοί εκπρόσωποι της CI. Shaw και H. Mackay θεωρούν ως αίτια της συμμετοχής των νέων σε παραβατικές πράξεις τη φτώχεια, την απουσία κοινωνικού ελέγχου και την κυριαρχία αντικοινωνικών αναλήψεων (Αλεξιάδης, 1989). Η επιρροή των ενήλικων παραβατών και του κοινωνικού περιβάλλοντος στο οποίο μεγαλώνουν οι νέοι, έχει ως αποτέλεσμα την εμπλοκή τους στην παραβατικότητα, την οποία η κοινότητα όχι μόνο ανέχεται αλλά και υποθάλλει. Κάνουν λόγο για εγκληματική παράδοση και πολιτισμική μεταβίβαση των εγκληματικών αξιών (Πανούσης, 1987).

2.5.2. Θεωρία της ετικετοποίησης (Labeling Approach)

Η εν λόγω θεωρία διατυπώθηκε για την εξήγηση όχι ειδικά του εγκλήματος, αλλά των κοινωνικών παρεκτροπών οποιασδήποτε μορφής. Η κεντρική της ιδέα είναι ότι οι κοινωνικές παρεκτροπές δεν οφείλονται σε κάποια χαρακτηριστικά των ατόμων ή των ομάδων, αλλά αποτελούν μέρος μιας διαδικασίας κοινωνικής αλληλεπίδρασης μεταξύ αποκλινόντων και μη αποκλινόντων (Giddens, 1989). Έτσι, το αν μια πράξη χαρακτηρίζεται ως παρεκτροπή εξαρτάται από τον τρόπο που θα τη δεχτούν οι τρίτοι. Αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας είναι ο στιγματισμός – ετικετοποίηση του ατόμου που έκανε αυτή την πράξη και η ενίσχυση της παρεκτρεπόμενης συμπεριφοράς του. Η θεωρία του στιγματισμού ή της ετικέτας, όπως είναι επίσης γνωστή, ερμηνεύει την αποκλίνουσα και εγκληματική συμπεριφορά στηριζόμενη στη Συμβολική Αλληλεπίδραση, σύμφωνα με την οποία σε κάθε κοινωνική ομάδα υπάρχει ένα κοινά επιδοκιμαζόμενο σύνολο συμβόλων και συμβολικών αξιολογήσεων. Τα σύμβολα αυτά είναι οι κανόνες, οι αξίες και οι στόχοι, με βάση τα οποία εξελίσσεται η κοινωνικοποίηση (Λαμπροπούλου, 1994).

Με τη θεωρία της ετικέτας απορρίπτεται η αντίληψη που επικρατούσε μέχρι τη δεκαετία του 1950, ότι η παρέκκλιση είναι η παραβίαση των κοινωνικών κανόνων και υποστηρίζεται ότι η παρέκκλιση είναι μια “ετικέτα”, δηλαδή ο χαρακτηρισμός μιας συμπεριφοράς ως τέτοιας. Όταν μια συμπεριφορά χαρακτηρίζεται ως παρεκτροπή από την κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά εντάσσεται σε ένα σύνολο δράσεων και αντιδράσεων. Συνεπώς ο χαρακτηρισμός μιας πράξης εξαρτάται από τον τρόπο που θα την δεχτούν οι τρίτοι. Επομένως εάν αυτή

χαρακτηριστεί ως αποκλίνουσα, τότε το υποκείμενο της θα δεχτεί τον χαρακτηρισμό αυτό και τις συνέπειες που θα επιφέρει (Αλεξιάδης, 1996). Οι ετικέτες επιβάλλονται κυρίως στα μέλη των ανίσχυρων κοινωνικών ομάδων (μειονότητες, φτωχοί) από τις κυρίαρχες κοινωνικές ομάδες και τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Ο Becker με την έκδοση του βιβλίου του «Outsiders»: Studies in the Sociology of Deviance», μεταφέρει την προσοχή της εγκληματολογικής μελέτης από το έγκλημα, στη θέσπιση και εφαρμογή των κανόνων που επικρατούν σε μια κοινωνία. Κατ' αυτόν, μια συμπεριφορά η οποία τη δεδομένη στιγμή σε μια κοινωνία χαρακτηρίζεται ως παράβαση, σε μια άλλη κοινωνία ή κάποια άλλη χρονική περίοδο είναι πιθανόν να μην αποτελεί παραβατική πράξη (Becker, 1963).

Επομένως παρεκκλίνων είναι αυτός στον οποίο έχει εφαρμοστεί το στίγμα επιτυχώς. Ο στιγματισμός αυτός είναι δυνατόν να οδηγήσει σε συνέχιση της συμπεριφοράς που χαρακτηρίστηκε ως παρεκκλίνουσα. Όσον αφορά τους ανήλικους, οι οποίοι είναι πιθανόν να εμφανίσουν παροδικά παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, εάν τους αποδοθεί η “ετικέτα” του παραβάτη είναι πολύ πιθανόν αυτή να έχει καθοριστική σημασία για τη μελλοντική τους εξέλιξη. Η θεωρία της ετικέτας δέχθηκε αρκετές επικρίσεις αφού υστερεί στην ερμηνεία της πρωτογενούς παρέκκλισης, δηλαδή στο πως κατέληξε το άτομο στο έγκλημα για πρώτη φορά. Ο στιγματισμός των ανηλίκων ως «παραβατών» από τα επίσημα όργανα του κοινωνικού ελέγχου, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο για την μετέπειτα παραβατική τους δραστηριότητα. Όσον αφορά τους ανηλίκους που προέρχονται από τις κατώτερες κοινωνικοοικονομικές τάξεις, καταγγέλλονται με μεγαλύτερη συχνότητα, θεωρούνται πιο επικίνδυνοι και συλλαμβάνονται και καταδικάζονται με μεγαλύτερη ευκολία σε σχέση με τους υπόλοιπους ανηλίκους (Becker, 1963).

Με ανάλογο τρόπο λειτουργεί και ο στιγματισμός στο σχολείο, μια παράμετρο την οποία θα εξετάσουμε στη συνέχεια.

2.5.3 Ολιστική-πολυπαραγοντική προσέγγιση της νεανικής παραβατικότητας

Μια ολιστική πολυπαραγοντική προσέγγιση του φαινομένου της νεανικής παραβατικότητας επιχειρεί να ερευνήσει το φαινόμενο αυτό μέσα από τέσσερις μεγάλες κατηγορίες παραγόντων - γενεσιουργών αιτιών.

Οι κατηγορίες παραγόντων είναι: α. τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του παραβάτη και οι ψυχολογικές του παράμετροι, β. το συγκεκριμένο κοινωνικό-οικονομικό-πολιτιστικό περιβάλλον μέσα στο οποίο διαβιεί, γ. το αξιακό σύστημα και δ. η δομή και λειτουργικότητα των θεσμών του ευρύτερου κοινωνικού μορφώματος.

Τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του παραβάτη αφορούν τις βιολογικές ιδιαιτερότητες - φύλο, ηλικία, τυχόν συγγενείς ανωμαλίες, τα ψυχικά τραύματα της παιδικής ηλικίας ή τον εθισμό σε ουσίες. Τα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην εφηβική ηλικία, περίοδο, του προσυμβατικού συλλογισμού στο δύσβατο μονοπάτι της εφηβείας (Αλεξιάδης, 1996).

Το συγκεκριμένο κοινωνικό-οικονομικό-πολιτιστικό περιβάλλον αφορά τις σχέσεις με την οικογένεια, το σχολείο, τη γειτονιά, τους συγγενείς, τους συναδέλφους και τον εργοδότη, αν εργάζεται, και τις σχέσεις με τους συνομηλίκους. Το σύνολο των σχέσεων αυτών υπόκειται σε κοινωνικό έλεγχο, αποτρεπτικό της παραβατικότητας, ο οποίος ασκείται είτε με την απαίτηση για αποδοχή από το νέο των κανονιστικών σχημάτων και κατά συνέπεια την επίβλεψη και εποπτεία του για τη συμμόρφωση του ή μη σε αυτά, είτε με τη δημιουργία συνεκτικών δεσμών με τα άλλα μέλη των επιμέρους κοινωνικών μορφωμάτων στα οποία συμμετέχει. Η δεύτερη αυτή μορφή είναι αποτελεσματικότερη εφόσον στηρίζεται στον αυτοέλεγχο.

Ο νέος προκειμένου να παραμείνει δέκτης της αποδοχής των άλλων και να απολαμβάνει συναισθηματική κάλυψη συμμορφώνεται προς τους όρους της κοινωνικής συνύπαρξης αποδεχόμενος τους κοινωνικούς κανόνες. Αντίθετα, ό,τι διασπά αυτούς τους δεσμούς (αρνητικό οικογενειακό κλίμα, δυσλειτουργικές σχέσεις των μελών της οικογένειας, αδυναμία προόδου στη σχολική επίδοση ή στην εξεύρεση εργασίας) δημιουργεί βαθμιαία προδιάθεση προς την παραβατικότητα δηλαδή δημιουργούνται ψυχικές ωθήσεις προς αυτή ως μια ύστατη προσπάθεια του νέου ατόμου να αναζητά διέξοδο στο αδιέξοδο που βιώνει εξαιτίας ψυχοπιεστικών καταστάσεων (Shoemaker, 1996).

Το αξιακό σύστημα, η δομή και λειτουργικότητα των θεσμών του ευρύτερου κοινωνικού μορφώματος. Πρόκειται για παράγοντες που αφορούν το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον του νέου και σχετίζονται με τις υιοθετούμενες από αυτόν αξίες και με τη συμπεριφορά του απέναντι στους κοινωνικοποιητικούς θεσμούς (οικογένεια, σχολείο, εργασία). Σε κοινωνίες π.χ. όπου επικρατεί ό,τι καλείται σήμερα “ανομικός πλουραλισμός” δημιουργούνται στους

ανήσυχους και ευαίσθητους νέους υπαρξιακοί προβληματισμοί, νοοτροπίες ηδονισμού, άκρατου ωφελιμισμού ή ψυχολογικής κόπωσης που τους εξωθεί αντίστοιχα στην ενεργό παραβατικότητα ή και στην απόσυρση (π.χ. χρήση ναρκωτικών ουσιών) (Shoemaker, 1996).

Ανακεφαλαίωση

Η παραβατικότητα των ανηλίκων αναφέρεται σε μια σειρά συμπεριφορές που κυμαίνονται από αντικοινωνικές, επιθετικές και εκφοβιστικές συμπεριφορές που εκδηλώνονται σε μεγάλο βαθμό, οι οποίες ανάγονται σε αδικήματα και για τα οποία προβλέπονται κυρώσεις.

Η εικόνα που απεικονίζεται είναι ενδεικτική της ποιότητας των αδικημάτων των ανηλίκων. Στην πλειοψηφία τους πρόκειται για παραβάσεις ΚΟΚ, αδικήματα κατά της περιουσίας, παραβάσεις των νόμων περί ναρκωτικών, βανδαλισμούς, ενώ σε μικρότερο ποσοστό εμφανίζονται σοβαρότερα αδικήματα, όπως επιθέσεις και εγκλήματα κατά της ζωής. Κλείνοντας το κεφάλαιο να πούμε ότι, αναφορικά με την ερμηνεία της παραβατικότητας ανηλίκων, έχουν διατυπωθεί θεωρίες και εμπειρικές συσχετίσεις από διάφορες εγκληματολογικές σχολές. Το έγκλημα αποτελεί ένα σύνθετο κοινωνικό φαινόμενο που συνδέεται με πλειάδα παραγόντων και κατά συνέπεια καμία από τις θεωρίες που απομονώνουν μεμονωμένους παράγοντες δεν μπορεί να δώσει μια ικανοποιητική εξήγηση που να καθορίζει την εμφάνισή του. Η μονοδιάστατη ερμηνεία της παραβατικότητας δεν μπορεί παρά να ενέχει σοβαρούς κινδύνους στιγματισμού, περιθωριοποίησης, επέκτασης της παρέμβασης και του ελέγχου συγκεκριμένων ατόμων και ομάδων. (Λαμπροπούλου, (1994), (Shoemaker, 1996), (Becker, 1963)

Συνεπώς, η σύνδεση μεμονωμένων παραγόντων με παραβατικές συμπεριφορές, χωρίς διερεύνηση του ευρύτερου πλαισίου εμφάνισής τους και χωρίς να λαμβάνει υπόψη επικαιροποιημένα ερευνητικά δεδομένα δεν μπορεί να συμβάλλει στην ερμηνευτική προσέγγιση του φαινομένου με επιστημονικό τρόπο. Αυτό που χρειάζεται προκειμένου να προσεγγίσουμε όσο το δυνατόν περισσότερο τις συνθήκες που ευνοούν την εμφάνισή του εγκλήματος είναι η συνθετική και διεπιστημονική οπτική, που μας επιτρέπει μια περισσότερο ολοκληρωμένη και λιγότερο επισφαλή μελέτη. (Λαμπροπούλου, 1994), (Shoemaker, 1996), (Becker, 1963)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΔΗΜΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Εισαγωγή

Η νεανική παραβατικότητα αποτελεί ένα διεθνές φαινόμενο το οποίο απασχολεί ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια τόσο εξαιτίας των αυξητικών του τάσεων όσο και λόγω των σοβαρών μορφών που έχει λάβει. Στα πλαίσια αυτά για την κατανόηση του φαινομένου και των διαστάσεων του κρίνεται απαραίτητη η εξέταση της εικόνας που παρουσιάζει η παραβατικότητα ανήλικων όπως αυτή προκύπτει μέσα από τις διεθνείς έρευνες ώστε να γίνουν κατανοητές οι πτυχές του φαινομένου με το οποίο θα ασχοληθούμε. Τα ερευνητικά δεδομένα σχετικά με τη παραβατικότητα των νέων προκύπτουν τόσο από τις επίσημες στατιστικές της αστυνομίας και των δικαστηρίων κάθε χώρας αλλά και από έρευνες αυτό-ομολογούμενης παραβατικότητας και θυματοποίησης.

Όσον αφορά την ύπαρξη των ερευνών αυτό-ομολογούμενης παραβατικότητας, το πλεονέκτημά τους είναι ότι μετράνε όλες τις παραβατικές πράξεις και όχι μόνο αυτές που έχουν γίνει αντιληπτές από τους επίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου. Παρόμοια είναι και η συμβολή των ερευνών αυτό-ομολογούμενης θυματοποίησης οι οποίες επίσης περιλαμβάνουν εγκλήματα τα οποία έχουν διαφύγει της προσοχής των επίσημων αρχών και αντανακλούν την έκταση της θυματοποίησης. Ωστόσο αξίζει να σημειωθεί ότι τόσο οι έρευνες θυματοποίησης όσο και αυτό-ομολογούμενης αναφοράς περιλαμβάνουν κάποιους περιορισμούς όπως την πιθανή υποτίμηση των πραγματικών ποσοστών παραβατικότητας εξαιτίας της ασθενούς μνήμης των δραστών ή των θυμάτων ή της απροθυμίας τους να παρουσιάσουν αρνητικά τον εαυτό τους. Παρά την παγκόσμια αύξηση της ανήλικης παραβατικότητας τα τελευταία χρόνια, πρέπει να σημειωθεί η έκταση της ανήλικης παραβατικότητας διαφοροποιείται ανάλογα με το κοινωνικό πλαίσιο τόσο λόγω των διαφοροποιήσεων των νομικών ορισμών από χώρα σε χώρα για τον ανήλικο παραβάτη και του ορισμού των παραβατικών πράξεων όσο και λόγω των διαφορετικών συνθηκών που επικρατούν σε κάθε κοινωνία. Ως εκ τούτου η ποιότητα και η ποσότητα της νεανικής παραβατικότητας διαφοροποιούνται από χώρα σε χώρα και κυμαίνονται από πιο ήπιες έως πιο σοβαρές (Κουράκης, 2006), (Γιαννοπούλου–Τσομπάνογλου, 2003).

3.1 Εξελικτική πορεία της νεανικής παραβατικότητας: σχέση ηλικίας και παράβασης νόμου στην χώρα μας

Στην Ελλάδα τόσο η έκταση όσο και οι μορφές της παραβατικότητας ανηλίκων είναι σχετικά ήπιες συγκριτικά με χώρες όπως οι ΗΠΑ. Όσον αφορά την έκταση του φαινομένου όπως αναφέρει ο Κουράκης (2006) στα πλαίσια μιας επισκόπησης των βεβαιωθέντων και των εκδικασθέντων αδικημάτων για την περίοδο 1983-2002, η παραβατικότητα ανηλίκων ηλικίας 13-17 ετών στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει μια σταθεροποιητική αν όχι φθίνουσα τάση αλλά η συμμετοχή αυτής της ηλικιακής ομάδας στη συνολική εγκληματικότητα δηλαδή στην εγκληματικότητα όλων των ηλικιακών ομάδων κάθε έτους εμφανίζει σταθερή ανοδική τάση.

Ωστόσο η εικόνα της σταθεροποιητικής και φθίνουσας νεανικής παραβατικότητας όπως αυτή προκύπτει από τα επίσημα στατιστικά στοιχεία της αστυνομίας και των δικαστηρίων, τροποποιείται στις έρευνες αυτό-ομολογούμενης παραβατικότητας γεγονός που καταδεικνύει την επίδραση του σκοτεινού αριθμού στην εκτίμηση των πραγματικών ποσοστών της παραβατικότητας των νέων. Σε μια τέτοια έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την (Σπινέλλη, 1976) και την ομάδα της στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας, το 34% των ερωτηθέντων ηλικίας 14-21 ετών παραδέχθηκε ότι τον προηγούμενο χρόνο είχαν τελέσει αξιόποινες πράξεις κατά της ιδιοκτησίας (κλοπή από σχολείο, κατάστημα, κλοπή αυτοκινήτου κ.α) ενώ το ποσοστό έφτασε το 65,3% όταν ρωτήθηκαν αν είχαν τελέσει παρόμοιες πράξεις κάποια άλλη στιγμή στο παρελθόν. Παρόμοια είναι και τα αποτελέσματα μιας υπό-έρευνας που πραγματοποιήθηκε από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών ερευνών για τους μαθητές Λυκείου του νομού Θεσσαλονίκης. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής, το 57,3% των μαθητών που ερωτήθηκαν απάντησε ότι “έτυχε κάποτε να οδηγήσουν μηχανάκι χωρίς άδεια”, το 22,5% απάντησε ότι “έτυχε κάποτε να πάρουν κάτι χωρίς να το πληρώσουν”, το 47,0 % ότι έτυχε κάποτε να δείρουν κάποιον σε καβγά και το 29,5% ότι “έτυχε κάποτε να καταστρέψουν σκόπιμα κάτι που ανήκει σε άλλον” (Perfecture of Thessaloniki, 1996).

Τέλος μια άλλη έρευνα αυτό-ομολογούμενης παραβατικότητας που πραγματοποιήθηκε από τον Γκότοβο (1996) σε σχολεία της Κέρκυρας και των Ιωαννίνων προέκυψε ότι οι μαθητές 11-16 ετών που ήταν αντίθετοι ή εντελώς αντίθετοι στην παρέα τους με κάποιες μορφές παραβατικής συμπεριφοράς, έφθασαν αντίστοιχα το 85,2% και το 89,5 % σχετικά με το να κλέβει κάποιος κανείς καμιά φορά κάτι, το 66,4 % και το 68,1% σχετικά με το να δέρνεται

κανείς με άλλους και το 70,7% και 67,9% σχετικά με το να μπαίνει κανείς στο αστικό και να ταξιδεύει κρυφά χωρίς να πληρώσει . Το υπόλοιπο ποσοστό μαθητών δήλωσαν ότι δεν είναι και τόσο αντίθετοι ή δεν είναι καθόλου αντίθετοι. Ωστόσο αν και από αυτές τις έρευνες προκύπτει ότι το ποσοστό των αδικημάτων σε αυτές είναι μεγαλύτερο σε σχέση με τις επίσημες στατιστικές, θεωρείται ότι τα αδικήματα είναι περιστασιακού χαρακτήρα και μικρής σημασίας (Σπινέλη κ.α, Γιαννοπούλου, Τσομπάνογλου (2003).

Όσον αφορά τα αδικήματα που διαπράττονται στη χώρα μας κυρίως από ανηλίκους εφηβικής ηλικίας οι βασικές κατηγορίες είναι τρεις :οι σωματικές βλάβες, τα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας (κυρίως κλοπές και κλοπές χρήσης αυτοκινήτων ή δίκυκλων) και οι παραβιάσεις ειδικών ποινικών νόμων (κυρίως τροχαίες παραβάσεις, του νόμου περί ναρκωτικών και η επαιτεία) (Κουράκης, 2006), (Γιαννοπούλου–Τσομπάνογλου, 2003) και (Γεωργούλας, 2009). Άλλα αδικήματα που διαπράττονται αλλά σε ένα πολύ μικρό ποσοστό είναι αδικήματα που έχουν να κάνουν με ναρκωτικά, ληστείες, οπλοφορία, βία στα γήπεδα και ανθρωποκτονία

Στην Ελλάδα σε αντίθεση με τις ΗΠΑ δεν παρουσιάζεται το φαινόμενο των νεανικών συμμοριών που διαπράττουν εγκληματικές πράξεις και έρχονται σε σύγκρουση με άλλες τέτοιες ομάδες. Αντίθετα στην Ελλάδα οι ομάδες των ανηλίκων παραβατών εμφανίζονται κυρίως στα πλαίσια της βίας στα γήπεδα με τη μορφή του χουλιγκανισμού και με τη μορφή ληστειών από άτομα εξαρτημένα από ναρκωτικά που προσπαθούν να εξασφαλίσουν τη δόση τους (Κουράκης, 2006). Ωστόσο έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2000 στην Αττική έδειξε ότι το 7,1% των ερωτηθέντων μαθητών Λυκείου θεωρούσαν ότι ανήκαν σε μια οργανωμένη ομάδα με συλλογική παραβατική δράση ενώ το 47,6% ανέφεραν ότι είχαν δεχθεί απλή επίθεση και επίθεση (bullying) από περισσότερους από έναν συμμαθητές τους (Μανουδάκη, Πετρόπουλος & Παπαστυλιανού, 2000), ΠΕΠΘ Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, (Γιαννοπούλου, Τσομπάνογλου2003).

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά του ανήλικου παραβάτη στη χώρα μας είναι κατά πλειοψηφία αγόρι (εκτός από τα αδικήματα της επαιτείας που τα αγόρια υπερτερούν ελάχιστα από τα κορίτσια) ηλικίας 13-17 ετών ,κυρίως ελληνικής καταγωγής όσον αφορά τη διάπραξη εγκλημάτων όπως η κλοπή και τα ναρκωτικά, ενώ όσον αφορά την επαιτεία και τις παραβάσεις του νόμου των αλλοδαπών η πλειοψηφία είναι αλλοδαποί (http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t30/t30_02.htm).

3.2 Στατιστικά χαρακτηριστικά ανήλικων παραβατών

Προκύπτει λοιπόν το ερώτημα για το ποια είναι τα χαρακτηριστικά των ατόμων με παραβατική συμπεριφορά; Μετά λοιπόν από έρευνες σε επιμελητές ανηλικών του Αρείου Πάγου, με θέμα το προφίλ των παραβατών προκύπτουν τα εξής αποτελέσματα:

1. Προέρχονται από μικροαστικές τάξεις και κάτω, αφού λίγα είναι τα περιστατικά εκείνα που έχουν εκδηλωθεί σε μεσοαστικές τάξεις.

2. Αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα. Είναι άτομα που προέρχονται από οικογένειες με ισχυρά οικονομικά προβλήματα, παιδιά που εγκαταλείπουν το σχολείο συχνά προς ανεύρεση εργασίας.

3. Θέλουν να ακουστούν. Ένα μεγάλο ποσοστό των παραβατών είναι παιδιά που έχουν ανάγκη να βγουν στη σκηνή, που πρέπει κάπως να ακουστούν. Υπάρχει επίσης και η κατηγορία των παραβατών για τους οποίους η μόνη ταυτότητα που μπορούν να έχουν είναι μέσω της παραβατικής πράξης, η ταυτότητα που τους δίνει το δικαστήριο και μετά η ποινή. Παρόλο που όλη αυτή η διαδικασία είναι επίπονη για αυτά, είναι η μόνη ολότητα που κατακτούν.

4. Έχουν ψυχικά προβλήματα. Δίπλα σε αυτούς τους παράγοντες, σύμφωνα με τους επιμελητές ανηλικών, προστίθενται και τα ψυχικά προβλήματα τα οποία συχνά αναδιαμορφώνονται μέσα σε όλο αυτό το πλαίσιο της οικονομικοκοινωνικής εξαθλίωσης» (Μαγγανά, 2008: 3).

Αναμφισβήτητα «η εφηβεία είναι μια κρίσιμη περίοδος στην ανάπτυξη του ατόμου και διακρίνεται από τάσεις για ανεξαρτησία, ιδεολογική διαφοροποίηση από την κοινωνία των μεγάλων, άρνηση της κοινωνίας αυτής, υποταγή στην κοινωνία των συνομηλίκων. Οι διαπιστώσεις αυτές μας οδηγούν στο να πιστεύουμε ότι οι σημερινοί έφηβοι έχουν δημιουργήσει τη δική τους κοινωνία, με τις δικές τους ηθικές αρχές, ακόμη και τη δική τους γλώσσα και κουλτούρα» (Μαυρογιάννης, 2003: 1).

Οι έφηβοι καλούνται να αντιμετωπίσουν καινούργια δεδομένα όπου βιώνουν το σώμα τους σεξουαλικά ώριμο, εγκαταλείπουν την ιδανική εικόνα που είχαν για τους γονείς τους, προσπαθούν να αποκτήσουν φίλους και στη συνέχεια να συνάψουν ετερόφυλες σχέσεις, αποφασίζουν για την επαγγελματική τους σταδιοδρομία, αποδεχόμενοι τους προσωπικούς περιορισμούς και, τέλος, προσπαθούν να αναπτύξουν τη δική τους κοσμοθεωρία. «Η εφηβεία είναι μια δύσκολη περίοδος και οι έφηβοι παρομοιάζονται με τους αστακούς που χάνουν σε

κάποια φάση το περίβλημά τους, γιατί μπροστά στις νέες βιοψυχοκοινωνικές απαιτήσεις, η δομή της προσωπικότητας χάνει τη συνεκτικότητά της και παρουσιάζεται περισσότερο χαλαρή, ευάλωτη και εύθραυστη» (Μαυρογιάννης, 2003:1).

«Η καταγεγραμμένη παραβατικότητα των ανηλίκων στην Ελλάδα δεν υποδηλώνει την ύπαρξη οργανωμένων ομάδων («συμμοριών»). Συγκεκριμένα από τα στατιστικά στοιχεία που αφορούν την περιοχή της Αττικής προκύπτει, ότι τα αδικήματα διαπράττονται από έναν μόνο ανήλικο σε ποσοστό 83.7%, οι δράστες ανά αδίκημα είναι δύο σε ποσοστό 12.5%, ενώ σε ένα πολύ μικρό ποσοστό (3.9%) οι δράστες ανά αδίκημα είναι τρεις και άνω» (Γιαννόπουλου & Τσομπάνογλου, 2003:4).

«Εντούτοις, μία έρευνα στο λεκανοπέδιο Αττικής έδειξε ότι αφενός μεν το 7.1% των ερωτηθέντων μαθητών Λυκείου θεωρούσαν ότι ανήκαν σε μία “οργανωμένη” ομάδα με συλλογική παραβατική δράση, αφετέρου δε ότι το 47.6% του συνολικού δείγματος ανέφερε ότι είχε δεχθεί απειλή επίθεσης ή και επίθεση (bullying) από περισσότερους από έναν συνομήλικούς τους με στόχο τον εκφοβισμό ή τον εκβιασμό ή την απόσπαση χρηματικού ποσού. Το δε 60% δήλωσε ότι γνωρίζει κάποιο άλλο πρόσωπο που έχει δεχθεί ανάλογη επίθεση» (Γιαννόπουλου & Τσομπάνογλου, 2003:4).

«Κατά την έρευνα αυτή κανένα από τα θύματα επίθεσης δεν ανέφερε τέτοιο γεγονός στις αρχές του σχολείου, γεγονός που υποδηλώνει κατά κάποιο τρόπο φόβο των συνεπειών αυτής της γνωστοποίησης καθώς και τις αδυναμίες επιτήρησης στο σχολικό σύστημα. Είναι γνωστό ότι το φαινόμενο bullying στα σχολεία είναι αναγνωρισμένο ως αντικείμενο διεπιστημονικής διερεύνησης και άπτεται της παραβατικής συμπεριφοράς (οργανωμένης ή μη) των νέων» (Γιαννόπουλου & Τσομπάνογλου, 2003:4).

Η εντύπωση λοιπόν που δημιουργείται από τις επίσημες στατιστικές όσον αφορά την περιορισμένη έκταση της νεανικής παραβατικότητας μεταβάλλεται, εάν επικεντρωθούμε σε έρευνες αυτό-ομολογούμενης παραβατικότητας.

«Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της έρευνας της ομάδας Σπινέλλη στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας. Συγκεκριμένα, το 34.9% των ερωτηθέντων, ηλικίας 14-21 ετών, παραδέχθηκε ότι κατά την προηγούμενη χρονιά (one-year prevalence) είχαν τελέσει αξιόποινες πράξεις κατά της ιδιοκτησίας (κλοπή από κατάστημα, σχολείο, κλοπή αυτοκινήτου, κλπ), ενώ

το ποσοστό έφθασε στο 65.3%, όταν ρωτήθηκαν αν τέλεσαν παρόμοιες πράξεις κάποια στιγμή στο παρελθόν» (Κ.Ε.Π.Υ.Ε 2005:18).

Σύμφωνα λοιπόν με την έρευνα προέκυψαν τα εξής αποτελέσματα Αξιόποινες πράξεις που δικάστηκαν από Μονομελές Πλημμελειοδικείο

Παραβάσεις του Κ.Ο.Κ	Κλοπή	Ναρκοτικά	Απόπειρες Κλοπής	Σύνολο
856	299	81	42	2128

Πίνακας 1.2. Η παραβατικότητα των ανηλίκων στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας (Κ.Ε.Π.Υ.Ε 2005:18).

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, ο οποίος περιλαμβάνει αξιόποινες πράξεις ατόμων που δικάστηκαν από Μονομελές Πλημμελειοδικείο, βλέπουμε πως το μεγαλύτερο ποσοστό των παραβάσεων αποτελεί η παράβαση του Κ.Ο.Κ με 856 άτομα να έχουν δικαστεί. Υψηλά είναι και τα άτομα που έχουν καταδικαστεί για κλοπή. Μικρότερο ποσοστά κατέχουν αξιόποινες πράξεις όπως τα ναρκωτικά, με 81 άτομα και απόπειρες κλοπής, με 42 άτομα.

1. Αξιόποινες πράξεις που δικάστηκαν από Τριμελές Πλημμελειοδικείο

Παραβάσεις του Κ.Ο.Κ	Ληστεία	Ναρκοτικά	Οπλοχρησία	Σύνολο
7	49	12	21	136

Πίνακας 1.3. Η παραβατικότητα των ανηλίκων στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας (Κ.Ε.Π.Υ.Ε 2005:18).

Σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα, ο οποίος περιλαμβάνει αξιόποινες πράξεις ατόμων που δικάστηκαν από Τριμελές Πλημμελειοδικείο, βλέπουμε πως το μεγαλύτερο ποσοστό των παραβάσεων αποτελεί η ληστεία με 49 άτομα να έχουν δικαστεί. Σημαντικός είναι και ο αριθμός ατόμων – n= 21 - που έχουν καταδικαστεί για οπλοχρησία, ενώ μικρότερα ποσοστά

αφορούν αξιόποινες πράξεις όπως παραβάσεις του νόμου περί ναρκωτικών (n= 12 άτομα) και παραβάσεις του ΚΟΚ (n= 7 άτομα).

2. Η φυσιολογία του νεαρού παραβάτη

Αγόρι	Κορίτσι
89,1 % (17 – 19 ετών)	10,9 % (13 – 17 ετών)

Πίνακας 1.4. Η παραβατικότητα των ανηλίκων στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας (Κ.Ε.Π.Υ.Ε 2005:18)

Στον παραπάνω πίνακα παρουσιάζεται ότι οι αξιόποινες πράξεις έχουν εκδηλωθεί κυρίως από αγόρια και λιγότερο από κορίτσια. Τα πρώτα αντιπροσωπεύουν το 89,1% σε αντίθεση με τα δεύτερα που αντικατοπτρίζουν 10,9%. Επίσης οι αξιόποινες πράξεις εκδηλώνονται στα αγόρια σε ηλικίες από 17 έως 19 ετών ενώ στα κορίτσια από 13 έως 17 ετών.

Τέλος θα παραθέσουμε τον πίνακα με στατιστικά στοιχεία της αστυνομίας για τα έτη 2005 έως 2007 στην Ελλάδα.

Έτος	Αριθμός	Αγόρια	Κορίτσια	Αριθμός	Αγόρια	Κορίτσια
2005	168	246	11	167	208	33
2006	261	474	4	147	222	17
2007	145	259	8	8	229	12

Πίνακας 1.5. Στατιστικές που ενέχονται ανήλικοι από το 2005 έως το 2007.

(Γραφείο Στατιστικής και Ερευνών Τμήμα Τροχαίας Αρχηγείου 2008).

Στον παραπάνω πίνακα παρουσιάζονται στατιστικά δεδομένα παραβατικών συμπεριφορών που έχουν υποπέσει αγόρια και κορίτσια για τα έτη 2005 έως 2007. γίνεται επίσης διαχωρισμών των αδικημάτων σε σοβαρές και σε μικρο-παραβάσεις. Παρατηρείται μια αύξηση των σοβαρών υποθέσεων το έτος 2006 αφού ανέρχεται σε 261 υποθέσεις. Επίσης παρατηρείται ότι τα άτομα αυτά είναι κυρίως αγόρια. Όσον αφορά τις μικρο-παραβάσεις

αυξημένο ποσοστό παρατηρείται το έτος 2005 αφού ανέρχονται σε 167 περιπτώσεις και επίσης μεγάλο ποσοστό καταλαμβάνουν τα αγόρια έναντι των κοριτσιών.

Έτος	Σύνολο υποθέσεων	Σύνολο Αγοριών	Σύνολο Κοριτσιών	Σύνολο Ανηλίκων	Ηλικία 7-13	Ηλικία 14-16
2005	335	454	44	498	99	399
2006	408	696	21	717	137	578
2007	294	488	20	508	79	429

Πίνακας 1.6.Στατιστικές που ενέχονται ανήλικοι από το 2005 έως το 2007. (Γραφείο Στατιστικής και Ερευνών Τμήμα Τροχαίας Αρχηγείου,2008).

Στον παραπάνω πίνακα παρουσιάζεται το σύνολο των υποθέσεων που είχε αναλάβει η αστυνομία τα έτη 2005 έως 2007. παρατηρείται ένα αυξημένο ποσοστό υποθέσεων το 2006. επίσης παρατηρείται πως τα άτομα κυρίως που έχουν υποπέσει σε παραβάσεις είναι αγόρια και οι ηλικίες που υπάρχουν αυξημένα περιστατικά είναι από 14 έως 16 ετών.

Έτος	Πόλη	Χωριό	Ζουν με γονείς	Διαζευγμένοι γονείς	Μαθητές	Μαθητευόμενοι	Άνεργοι
2005	324	174	455	43	426	29	43
2006	476	241	614	103	616	44	57
2007	325	183	467	41	470	17	21

Πίνακας 1.7.Στατιστικές που ενέχονται ανήλικοι από το 2005 έως το 2007. (Γραφείο Στατιστικής και Ερευνών Τμήμα Τροχαίας Αρχηγείου,2008).

Τέλος σε αυτόν τον πίνακα παρουσιάζεται πως το μεγαλύτερο ποσοστό των υποθέσεων λαμβάνει χώρα σε πόλης και λιγότερο σε χωριά. τα άτομα αυτά έχουν γονείς που είναι παντρεμένοι και είναι κυρίες μαθητές. Λιγότερα αλλά αξιόλογα ποσοστά παρατηρούνται στις άλλες κατηγορίες.

Ανακεφαλαίωση

Συνοψίζοντας θα μπορούσαμε να πούμε ότι η εικόνα της παραβατικότητας ανηλίκων διαφέρει ανάλογα με το κοινωνικό πλαίσιο που εμφανίζεται ωστόσο, αποτελεί ένα διεθνές φαινόμενο που παρά τις διακυμάνσεις που παρουσιάζει απασχολεί ιδιαίτερα, τόσο λόγω των ακραίων μορφών και της έκτασης που παίρνει σε περιοχές όπως οι ΗΠΑ αλλά και λόγω της νεαρής ηλικίας των παραβατών. Στα πλαίσια αυτά κρίνεται απαραίτητη η εξέταση της παραβατικότητας ανηλίκων και στα πλαίσια της Ελλάδας .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΣΥΝΤΕΛΟΥΝ ΣΤΗΝ ΓΕΝΕΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Εισαγωγή

Η έξαρση της παραβατικότητας σε όλες τις εκφάνσεις της, είναι στις μέρες μας ένα καίριο και επείγον πρόβλημα σε παγκόσμιο επίπεδο. Ανάμεσα στους πολύπλοκους και αλληλένδετους παράγοντες που συνδέονται με τα ακραία φαινόμενα της βίας και της τρομοκρατίας που παρακολουθούμε στους δέκτες μας, κύρια θέση κατέχουν οι ιλιγγιώδεις ρυθμοί της κοινωνικής αλλαγής που χαρακτηρίζουν την εποχή μας και που τελικά φαίνεται να αποτελούν το ψυχοκοινωνικό υπόστρωμα του φαινομένου. Με αφορμή την οικονομική κρίση, οι συζητήσεις πάνω στο θέμα της παραβατικότητας πληθαίνουν. Στον τόπο μας, σε αυτές τις ιδιαίτερες συνθήκες που βιώνουμε, το θέμα απασχολεί την κοινή γνώμη, ίσως όσο κανένα άλλο, γιατί προβάλλεται ως κεντρικός παράγοντας της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης στην οποία έχει βυθιστεί ολόκληρη η ελληνική κοινωνία. Με άλλα λόγια, η αναζήτηση των γενεσιουργών αιτιών για την εκρηκτική αύξηση της παραβατικότητας στις σύγχρονες κοινωνίες δεν μπορεί παρά να την συνδέσει με την ταχύρρυθμη κοινωνική αλλαγή (<http://tvxs.gr/news/politismos/i-parabatikotita-os-koinoniko-fainomeno-tis-xaris-kataki>)

4.1 Βιολογικοί παράγοντες: Κληρονομικότητα και γενετική

Οι θεωρίες που επιχειρούν να συνδέσουν την παραβατική συμπεριφορά με βιολογικούς παράγοντες είναι επηρεασμένες από τις απόψεις που επικράτησαν στις αρχές του 19ου αιώνα με την εμφάνιση της Ιταλικής Θετικής Σχολής όταν επιχειρήθηκε να ερμηνευτεί το εγκληματικό φαινόμενο ως απόρροια των ιδιαίτερων βιολογικών χαρακτηριστικών του εγκληματία. Ο Lombroso που στηρίχτηκε στην αταβιστική προσέγγιση, ο Garofalo που διαχώρισε τον φυσικό εγκληματία από τον πραγματικό εγκληματία, ο Ferri που διατύπωσε το νόμο του εγκληματικού κορεσμού, ο Kretschmer και ο Sheldon που προσπάθησαν να συσχετίσουν τα σωματικά χαρακτηριστικά του ανθρώπου με την ιδιοσυγκρασία του και τη συμπεριφορά του, ο Mendel που συσχέτισε την επιθετικότητα με εσφαλμένο ζεύγος χρωμοσωμάτων και ο Gall που υποστήριξε ότι υπάρχει σχέση μεταξύ της κρανιακής διάπλασης

και του χαρακτήρα, είναι μερικοί μόνο από τους υποστηρικτές της άποψης ότι το έγκλημα είναι κάτι που βρίσκεται στη φύση του εγκληματία και όχι μια δυσλειτουργία της κοινωνίας (Χαΐδου, 1996).

Άλλες έρευνες κάνουν συγκρίσεις μεταξύ μονοζυγωτικών και διζυγωτικών διδύμων προκειμένου να μελετήσουν την επίδραση των βιολογικών παραγόντων στην παραβατική συμπεριφορά. Ο Christiansen μελετώντας στη Δανία 3.586 ζεύγη διδύμων αγοριών διαπίστωσε ότι η ταύτιση της παραβατικής συμπεριφοράς ήταν υπερδιπλάσια στα μονοζυγωτικά αδέρφια (52% έναντι 22%), ενώ οι Hutchings & Mednick μελετώντας τα αρχεία των υιοθεσιών της Κοπεγχάγης κατά τα έτη 1924-1947 διαπίστωσαν ότι τα παιδιά γίνονται παραβατικά σε ποσοστό 13,5% στην περίπτωση που ούτε ο φυσικός ούτε ο θετός πατέρας ήταν εγκληματίας, σε ποσοστό 20% αν μόνο ο φυσικός πατέρας ήταν εγκληματίας και σε ποσοστό 24,5% αν και οι δύο πατέρες ήταν εγκληματίες (Φαρσεδάκη, 1977).

Το σημαντικότερο βέβαια συμπέρασμα των ερευνών οι οποίες σχετίζονται με την κληρονομικότητα είναι ότι με την πάροδο των ετών εγκατέλειψαν την αντίληψη της μονοδιάστατης αιτιολογικής σχέσης κληρονομικότητας και εγκλήματος και συνδέουν πλέον τη βιολογική κληρονομιά με κοινωνικές παραμέτρους όπως η κοινωνικοποίηση του ατόμου. Θεωρούν επίσης, δεδομένο ότι υπάρχει μια συνεχής αλληλεπίδραση μεταξύ περιβαλλοντικών και κληρονομικών παραγόντων. Η βιολογία μπορεί να μας δώσει κάποιες εξηγήσεις για ορισμένα φαινόμενα, όπως είναι η επιθετικότητα, δεν είναι όμως δυνατό να αποτελέσει το ερμηνευτικό πλαίσιο για κοινωνικοπολιτικά φαινόμενα, όπως είναι το έγκλημα.

4.2 Ψυχολογικοί παράγοντες

Οι θεωρίες που βασίζονται στους ψυχολογικούς παράγοντες για την ερμηνεία της παραβατικής συμπεριφοράς τονίζουν την ύπαρξη εγκληματικών τάσεων και επιθυμιών σε κάθε άνθρωπο και αποδίδουν την εγκληματική ενέργεια κυρίως στην ψυχική του εξέλιξη, από την εμβρυακή ζωή μέχρι τη στιγμή της εγκληματικής απόφασης. Εστιάζουν κυρίως στην υπόθεση ότι τα άτομα που παρουσιάζουν ψυχολογικές «ανωμαλίες» δεν έχουν την ικανότητα αυτοελέγχου ούτε είναι σε θέση να διακρίνουν μεταξύ αξιόποινης ή μη πράξης (Ζαραφονίτου, 1995). Οι διάφορες δε σχολές επικέντρωσαν τόσο στο θέμα του σχηματισμού της αντικοινωνικής προσωπικότητας όσο και στις ψυχικές διεργασίες για τη λήψη της εγκληματικής απόφασης (Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, 1984).

Πρώτος ο Freud διατύπωσε τη θεωρία του libido και ερεύνησε το ασυνείδητο, ενώ αργότερα οι Adler & Jung έκαναν λόγο για το συναίσθημα της μειονεκτικότητας που δημιουργείται σε κάθε άτομο από την παιδική του ηλικία και εξαιτίας αυτού το άτομο αναπτύσσει ασυνείδητα μια πολύ ισχυρή τάση για απόκτηση δύναμης και κύρους που το ωθεί να επιβληθεί στους άλλους ανθρώπους. Κατά τη θεωρία μάλιστα του Jung μπορεί να εγκληματήσει το άτομο εκείνο που παρουσιάζει από την παιδική του ηλικία επικράτηση των αρνητικών προδιαθέσεων (έναντι των θετικών που συνυπάρχουν σε κάθε άνθρωπο) (Χαΐδου, 1996).

Σε εμπειρικό επίπεδο, έχουν διεξαχθεί, επίσης, αρκετές έρευνες. Ενδεικτικά αναφέρουμε μια έρευνα των Lindquist & Allebeck στη Στοκχόλμη, κατά την οποία μελέτησαν ένα δείγμα ατόμων που έπασχε από σχιζοφρένεια και βρισκόταν υπό ιατρική παρακολούθηση για 14 χρόνια. Τα αποτελέσματα της σύγκρισης αυτού του δείγματος με δείγμα των κατοίκων της περιοχής, έδειξαν ότι η πρώτη ομάδα είχε μεγαλύτερη εμπλοκή στο έγκλημα καθώς και ότι τα εγκλήματα βίας της ομάδας αυτής ήταν τέσσερις φορές περισσότερα από εκείνα του πληθυσμού της περιοχής (Ζαραφονίτου, 1995).

Επιπλέον, ο Ericson, υπογράμμισε τη σημασία της εφηβείας στη διαμόρφωση της προσωπικότητας. Είναι η περίοδος της ζωής του ατόμου, κατά την οποία σκέπτεται πλέον συνειδητά το τί είναι καλό και κακό και όχι ασυνείδητα όπως στις μικρότερες ηλικίες. Επειδή στην ηλικία αυτή, οι πράξεις δεν είναι τίποτα άλλο, παρά εκδηλώσεις μιας παροδικής κρίσης, μεγάλο και καθοριστικό ρόλο για τη μελλοντική εξέλιξη του ανήλικου θα παίξει η αντίδραση από την πλευρά της κοινωνίας. Η αντίδραση, όμως, της κοινωνίας και ο χαρακτηρισμός του εφήβου ως παραβατικού, μπορεί να λειτουργήσει στιγματιστικά και στα πλαίσια της αλληλεπίδρασης να οδηγήσει τον ανήλικο στην εσωτερίκευση της ταυτότητας του εγκληματία και στην υιοθέτηση παραβατικής συμπεριφοράς (Erikson, 1990).

4.3. Περιβαλλοντικοί παράγοντες

4.3.1. Η οικογένεια

Η διαπαιδαγώγηση και η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας μέσα στην οποία ανατρέφεται ένα παιδί παίζουν πρωταρχικό ρόλο στην παραβατικότητα ή μη του ατόμου. Η δεμένη, η συγκροτημένη οικογένεια έχει αντίκτυπο στη διαπαιδαγώγηση του

παιδιού. Και όταν λέμε συγκροτημένη οικογένεια εννοούμε όχι αυτή που φαίνεται αλλά αυτή που πραγματικά είναι. Αναφερόμενοι στο ζήτημα της διαπαιδαγώγησης, ένα πλήθος παραγόντων αναφέρονται ως γεννήτορες παραβατικής συμπεριφοράς (Σχεδίου Νόμου 3860/2010):

1. η ιδιαίτερα αυστηρή ή σκληρή αντιμετώπιση των παιδιών από τους γονείς με παράλληλη επιβολή συχνών και αυστηρών τιμωριών.

2. οι διαφωνίες των γονέων ως προς τον τρόπο διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους, πράγμα το οποίο οδηγεί το παιδί σε εσωτερικές συναισθηματικές συγκρούσεις και σε ηθική σύγχυση.

3. η υπερπροστατευτική στάση των γονιών ή η εκ διαμέτρου αντίθετη στάση, δηλαδή η απόρριψη, η έλλειψη αγάπης και στοργής, η παραμέληση, η κακοποίηση και η άσκηση βίας.

4. η αδυναμία έγκαιρης αντίληψης της παραβατικής ή παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς του παιδιού με την παράλληλη υπερβολική αντίδραση και μεγαλοποίηση του γεγονότος μόλις η δραστηριότητα του παιδιού τους γίνει γνωστή .

5. η υπερβολική προσφορά καταναλωτικών αγαθών από τους γονείς προς το παιδί, αφαιρεί από αυτό την δυνατότητα να καταλάβει πως οι υλικές παροχές απαιτούν κόπο και προσπάθεια προκειμένου να τις απολαύσει κανείς, ενώ ταυτόχρονα το κάνουν απαιτητικό και προκαλούν επιθετικές και βίαιες αντιδράσεις με σκοπό να πάρει αυτό που ζητά.

6. η υπέρμετρη ψυχολογική και συναισθηματική εξάρτηση του παιδιού από τους γονείς του, στην καλύτερη εκδοχή εμποδίζει το παιδί από την ωρίμανση και δεν του δίνει περιθώρια να οργανώσει μόνο του τις δραστηριότητές του και κατά συνέπεια να ανεξαρτητοποιηθεί. Υπάρχει όμως και η πιθανότητα το παιδί κάποια στιγμή να επαναστατήσει, να απομακρυνθεί εντελώς από τους γονείς, ενώ δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις στις οποίες οι ανήλικοι φτάνουν στο σημείο να εγκαταλείψουν την οικογενειακή στέγη, διατρέχοντας σοβαρούς κινδύνους για την μελλοντική πορεία τους.

Οι οικογένειες που διαπνέονται από ισχυρούς δεσμούς στοργής και αγάπης, που εμπνέουν ασφάλεια και ηρεμία δημιουργούν υγιείς και ανεξάρτητες προσωπικότητες. Αυτά τα παιδιά είναι λιγότερο πιθανό να εμπλακούν σε παραβατικές συμπεριφορές. Αντιθέτως, οι οικογένειες

που χαρακτηρίζονται από χαλαρούς δεσμούς, έλλειψη σεβασμού, φροντίδας και στοργής, οικογενειακές διαμάχες, ενδοοικογενειακή βία και οι διασπασμένες- δομικά και λειτουργικά- οικογένειες δημιουργούν ένα πλαίσιο ανασφάλειας και μη υποστηρικτικής οικογενειακής ζωής, που ωθεί το παιδί έξω από το σπίτι καθιστώντας το ευάλωτο σε εξωτερικούς κινδύνους (Cusson Maurice, 2000). Δεν είναι λίγες οι φορές άλλωστε που το παιδί κατακλύζεται από μια πληθώρα καταναλωτικών αγαθών προκειμένου οι γονείς να καλύψουν ρόλους που αδυνατούν να εκφράσουν με πραγματική αφοσίωση, αγάπη και ψυχική επικοινωνία. Με αυτό τον τρόπο όμως το παιδί δεν βιώνει τους κόπους που χρειάζονται για την απόκτηση αυτών των αγαθών και σχηματίζει έτσι μέσα του την εντύπωση ότι αρκεί να απαιτεί κάτι-συχνά με βίαιο ή επιθετικό τρόπο- και οι άλλοι θα του το δώσουν (Hawkins, 1996).

Το παιδί θέλει καταρχάς να είναι αποδεκτό από τους οικείους του, δηλαδή από εκείνους που φοβάται και από εκείνους με τους οποίους ταυτίζεται. Αυτοί είναι οι «σημαντικοί άλλοι» (significant others), οι οποίοι παρέχουν πρότυπα ρόλων, μέσω των οποίων το άτομο αποκτά την ικανότητα να ρυθμίζει τη συμπεριφορά του. Το παιδί βλέπει τον εαυτό του μέσω των αντιδράσεων των άλλων και ό,τι σκέπτεται βασίζεται στις απόψεις τους (Κουράκης, 1999). Ένα παιδί, λοιπόν, που μεγαλώνει σε ένα οικογενειακό περιβάλλον ασταθές, που η παραμέληση και η απειθαρχία κυριαρχούν, είναι αναπόφευκτο τις περισσότερες φορές να αναπτύξει συμπεριφορικές διαταραχές και να μην ενδιαφέρεται για την τήρηση των κανόνων (Λαμπροπούλου, 1994).

Το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση που οι γονείς αναπτύσσουν παρεκκλίνουσες δραστηριότητες, με αποτέλεσμα το παιδί να μεγαλώνει σε ένα παιδαγωγικό κενό με λάθος πρότυπα και εικόνες, τις οποίες μελλοντικά ενδέχεται να μιμηθεί (Hirschi & Gottfredson, 1994). Ανάμεσα σε πολλά αίτια που οδηγούν σε παραβατικές συμπεριφορές του παιδιού, κυρίαρχα φαίνεται να είναι η κακή οικονομική κατάσταση των γονιών, η εγκληματική παρεκκλίνουσα συμπεριφορά αυτών, οι συγκρούσεις μεταξύ των γονιών και το διαζύγιο, όπως επίσης και η υιοθεσία (Γεωργούλας, 2000).

Τέτοιες συνθήκες διαβίωσης οδηγούν, όχι σπάνια, στην ανάπτυξη ατόμων με κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα την έλλειψη αυτοελέγχου, την ασυνέπεια, την αντικοινωνική συμπεριφορά, την υποταγή στην παρόρμηση και την ελλιπή διανοητική και συναισθηματική ανάπτυξη. Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι η εμπλοκή τους σε παράνομες δραστηριότητες. Ο J. Chazal, μελετητής της παραβατικότητας των ανηλίκων διαπιστώνει πως ολοένα και

περισσότερο στις μέρες μας οι γονείς αδυνατούν να ασκήσουν τους ρόλους τους ως φυσικών παιδαγωγών. Τα παιδιά αφήνονται να παίζουν ελεύθερα στο δρόμο και τη γειτονιά ενώ η πολύωρη εργασία του πατέρα και της μητέρας μακριά από το σπίτι έχει ως αποτέλεσμα την έλλειψη επικοινωνίας τόσο των γονέων μεταξύ τους όσο και των γονέων με τα παιδιά τους. Έτσι, δεν καλλιεργείται η ικανότητά τους να εκμάθουν τους κοινωνικούς κανόνες. Η αλλοπρόσαλλη συμπεριφορά της οικογένειας κρίνεται από το παιδί ως έλλειψη γονικής στοργής και το ίδιο αισθάνεται ότι δεν αγαπιέται από τους γονείς του με συνέπεια να αρχίζει να αναπτύσσει ένα αίσθημα ανασφάλειας, ενώ παράλληλα δυσχεραίνει και την ταύτισή του με τους γονείς. Έτσι το παιδί αναγκάζεται να βρει τον συμψηφισμό μέσα στην ομάδα, που μπορεί μετέπειτα να εξελιχθεί σε συμμορία, των συνομηλίκων του (πρακτικά του 1ου Φοιτητικού Συνεδρίου Εγκληματολογίας).

Έρευνες, άλλωστε, επιβεβαιώνουν τέτοιες μη αποτελεσματικές πρακτικές διαχείρισης της οικογένειας (ελλιπής γονική επίβλεψη, γονική απόρριψη, ανεκτικότητα των γονέων) ως καθοριστικές στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς από τα παιδιά (Gullota, Adams, Montemayor, 1995). Ενδεικτικά αναφέρουμε την έρευνα των Glueck (Φαρσεδάκης, 2005) οι οποίοι μελέτησαν 500 παραβατικά και μη παραβατικά αγόρια για 10 χρόνια στη Βοστώνη και κατέληξαν μεταξύ άλλων στα εξής συμπεράσματα όσον αφορά το ρόλο της οικογένειας: Η γενική εικόνα που προκύπτει από την έρευνα αυτή είναι πως το οικογενειακό περιβάλλον των παραβατικών ανηλίκων είναι λιγότερο θετικό από ότι εκείνο της ομάδας ελέγχου. Επισημαίνεται η έλλειψη συμπάθειας, ζεστασιάς και στοργής προς τα παιδιά, ειδικά όσον αφορά τους πατέρες, η έλλειψη των κατάλληλων συνθηκών διαβίωσης, η απουσία οικογενειακής σταθερότητας, ασφάλειας, κύρους, πειθαρχίας και της αναγκαίας για την ανάπτυξη των παιδιών παιδευτικής και στοργικής ατμόσφαιρας. Οι ίδιοι ερευνητές διαπιστώνουν πως στο 70% των περιπτώσεων των παραβατικών ανηλίκων οι γονείς τους κατέφευγαν στη λήψη εσφαλμένων μέτρων τιμώρησης προκειμένου να πετύχουν την πειθάρχησή τους (Φαρσεδάκης, 2005).

4.3.2. Φορείς αγωγής: Το σχολείο

Το σχολείο αποτελεί τον αμέσως επόμενο φορέα κοινωνικοποίησης, μετά την οικογένεια. Το σκασιαρχείο, οι μη δικαιολογημένες και συνεχείς απουσίες, η έλλειψη προσοχής, η χαμηλή σχολική επίδοση, η ανάρμοστη συμπεριφορά συνδέονται με μια υψηλότερη πιθανότητα συμμετοχής σε παραβατική συμπεριφορά (Adams, Gulotta, & Montemayor, 1992). Οι Glueck

διερεύνησαν τη σχέση μεταξύ σχολικής επίδοσης και παραβατικής συμπεριφοράς. Διαπίστωσαν ότι οι παραβατικοί ανήλικοι βρίσκονται τουλάχιστον δυο σχολικές τάξεις χαμηλότερα από εκείνη που βάσει της ηλικίας τους θα έπρεπε να βρίσκονται. Το 64% του δείγματος μάλιστα είχε αδικαιολόγητες απουσίες ενώ η χαμηλή επίδοση ήταν άλλο ένα χαρακτηριστικό των παραβατικών ανηλίκων. Η διακοπή της φοίτησης από το σχολείο ήταν απόρροια τόσο οικονομικών δυσχερειών της οικογένειας που ανάγκαζαν τους ανηλίκους να εργαστούν όσο και δικής τους επιθυμίας (Glueck, 1940).

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειώσουμε ότι ο Hirschi για να ερμηνεύσει τη σύννομη συμπεριφορά της πλειοψηφίας των ατόμων σε μια κοινωνία, χρησιμοποίησε τον όρο δεσμοί (bonds), δηλαδή την αποδοχή από το άτομο των κοινωνικών κανόνων και τον προσανατολισμό του σ' αυτούς τους κανόνες. Στα πλαίσια αυτής της θεωρίας (θεωρία των κοινωνικών δεσμών ή κοινωνικού ελέγχου), διαπιστώθηκε ότι η συμμετοχή σε συμβατικές δραστηριότητες λειτουργούσε αποτρεπτικά ως προς την παραβατικότητα. Για παράδειγμα αποδείχτηκε ότι όσοι είχαν σοβαρές υποχρεώσεις από το σχολείο, την εργασία, δεν είχαν χρόνο για παράνομες δραστηριότητες. Με άλλα λόγια η ενέργεια που κατανάλωναν εξουδετέρωνε τις επικίνδυνες καθημερινές προκλήσεις και λειτουργούσε προστατευτικά (Λαμπροπούλου, 1994).

Πέραν των προαναφερόμενων ερευνών, μελετώντας το θέμα και από μια καθαρά θεωρητική πλευρά, διαπιστώνουμε ότι και το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα είναι έτσι δομημένο που δεν δίνει ερεθίσματα ισχυρά και ικανά έτσι ώστε να αποτρέψουν από μελλοντική παραβατικότητα των νεαρών ατόμων. Είναι κοινή αλήθεια ότι το εκπαιδευτικό σύστημα, παρά τις επισημάνσεις που έχουν γίνει κατά καιρούς και τις προσπάθειες αναμόρφωσής του, συνεχίζει να προσβλέπει σε ένα συγκεκριμένο τρόπο διδασκαλίας, με μόνο σκοπό την προετοιμασία του μαθητή για την είσοδό του σε κάποιο ανώτερο ή ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα.

Επιπλέον, η μη καλλιέργεια κριτικής σκέψης, η μη λειτουργική αποστήθιση, η απαγόρευση χρήσης διαφορετικού τρόπου έκφρασης, η καταστολή του αυθορμητισμού και η καχυποψία απέναντι σε οτιδήποτε διαφορετικό, όλα αυτά πλάθουν άγονα πνεύματα, στερημένα από την ικανότητα της πρωτοτυπίας, της δημιουργικότητας και της κριτικής (Κουράκης, 1999). Ήδη από το 1984 ο τότε Υπουργός Παιδείας, είχε παραδεχθεί ότι «το εκπαιδευτικό μας σύστημα εξακολουθεί βασικά να είναι ανελεύθερο, να πνίγει τον αυθορμητισμό του μαθητή και τις δημιουργικές του ικανότητες, να υπερφορτώνει τη μνήμη του και να αμβλύνει την

κρίση του» (άρθρο, «Ελεύθερος τύπος» της 19.08.1984). Η απόρριψη λοιπόν αυτή αντιμετωπίζεται από πολλούς μαθητές με την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς εντός του σχολικού περιβάλλοντος, την εριστική συμπεριφορά προς τους καθηγητές και την εκδήλωση βίας τόσο μεταξύ συνομήλικων όσο και κατά της σχολικής περιουσίας, συμπεριφορές που δηλώνουν όλη τη δυσαρέσκεια και τα εχθρικά συναισθήματα του μαθητή απέναντι στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Περαιτέρω, η χαμηλή σχολική επίδοση, αποτελεί σημαντικό παράγοντα εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς. Έτσι, τα παιδιά που αποτυγχάνουν στο σχολείο, λόγω αδυναμίας προσαρμογής στο «εκπαιδευτικό πρότυπο» νιώθουν πολλές φορές ανάκαινα να κάνουν οτιδήποτε που να ικανοποιεί το δάσκαλο, οπότε ο μόνος δυνατός τρόπος για να νιώσουν την επιτυχία, είναι με το να είναι καλύτερα ως τα χειρότερα (McManus, 1990).

Ακόμη όμως και οι ίδιοι οι καθηγητές, έχουν πάψει να παίζουν το ρόλο του καθοδηγητή που σε παλαιότερες εποχές είχε ένα πιο ηθικοπλαστικό και συμβουλευτικό ρόλο. Οι περισσότεροι εκπαιδευτές σήμερα επιλέγουν να ασχοληθούν με το συγκεκριμένο αντικείμενο για καθαρά βιοποριστικούς λόγους, αψηφώντας ότι πρόκειται για ένα από τα επαγγέλματα που χαρακτηρίζεται και ως λειτούργημα, αφού έχει να κάνει με ευαίσθητες ηλικίες και με διαμόρφωση προσωπικότητας. Απεναντίας, η πλειοψηφία κρατάει μια αυστηρά επαγγελματική στάση απέναντι στη δουλειά, τυπική και απρόσωπη που δεν αφήνει περιθώρια για ανακάλυψη και ενθάρρυνση των ιδιαιτεροτήτων του κάθε μαθητή (Κουράκης, 1999).

Το σχολείο αποτελεί μικρογραφία της κοινωνίας, γι' αυτό και είναι ουσιαστική ανάγκη να λειτουργεί εύρυθμα και υπεύθυνα μέσω των εκπαιδευτών απέναντι στα άτομα αυτά που μεταγενέστερα θα κληθούν να λάβουν μέρος στις κοινωνικές εξελίξεις. Δυστυχώς όμως ακόμη και το σχολείο έχει εκφυλισθεί σε μικρόκοσμο ενήλικων φαντασμάτων. Αντί να προφυλάξει το παιδί, το εξωθεί να «παίξει» το παιχνίδι των ψευδών κανονισμών. Οι κανονισμοί όμως αυτοί, παρ' όλο το όνομά τους, δεν μπορούν να «αναθρέψουν», δεν μετουσιώνονται σε ειδικούς εσωτερικευμένους κανόνες. «Επιδιώκοντας κατ' όνομα την πειθαρχία, στην πραγματικότητα εκτρέφουν την αδιαφορία, τη λούφα, την αντιγραφή, την αντίσταση, τη θεατρική ψευδοσυμμετοχή και τη μετασημασιολόγηση. Το μόνο σίγουρο πράγμα που μαθαίνει το παιδί στο σχολείο είναι ότι τους κανονισμούς αυτούς μπορεί και αυτός, όπως ακριβώς βλέπει να κάνουν οι γονείς του, να τους μεταστρέψει, να τους παρακάμψει, να τους καταστρατηγήσει, προς όφελός του. Μαθαίνει δηλαδή ότι αν δεν θέλει να χάσει, πρέπει και αυτός, από τώρα, να

ασκηθεί στην εξαπάτηση, να μαθητεύσει στο ψεύδος, να κρύψει και να κρυφτεί, να παραστήσει κάτι που δεν θέλει και δεν νιώθει, και να αποσιωπήσει εκείνο που νιώθει και δεν μπορεί να ονοματίσει. Και μαθαίνει κυρίως ότι οι κανονισμοί και οι κανόνες έχουν φτιαχτεί από τους άλλους, υπέρ των άλλων και χάριν των άλλων. Καλείται να επιβιώσει και να διακριθεί ως μόνος» (άρθρο ΒΗΜΑ 10-11-1996).

4.3.3. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης

Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και ιδιαίτερα η τηλεόραση, με τον τρόπο που λειτουργούν, δεν είναι καθόλου αμέτοχα στη δημιουργία και την επαύξηση των ανομικών συναισθημάτων στους νέους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα των παραπάνω αποτελεί η διαφήμιση, η οποία με έντονο και προκλητικό τρόπο καλλιεργεί στα παιδιά την ανάγκη αγοράς προϊόντων που στην πραγματικότητα δεν τους είναι απαραίτητα. Τα πράγματα γίνονται πιο δύσκολα όταν τα παιδιά που δεν έχουν καταφέρει να αναπτύξουν σε επαρκή βαθμό τον αυτοέλεγχό τους, καταφεύγουν σε παράνομες πράξεις προκειμένου να αγοράσουν τα «αγαθά» που δεν μπορούν να αποκτήσουν με νόμιμο τρόπο. Δεν είναι μάλιστα, λίγες οι φορές που τα άτομα αυτά δρουν και οργανώνονται σε συμμορίες προκειμένου να επιτύχουν το σκοπό τους. Πρόκειται κυρίως για παιδιά που έχοντας βιώσει την απόρριψη των γονιών τους ή την κακομεταχείριση από αυτούς, ψάχνουν να βρουν την στοργή και την κατανόηση που τους λείπει σε άλλες κοινωνικές ομάδες συνομηλίκων τους (Μπακάλη Β.,(Επιμέλεια): Ανήλικοι και παραβατικότητα. Πρακτικά του 1ου Φοιτητικού Συνεδρίου Εγκληματολογίας πρακτικά του 1ου Φοιτητικού Συνεδρίου Εγκληματολογίας).

Επιπλέον, οι εικόνες βίας που προβάλλονται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας είναι πιθανό να διαταράζουν τη διαδικασία κοινωνικής ωρίμανσης των νέων, να προσβάλλουν δηλαδή την ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και να τους οδηγήσει στην εντύπωση απουσίας αξιών που έχουν καταστραφεί χωρίς, ακόμη, να έχουν αντικατασταθεί από νέες (Μπακάλη Β.,(Επιμέλεια): Ανήλικοι και παραβατικότητα. Πρακτικά του 1ου Φοιτητικού Συνεδρίου Εγκληματολογίας πρακτικά του 1ου Φοιτητικού Συνεδρίου Εγκληματολογίας).

Σε κάθε περίπτωση πάντως, πρέπει να επισημάνουμε ότι κάθε άτομο αντιλαμβάνεται διαφορετικά τα μηνύματα που περνάνε τα Μ.Μ.Ε, και γι' αυτό, όπως αναφέρει και ο Chazal, πέρα από την ανάλυση των παραγόντων γένεσης της παραβατικής συμπεριφοράς θα πρέπει να εξετάσουμε και τον εσωτερικό κόσμο του κάθε παιδιού ξεχωριστά, ως δέκτη αυτών των

μηνυμάτων (Μπακάλη Β.,(Επιμέλεια): Ανήλικοι και παραβατικότητα. Πρακτικά του 1ου Φοιτητικού Συνεδρίου Εγκληματολογίας πρακτικά του 1ου Φοιτητικού Συνεδρίου Εγκληματολογίας).

4.3.4. Η σύγχρονη πραγματικότητα: οικονομική κρίση , φτώχεια και παραβατικότητα επαγγελματική αβεβαιότητα, κοινωνικός αποκλεισμός

Αρχικά, σημαντικό ρόλο παίζουν οικονομικοί και κοινωνικοί παράγοντες. Φαινόμενα όπως η οικονομική κρίση, η πολιτική αστάθεια αλλά και η αποδυνάμωση θεσμών συνδέεται άρρηκτα με την αύξηση της πιθανότητας συμμετοχής των νέων σε παραβατικές δραστηριότητες. Ωστόσο σημαντικό ρόλο έχει και η οικονομική κατάσταση της οικογένειας. Οι έφηβοι από οικογένειες με χαμηλό εισόδημα συχνά αισθάνονται αποκλεισμένοι και για να βελτιώσουν την κατάστασή τους μπορεί να επιλέξουν την ένταξη σε μία νεανική παραβατική ομάδα. Αυτές οι ομάδες παρέχουν ίσες ευκαιρίες σε όλα τα μέλη, ευνοϊκά διαχωρίζοντας τους εαυτούς τους από το σχολείο και την οικογένεια, όπου τα ανώτερα μέλη είναι κυρίως ενήλικες.

Οξύτατα προβλήματα όχι μόνο για τους νέους αλλά και για τα παιδιά δημιουργούνται από τον τρόπο που (δυσ)λειτουργεί ο θεσμός της εργασίας. Οι καλπάζοντες ρυθμοί ανεργίας που πλήττουν σήμερα πολλές χώρες έχουν αντίκτυπο στον ψυχικό κόσμο των παιδιών, από την ευαίσθητη περίοδο της εφηβείας τους ακόμα, πιέζοντάς τα σε αποφάσεις που θα κρίνουν την πορεία της υπόλοιπης ζωής τους. Το σχολείο από χώρος μετάδοσης γνώσεων και καλλιέργειας, μετατρέπεται σε τόπο προετοιμασίας για την αντιμετώπιση της σκληρής αγοράς εργασίας. Πέραν τούτου, τα παιδιά κατακλύζονται από μηνύματα περί προστασίας της ατομικής ιδιοκτησίας και τα άψυχα αντικείμενα ανάγονται σε πρώτιστης σημασίας αγαθά που χρήζουν λήψης μέτρων προστασίας. Το παιδί μέσα από το παιχνίδι μαθαίνει να προφυλάσσει την ιδιοκτησία του (τα παιχνίδια του) από τους υπολοίπους: «Αν πρέπει και δικαιούται να παίζει ως παιδί, ταυτόχρονα, ωθείται να προσβλέπει όχι τόσο στο παίξιν αλλά στα παιχνίδια του, ως ανταγωνιστικός ενήλικος που επιδιώκει την κατοχύρωση των status symbols του. Πριν λοιπόν να «ανατραφεί», το παιδί τείνει να αυτονοηματίζεται πριν από όλα ως διεκδικητής των ατομικών επιβιωτικών του δικαιωμάτων και καταναλωτικών του ορέξεων. Και σαν δύναμη διεκδικητής και επιβιώνων παίκτης σκέπτεται, φυσικά με όρους ατομικής τακτικής.»

(http://tovima.dolnet.gr/demo/owa/tobhma.print_unique?e=B&f=12402&m=B02&aa=1&cookie)

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο του ατομισμού και της αναγωγής του πλούτου σε υπέρτατη αξία, το άτομο από τη μικρή του ηλικία ακόμη μαθαίνει να επιβιώνει σε ένα σύστημα που το ωθεί να πιστέψει ότι η επιτυχία έρχεται μέσω της οικονομικής καταξίωσης και ενώ η κοινωνία δίνει την εντύπωση ότι όλα προσφέρονται απλόχερα προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο σκοπός, από την άλλη τα μέσα που προσφέρει δεν επαρκούν. Έτσι, ο νέος έχοντας αφομοιώσει πλήρως τις κοινωνικές επιταγές και όντας έτοιμος να τις εκπληρώσει, συναντά την άρνηση από τους ίδιους τους γαλουχητές του. Η απουσία ευκαιριών για δημιουργικότητα, απασχόληση, επιβίωση γεννά έντονα συναισθήματα ανασφάλειας, έλλειψης εμπιστοσύνης προς την κοινωνία και απογοήτευσης. Πρόκειται για μια απογοήτευση που εύκολα μπορεί να μετεξελιχθεί σε «πολιτική ανυπακοή» (civil disobedience), κοινωνική εναντίωση και ανεξέλεγκτη επιθετικότητα κατά των πάντων, με άγνωστα επακόλουθα για τις υφιστάμενες κοινωνικές ισορροπίες (Κουράκης, 1999).

Πέραν όμως της ανεργίας, ένα ακόμη εμπόδιο έρχεται να σταθεί ενάντια σε κάθε ελπίδα καταξίωσης των νέων ανθρώπων. Ο λόγος για τον κοινωνικό αποκλεισμό, ο οποίος επηρεάζει όχι μόνο τους ενήλικες αλλά και τα παιδιά που τελούν υπό την προστασία τους. Η οριστική στέρηση των μέσων για επαγγελματική και οικονομική καταξίωση δεν μπορεί παρά να προκαλέσει επιθετικότητα και εκδικητικές τάσεις απέναντι στην κοινωνία, η οποία υπόσχεται αλλά δεν πραγματοποιεί, παρά μόνο αφαιρεί. Έτσι, το παιδί ανυπεράσπιστο, μη οπλισμένο ψυχικά, ευάλωτο και εύθραυστο, αντιμέτωπο με την ανέχεια και την κοινωνική απόρριψη, θα δηλώσει την δυσαρέσκειά του μέσω της παράβασης κανόνων και νόμων (Κουράκης, 1999).

Ο εκσυγχρονισμός κάποιων παραδοσιακών κοινωνιών και οι απότομες αλλαγές μπορεί να μεταβάλλουν και τις αντιλήψεις των νέων για την πραγματικότητα. Τα καταναλωτικά πρότυπα που δημιουργούνται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι πολύ πέρα από τις ικανότητες των περισσότερων οικογενειών να επιτευχθούν. Δεν είναι λίγοι οι νεαροί που συλλαμβάνονται για κλοπή ώστε να αποκτήσουν μετρητά και να απολαύσουν έστω και για λίγο τον τρόπο ζωής που προβάλλεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (Κουράκης, 1999).

Τα οικονομικά συστήματα ακόμα και των ανεπτυγμένων χωρών διέρχονται τα τελευταία χρόνια μόνιμη κρίση. Η ανεργία και η ρευστότητα που επικρατεί στην αγορά εργασίας, η οικονομική εξαθλίωση μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού, η συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους, όλα αποτελέσματα αυτής της κρίσης, δημιουργούν, ιδιαίτερα στους νέους, αισθήματα ανασφάλειας και άγχους, αλλά και αδικίας και απογοήτευσης που συχνά εκδηλώνονται με τη

μορφή αντικοινωνικών και παράνομων συμπεριφορών. Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι ακόμη ένας παράγοντας που ωθεί τους νέους στην παραβατική συμπεριφορά. Πιο συγκεκριμένα, ο αποκλεισμός ορισμένων ομάδων αυξάνει προοδευτικά τη συσσώρευση των εμποδίων, την κρίση ταυτότητας και τη ρήξη κοινωνικών δεσμών. Η ανακούφιση λοιπόν που δυστυχώς δεν προσφέρεται από κάποια κοινωνική υπηρεσία ασφαλείας, χαρίζεται απλόχερα στους νέους οι οποίοι εντάσσονται σε κάποια παραβατική συμμορία. Αισθάνονται ότι εντάσσονται και γίνονται αποδεκτοί από ένα σύνολο ατόμων, ομαδοποιούνται και αποκτούν το αίσθημα της ασφάλειας και της προστασίας. Επιπρόσθετα, αναπτύσσουν την γνώση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και έχουν ίση θέση και ίσες ευκαιρίες με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας. Η συμμετοχή τους στη χρήση ή τη διακίνηση ουσιών είναι αναπόφευκτη μετά την ένταξη σε μία τέτοια ομάδα (Κουράκης, 1999).

Ένας ακόμη παράγοντας θεωρείται η αστικοποίηση. Τα υψηλά ποσοστά νεανικής εγκληματικότητας κυρίως εμφανίζονται σε αστικές κοινωνίες καθώς τα χαρακτηριστικά του αστικού περιβάλλοντος είναι ευνοϊκά για την ανάπτυξη τέτοιου είδους μορφών συμπεριφοράς που απορρέουν κυρίως από την αποδυνάμωση των πρωτογενών κοινωνικών σχέσεων, του ελέγχου, και την τάση προς την ανωνυμία.

Έχει περάσει πια η εποχή που οι χαμηλές κοινωνικό-οικονομικές τάξεις διατηρούσαν την ελπίδα της επαγγελματικής ανέλιξης, προσέβλεπαν σε αύξηση των εσόδων και στην συνεπαγόμενη μεταπήδηση από το ένα κοινωνικό στρώμα στο άλλο. Σήμερα η εικόνα αυτή έχει αλλάξει και τη θέση της παίρνει μια νέα ομάδα ανθρώπων, αυτή των ολοκληρωτικά και μόνιμα αποκλεισμένων από οποιαδήποτε μορφής κοινωνική πράξη (Κουράκης, 1999).

Ανακεφαλαίωση

Οι παράγοντες που συνήθως σπρώχνουν ένα νέο στην παραβατικότητα είναι ποικίλοι. Κάποιοι από αυτούς είναι οι εξής:

-Οικογένεια: Αποτελεί ίσως τον πιο σημαντικό παράγοντα. Αν ο νέος ζει σε ένα ισορροπημένο οικογενειακό περιβάλλον, το πιο πιθανό είναι να μη στραφεί σε παραβατικές πράξεις.

-Σχολείο - Συναναστροφές: Οι σχέσεις που αναπτύσσει ο κάθε νέος επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του και τη γενικότερη συμπεριφορά του. Ο

νέος επηρεάζεται από τις παρέες που έχει τόσο εντός όσο και εκτός του σχολικού περιβάλλοντος.

-Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης: Τα ΜΜΕ επιδρούν καταλυτικά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του νέου και σε πολλές περιπτώσεις η επίδρασή τους μπορεί να θεωρηθεί αρνητική. Ιδιαίτερο ρόλο παίζει η τηλεόραση και οι σκηνές βίας και εγκληματικότητας που παρουσιάζει μέσω των εκπομπών και των δελτίων ειδήσεων.

Η ανεργία, ατομικοί, κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες έχουν το μερίδιο τους στην πρόκληση παραβατικής συμπεριφοράς από την πλευρά των ανηλίκων. Επίσης τα χαρακτηριστικά που διακρίνουν τους νέους, όπως παρορμητικότητα, αντιδραστικότητα, οξυθυμία, ευσυγκινησία, ίσως τους ωθούν ευκολότερα στο να μπλεχτούν σε παραβατικές πράξεις. Η σωστή και έγκαιρη αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων απαιτεί την διενέργεια μακροχρόνιων εμπειρικών ερευνών που θα μας οδηγήσουν στον εντοπισμό των βαθύτερων αιτιών του φαινομένου και θα επιτρέψουν τη χάραξη αποτελεσματικής πολιτικής πρόληψης. Μέσα από την έρευνα άλλωστε, θα εξακριβωθεί η επιτυχία ή μη των υπαρχόντων προγραμμάτων πρόληψης, όπως και τα σημεία στα οποία εμφανίζονται ανεπάρκειες ούτως ώστε να υπάρξει βελτίωση προς αυτή την κατεύθυνση. Αν και η πρόληψη φαίνεται να κερδίζει συνεχώς έδαφος όσον αφορά την παραβατικότητα των ανηλίκων, εντούτοις, ακόμη και σήμερα, οι πολιτικές απάντησης στο έγκλημα περιορίζονται και αναφέρονται κατά κύριο λόγο στις κατασταλτικές πρακτικές του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, που κάθε άλλο παρά διαπαιδαγωγικό ρόλο επιτελούν και μόνο περιστασιακά αναφέρονται σε πολιτικές πρόληψης (Κουράκης, 1999).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Εισαγωγή

Στο σημείο αυτό, είναι χρήσιμο να δούμε την έννοια της κοινωνικής ανάπτυξης, τις αρχές και τα προγράμματά αυτής που υλοποιούνται σε διεθνές επίπεδο. Προηγουμένως, όμως, θα προσεγγίσουμε τις έννοιες της κοινωνικής πρόληψης, ευρύτερα, προκειμένου να κατανοήσουμε το πώς εντάσσεται η κοινωνική ανάπτυξη στην κοινωνική πρόληψη, καθώς και το πώς ενσωματώνει τα μέσα αυτής. Έτσι, θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε τις έννοιες και τις πρακτικές της κοινωνικής πρόληψης και να οριοθετήσουμε με αυτόν τον τρόπο και το αντικείμενο μελέτης μας που αποτελούν τα προγράμματα κοινωνικής ανάπτυξης.

5.1 Η κοινωνική πρόληψη της παραβατικότητας

Η κοινωνική πρόληψη της παραβατικότητας χρησιμοποιεί ως επί το πλείστον κοινωνικού χαρακτήρα μέσα για να προσδιορίσει και να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τους κοινωνικούς παράγοντες ή τις συνθήκες που ευνοούν την εμφάνιση της παραβατικότητας. Συχνά μάλιστα, η έννοια της κοινωνικής πρόληψης ταυτίζεται με άλλες έννοιες που εμπεριέχονται στους κόλπους της, όπως αυτές της κοινοτικής πρόληψης, κοινοτικής ασφάλειας, κοινωνικής ανάπτυξης κ.ά. Οι συγκεκριμένες λοιπόν κοινωνικές μορφές, συνθέτουν το πλαίσιο των παρεμβάσεων της κοινωνικής πρόληψης. Βέβαια στην πράξη, το περιεχόμενό τους δε διαφοροποιείται πλήρως, καθώς συχνά μοιράζονται κοινά στοιχεία μεταξύ τους. Ωστόσο, η διαφορά τους έγκειται, κυρίως, στο βασικό προσανατολισμό των παρεμβάσεών τους και στο θεωρητικό πλαίσιο ανάλυσής τους (Τσήτσουρα, 2003).

Κατ' αρχήν, η κοινωνική πρόληψη βασίζεται σε μια κοινωνιολογική προσέγγιση που συνδέει την εμφάνιση της παραβατικότητας με συγκεκριμένες κοινωνικές συνθήκες. Για το λόγο αυτό, οι παρεμβάσεις της κατευθύνονται προς όλους τους βασικούς θεσμούς κοινωνικοποίησης του νεαρού ατόμου, καθώς και προς το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον ανάπτυξής του όπως είναι η οικογένεια, το σχολείο, οι παρέες συνομηλίκων και η κοινότητα (Τσήτσουρα, 2003), (Μαγγανάς, 1999), (Hawkins, 1996), (Crawford, 1998).

Η πρόληψη της παραβατικότητας πλαισιώνεται από τρεις άξονες: τη συμμετοχή των πολιτών, τη διαιρετικότητα και την αποκέντρωση.

Πιο συγκεκριμένα, κατά τη δεκαετία του '80 πραγματοποιήθηκαν μια σειρά από αλλαγές που αφορούσαν τη διοικητική αποκέντρωση του κράτους και τη σταδιακή παραχώρηση από το τελευταίο στην τοπική αυτοδιοίκηση αρμοδιοτήτων που στο παρελθόν ασκούσε μόνο το κράτος. Η ανάληψη επιπρόσθετων αρμοδιοτήτων από τις τοπικές κοινωνίες συνέπεσε με κοινωνικές συγκυρίες και οξυμένα κοινωνικά προβλήματα στα οποία το κράτος δεν μπορούσε να ανταποκριθεί ικανοποιητικά ως προς την επίλυσή τους. Το κράτος δηλαδή αδυνατούσε να ανταποκριθεί στις μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθήκες και τα προβλήματα απαιτούσαν προσαρμοσμένη στο τοπικό πλαίσιο προσέγγιση (Παπαθεοδώρου, 2002).

Έτσι, οι λειτουργίες πρόληψης της παραβατικότητας εξειδικεύτηκαν για να διαχειριστούν το πρόβλημα της παραβατικότητας σε τοπικό επίπεδο μέσα από πολιτικές προσαρμοσμένες στις ιδιομορφίες και στη διαφορετικότητά του (Παπαθεοδώρου, 2002).

Είναι λοιπόν άμεσα συνυφασμένο με την κοινότητα ως τον κατεξοχήν χώρο για την ανάπτυξη αποκεντρωμένων μορφών κοινωνικής και αντεγκληματικής πολιτικής (Λαμπροπούλου, 2003). Η κοινότητα αποτελεί μονάδα του κοινωνικού συστήματος αλλά και μονάδα παρέμβασης και υλοποίησης γενικότερα των ευρύτερων πολιτικών που χαράσσονται. Το σύστημα που συγκροτείται εντός της κοινότητας απαρτίζεται από κοινωνικές ομάδες, κοινωνικούς ρόλους, θεσμούς, μηχανισμούς κοινωνικής διαστρωμάτωσης, κοινωνικού ελέγχου που αποσκοπούν ουσιαστικά στην αποτελεσματική λειτουργία και στη συνέχεια της κοινότητας (Ιατρίδης, 2004).

Ακόμα θα ήταν άδικο να μην αναφερθούμε και στις απόψεις αυτές, οι οποίες προσδίδουν στην έννοια της κοινότητας μια πολυμορφία χαρακτηριστικών, με στοιχεία ανομοιογένειας, σύγκρουσης και διαφορετικότητας συμφερόντων, αναγκών αλλά και ταυτοτήτων (Καραγκούνης, 2008). Σε κάθε περίπτωση, πάντως, στόχοι της κοινότητας είναι η αποτελεσματική λειτουργία, η συνέχεια, η ευημερία και η «επάρκειά» της (Ιατρίδης, 2004). Οι εν λόγω στόχοι είναι εφικτό να επιτευχθούν σε μια κοινότητα που έχει αναπτύξει μηχανισμούς ικανοποίησης των αναγκών του κοινωνικού συνόλου, επίλυσης διαφορών και συγκρούσεων, αυτονομίας ως προς τη συντήρησή της και τρόπους ρύθμισης των κοινωνικών τομέων και φαινομένων, όπως αυτών της εγκληματικότητας και των παραβατικών συμπεριφορών. Στο

πλαίσιο της κοινότητας λοιπόν υλοποιούνται μια σειρά από κοινοτικές δράσεις και παρεμβάσεις προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι της και να εξασφαλιστεί η συνέχειά της. Η καταλληλότητα του χώρου της κοινότητας για την ανάπτυξη παρεμβάσεων ενισχύεται από τη διαπίστωση ότι σε τοπικό επίπεδο αναγνωρίζονται καλύτερα οι ανάγκες και τα κοινωνικά προβλήματα, πολλά από τα οποία συμβάλλουν στην εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών, και να προσαρμοστούν οι εκάστοτε πολιτικές στις κοινωνικές αλλά και δημογραφικές ιδιαιτερότητες του τοπικού πλαισίου υλοποίησης (Ζαραφονίτου, 2003).

Επομένως, η συμβολή των τοπικών κοινωνιών, η οποία και πηγάζει από την δυνατότητά τους να αναπτύσσουν πολιτικές εγγύτητας, διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην διαχείριση των προβλημάτων σε μικρο-κοινωνικό επίπεδο (Παπαθεοδώρου, 2002). Μεταξύ των κοινωνικών φαινομένων, η τοπική κοινότητα καλείται να βρει τρόπους ρύθμισης της παραβατικότητας και του εγκλήματος που αντιμετωπίζονται ως πολύπλευρα και πολυδιάστατα κοινωνικά φαινόμενα, τα οποία και απειλούν την ασφάλεια του κοινωνικού συνόλου (Crawford, 1998).

Έτσι, η κοινοτική πρόληψη της παραβατικότητας αποσκοπεί στη μείωσή της μέσω της βελτίωσης και της αλλαγής των γενικότερων κοινωνικών συνθηκών που συμβάλλουν στην εμφάνισή της (Lurigio & Rosenbaum, 1986).

Από την άλλη πλευρά, το γεγονός ότι ένα σημαντικό μέρος της παραβατικότητας, που έχει άμεσο αντίκτυπο στην καθημερινότητα των ανθρώπων, αφορά τη μικρο- παραβατικότητα που τελείται σε τοπικό επίπεδο και συνδέεται με το «φόβο της παραβατικότητας» αποτελεί έναν επιπλέον παράγοντα κινητοποίησης της τοπικής κοινότητας. Υπό αυτό το πρίσμα, η δυνατότητα του τοπικού πλαισίου να ασκεί άτυπες μορφές κοινωνικού ελέγχου μπορεί να δράσει προληπτικά (Ζαραφονίτου, 2002), (Crawford, 1998).

Πριν ολοκληρώσουμε την ενότητα, να αναφέρουμε κάποιες επιπλέον μορφές κοινοτικής πρόληψης που συναντάμε στη βιβλιογραφία με θεωρητικές εκβολές στην έννοια της ασφάλειας. Κατά τη δεκαετία του 80' εμφανίστηκαν διάφορες μορφές κοινοτικής πρόληψης που όλες είχαν μια κοινή βάση: τη συμμετοχή των πολιτών, το τοπικό πλαίσιο εφαρμογής τους και την ενίσχυση του αισθήματος ασφάλειας.

Η «κοινοτική ασφάλεια» (“community safety”) αποτελεί μια έννοια που χρησιμοποιείται με αναφορά στη διατήρηση του αισθήματος ασφάλειας σε ένα συγκεκριμένο τοπικό πλαίσιο

(περιοχή, γειτονιά ή συνοικία). Όπως σε όλες τις μορφές κοινωνικής πρόληψης έτσι και εδώ, η παράβαση αποτελεί προϊόν της κοινότητας (Crawford,1998). Η τοπική κοινότητα όμως είναι και εκείνη που θα διαπιστώσει τα προβλήματα που αντιμετωπίζει, θα προτείνει στο κράτος μια ολοκληρωμένη πολιτική ασφαλείας και το κράτος από την πλευρά του θα προσφέρει τα μέσα για την υλοποίησή της. Με αυτόν τον τρόπο, αποσκοπεί στην εφαρμογή ολοκληρωμένων προγραμμάτων σε τοπικό επίπεδο με εναλλακτικούς τύπους δράσεων που στηρίζουν τη συνεργασία της κοινότητας με τις δικαστικές και αστυνομικές αρχές(Παπαθεοδώρου,2002).

Ιστορικά, τα πρώτα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας συγκροτήθηκαν αρχικά σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες, όπως στην Αγγλία, στη Γαλλία, στο Βέλγιο και στην Ολλανδία και στόχευαν κυρίως στην πρόληψη της μικρομεσαίας εγκληματικότητας, όπως τα ναρκωτικά, η βία, η παραβατικότητα ανηλίκων, η εγκληματικότητα μεταναστών και ο κοινωνικός αποκλεισμός (Παπαθεοδώρου, 2002), (Ζαραφωνίτου, 2003).

Συμπερασματικά να πούμε ότι, τα παραπάνω πρότυπα εφαρμόστηκαν με επιμέρους διαφοροποιήσεις σε διαφορετικές χώρες και αλλού γνώρισαν ανάπτυξη και αλλού δεν επέτυχαν ως στρατηγικές πρόληψης. Ωστόσο, τα παραπάνω πρότυπα βασίζονται σε ένα κοινωνικό συμβόλαιο, το οποίο συχνά δεν έχει τη συναίνεση όλων των μερών της κοινωνίας, αλλά εν τούτοις επιβάλλεται σε αυτήν κεντρικά. Γι' αυτό το λόγο, χρειάζεται προσοχή και αυστηρός καθορισμός των παρεμβάσεων πρόληψης, ώστε να μην αναχθούν σε παρεμβάσεις κοινωνικού ελέγχου με τη φαινομενική επικάλυψη της συναίνεσης της ευρύτερης κοινότητας.

Εν κατακλείδι, ο κατάλληλος συντονισμός και η αξιολόγηση των δράσεων μπορούν να αποτιμήσουν τον τρόπο λειτουργίας και την αποτελεσματικότητά τους ως προς τον προσανατολισμό, τους στόχους και το ρόλο που επιτελούν στο πλαίσιο της κοινωνικής πρόληψης της παραβατικότητας.

5.2 Προγράμματα κοινωνικής ανάπτυξης ως μέσο πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας

5.2.1. Η εμφάνιση των προγραμμάτων κοινωνικής ανάπτυξης

Αφού είδαμε τον τρόπο με τον οποίο εντάσσεται η κοινωνική ανάπτυξη στην κοινωνική πολιτική, θα προχωρήσουμε στη σύνδεση των προγραμμάτων της με την πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας. Η κοινωνική ανάπτυξη αποτελεί το ζητούμενο των παρεμβάσεων

της κοινωνικής πολιτικής που χαράσσεται για την αντιμετώπιση των αναγκών του ευρύτερου κοινωνικού σχεδιασμού (Κασιμάτη,2002), (Ιατρίδης,2004).

Συγκεκριμένα, τα κοινωνικά προγράμματα είναι το σύνολο των δραστηριοτήτων που επιδιώκουν να βελτιώσουν ένα κοινωνικό πρόβλημα ή ορισμένες κοινωνικές συνθήκες. Το πρόγραμμα επομένως αποτελεί το κυριότερο μέσο υλοποίησης της πολιτικής που χαράσσεται και αποτελείται από ένα σύνολο δραστηριοτήτων στο οποίο αποτυπώνονται τα μέσα για την επίτευξη του σκοπού και η αντίστοιχη πολιτική, σχέδιο αλλά και νομοθεσία εφαρμογής. Μέρος των κοινωνικών προγραμμάτων αποτελούν τα προγράμματα κοινωνικής πρόληψης και της κοινωνικής ανάπτυξης με τα οποία και θα ασχοληθούμε (Rossi, Lipsey, Freeman,2004).

Όσον αφορά, λοιπόν, την πρόληψη της παραβατικότητας, η κοινωνική ανάπτυξη δεν χρησιμοποιεί τις στρατηγικές αποτροπής και αντιμετώπισης που χρησιμοποιεί το ποινικό δίκαιο ή εκείνες της περιστασιακής πρόληψης. Αντίθετα, οι παρεμβάσεις πρόληψης επικεντρώνονται στους βαθύτερους και κυριότερους παράγοντες που ευνοούν την εμφάνιση της παραβατικότητας και της εγκληματικότητας (Μαγγανάς,1999),(Τσήτσουρα,2003).

Η προσέγγιση της κοινωνικής ανάπτυξης αναδύθηκε στο χώρο της πρόληψης στις αρχές της δεκαετίας του '80, λόγω του δυσβάσταχτου κόστους των υπηρεσιών της ποινικής δικαιοσύνης και της αναποτελεσματικότητάς τους στη μείωση της παραβατικότητας. Έτσι το ενδιαφέρον στράφηκε σε στρατηγικές πρόληψης που εξέταζαν τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες εμφάνισης της παραβατικότητας. Καθώς η παραβατικότητα και το έγκλημα άρχισαν να απασχολούν ιδιαίτερα ως αστικά φαινόμενα, χρειάστηκε να αναζητηθούν πολιτικές πρόληψης ικανές αφενός να προσδιορίσουν τους παράγοντες εμφάνισής τους και αφετέρου να περιορίσουν τις αρνητικές τους συνέπειες στο κοινωνικό σύνολο (Παπαθεοδώρου,2002).

Το κλίμα που διαμορφώθηκε μέσω των παρεμβάσεων της κοινωνικής πρόληψης, οδήγησε στη συσπείρωση και στην κινητοποίηση της κοινότητας για την ενίσχυση της ασφάλειας σε τοπικό επίπεδο. Την ίδια περίοδο παρατηρείται στις περισσότερες χώρες μια τάση για συμμετοχή των μελών της κοινότητας στις διαδικασίες κοινωνικής πολιτικής και ανάπτυξης. Τότε, εμφανίζονται οι πρώτες προσπάθειες πρόληψης της παραβατικότητας μέσα από τις πρακτικές της περιστασιακής πρόληψης, ενώ παράλληλα παρατηρείται ένα αυξημένο ενδιαφέρον του κοινού για ενεργό συμμετοχή του στις προσπάθειες αυτές (Ιατρίδης,2004).

Ως αποτέλεσμα, αναπτύχθηκαν τα πρώτα μοντέλα συμμετοχής των πολιτών στην κοινοτική ανάπτυξη με την ονομασία «εταιρίες κοινοτικής ανάπτυξης» ή «εταιρίες ανάπτυξης γειτονιάς» με σκοπό να εξασφαλίσουν την αυτονομία και την αυτοδιοίκηση στις κοινότητες μέσα από την ενίσχυση του ελέγχου και της πρωτοβουλίας στους πολίτες (Ιατρίδης,2004).

Κατά την ίδια περίοδο, και παράλληλα με τις παραπάνω εξελίξεις, επιχειρήθηκαν και άλλες προσεγγίσεις πρόληψης που αποσκοπούσαν στην αντιμετώπιση των βαθύτερων παραγόντων που ευνοούσαν την εμφάνιση της παραβατικότητας, και όχι μόνο την περιστασιακή αποτροπή του. Προτάθηκαν, έτσι, μέτρα κοινωνικής πολιτικής και κοινοτικής ανάπτυξης που θα ενίσχυαν τους κοινωνικούς και οικονομικούς όρους διαβίωσης και θα ενέτειναν τη δημόσια ασφάλεια.

5.2.2. Θεωρητική προσέγγιση των προγραμμάτων κοινωνικής ανάπτυξης

Αφού αναλύσαμε εν συντομία το πλαίσιο εμφάνισης και την εξελικτική πορεία της κοινωνικής ανάπτυξης, είναι σημαντικό να δούμε πιο αναλυτικά το περιεχόμενο στο οποίο αναφέρεται η έννοια σήμερα. Η κοινωνική ανάπτυξη ως μακροπρόθεσμο μέσο πρόληψης της παραβατικότητας, στοχεύει στην διασφάλιση της ευημερίας και την βελτίωση της ποιότητας ζωής των παιδιών και της οικογένειάς τους με τη λήψη προληπτικών μέτρων που αναγνωρίζουν και κατευθύνουν τις σύνθετες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές διαδικασίες που συμβάλλουν στην εμφάνιση του εγκλήματος και της θυματοποίησης (Muncie,1999).

Για το σκοπό αυτό, βασίζεται σε μια *ολοκληρωμένη προσέγγιση* (integrated approach) της νεανικής παραβατικότητας που συνδυάζει θεωρίες κοινωνικοποίησης, κοινωνικού ελέγχου, κοινωνικής μάθησης, πολιτισμικών διαφορών, καθώς και άλλες προσεγγίσεις κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραγόντων που υποστηρίζονται από την έρευνα. Κατ' αυτήν, οι παρεμβάσεις πρέπει να ικανοποιούν τις μεταβαλλόμενες ανάγκες που προκύπτουν κατά τη διάρκεια των διάφορων εξελικτικών σταδίων της ζωής ενός ατόμου (Hawkins,1996).

Οι παρεμβάσεις της κοινωνικής ανάπτυξης συνδυάζουν διαφορετικές προσεγγίσεις κοινωνικής πρόληψης που διακρίνονται σε τρεις βασικές κατηγορίες: κοινοτική, αναπτυξιακή και κοινωνική, που στην πράξη, συχνά, δανείζονται στοιχεία η μία από την άλλη (Μαγγανάς,1999).

Το μοντέλο της τοπικής ή κοινοτικής ανάπτυξης υπογραμμίζει ότι τα μέλη της κοινότητας συμμετέχουν από κοινού στη διαπίστωση και αντιμετώπιση των κοινοτικών προβλημάτων ή αναγκών. Οι συγκεκριμένες πρωτοβουλίες στηρίζονται στην αυτοβοήθεια και την ικανότητα της κοινότητας να αυτορυθμίζεται και για το λόγο αυτό, είναι γνωστές με τους όρους *κοινοτική ανάπτυξη ή κοινοτική δράση* (Ιατρίδης, 2004).

Άλλωστε, η συμμετοχή της κοινότητας στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων συνάδει με τις αρχές της ελευθερίας και της δημοκρατίας που νομιμοποιούν το ρόλο του κοινού στις παρεμβάσεις της κοινωνικής ανάπτυξης. Έτσι η εμπλοκή των πολιτών στις διαδικασίες πρόληψης καθιστά τους πολίτες κοινωνούς και συνυπεύθυνους για τα προβλήματα που εμφανίζονται σε τοπικό επίπεδο και για την αντιμετώπισή τους. Μια αδυναμία της κοινοτικής προσέγγισης έγκειται στο ότι η δράση της κοινότητας εξαντλείται στην αντιμετώπιση των συμπτωμάτων του προβλήματος και δεν εισχωρεί στους βαθύτερους παράγοντες που οδηγούν στην παράβαση με αποτέλεσμα να μην έχει πάντα την αναμενόμενη επίδραση στη μείωση της παραβατικότητας. Όσον αφορά την αναπτυξιακή προσέγγιση (*developmental perspective*), στόχος της είναι μια έγκαιρη παρέμβαση σε παράγοντες που ενυπάρχουν στην πορεία ανάπτυξης του παιδιού και οι οποίοι ενδέχεται να οδηγήσουν τον ανήλικο προς αντικοινωνικές ή παρεκκλίνουσες συμπεριφορές και πιθανόν προς μία χρόνια ή επαναλαμβανόμενη παραβατικότητα. Η προσέγγιση αυτή ερμηνεύει την εμφάνιση της παραβατικής συμπεριφοράς μέσα από τις θεωρίες του ελέγχου, της εκμάθησης και του διαφορικού συγκρωτισμού (Μαγγανάς, 1999).

Συγκεκριμένα, η αναπτυξιακή προσέγγιση υποστηρίζει ότι κατά τη διάρκεια ανάπτυξης του ατόμου οι διάφορες φάσεις της ζωής του έρχονται σε αλληλεπίδραση μεταξύ τους με αποτέλεσμα οι συμπεριφορές του παρελθόντος να επηρεάζουν και τις μελλοντικές συμπεριφορές (Hawkins, 1996).

Τα προγράμματα πρόληψης που εκπορεύονται από αναπτυξιακές προσεγγίσεις προσανατολίζονται στη σωστή ανάπτυξη των παιδιών μέσω παρεμβάσεων που περιορίζουν τους παράγοντες “κινδύνου” και ενισχύουν τους παράγοντες που μπορούν να προστατεύσουν το παιδί και συναρτώνται με τους τρεις βασικότερους φορείς κοινωνικοποίησης – την οικογένεια, το σχολείο και τις παρέες. (Crawford, 1998).

Ως “παράγοντες κινδύνου”, προσδιορίζονται εκείνες οι επιρροές που αυξάνουν την πιθανότητα των νεαρών ατόμων για την έναρξη, εμπλοκή, συχνότητα, διάρκεια και συνέχιση της εγκληματικής συμπεριφοράς (Hawkins,1996). Ως “νέοι σε κίνδυνο” χαρακτηρίζονται εκείνοι που βιώνουν καταστάσεις που ενέχουν πολλαπλούς “παράγοντες κινδύνου”.Οι παράγοντες “κινδύνου” συνδέονται σαφώς με αρνητικές εμπειρίες και βιώματα του νεαρού ατόμου που προέρχονται, όπως είδαμε και παραπάνω, από: Το οικογενειακό περιβάλλον, το περιβάλλον διαμονής, το σχολείο, τις παρέες συνομήλικων, την απασχόληση, την κοινωνικοοικονομική αποστέρηση (φτώχεια), τα ατομικά χαρακτηριστικά, την πρόωμη έναρξη της παραβατικής συμπεριφοράς, την κατάχρηση αλκοόλ και άλλων ουσιών, καθώς και με άλλες αποκλίνουσες συμπεριφορές (κάπνισμα, εγκυμοσύνη σε εφηβική ή νεαρή ηλικία, κ.ά.), και με τις κοινωνικές αλλαγές (Crawford,1998), (NationalCrimeCouncil,2002).

Ωστόσο, η ύπαρξή τους δεν καθορίζει την εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών ούτε ερμηνεύει, κατά τρόπο δογματικό τα αίτια εμφάνισής τους (O' Mahony,2009). Η αναγνώριση τους στοχεύει στο να μειώσει τις αρνητικές συνέπειες στη ζωή των ανηλίκων από την επίδραση των εν λόγω παραγόντων ενισχύοντας παράλληλα τους βασικούς θεσμούς κοινωνικοποίησης. Συνεπώς, είναι σημαντικό η αναγνώριση των παραγόντων να συνοδεύεται από την εκτίμηση μια σειράς άλλων παραγόντων που αλληλεπιδρούν με αυτούς και συνθέτουν το πλαίσιο εμφάνισής τους, όπως οι παράγοντες του κοινωνικού περιβάλλοντος, καθώς και το σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Από την άλλη πλευρά, ως “προστατευτικοί παράγοντες” ή “παράγοντες συγκράτησης” θεωρούνται εκείνες οι επιρροές, εσωτερικές ή εξωτερικές, ή εκείνοι οι μηχανισμοί, που βοηθούν τα παιδιά και τα νεαρά άτομα να αντεπεξέλθουν καλύτερα και να γίνονται πιο ανθεκτικά στις δυσμενείς περιστάσεις της ζωής (National Crime Prevention Strategy, 2004).

Ορισμένοι από αυτούς μπορεί να είναι η συγκροτημένη και ολοκληρωμένη προσωπικότητα ως απόρροια της επιτυχούς κοινωνικοποίησης του ατόμου, οι ισχυροί δεσμοί με την οικογένεια και το υποστηρικτικό οικογενειακό περιβάλλον. Επιπλέον, η καλή επίδοση στο σχολείο και οι θετικές σχέσεις με αυτό και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον ενισχύουν το δεσμό του ατόμου με την κοινωνία (Hawkins,1996).

Όπως φαίνεται, οι παρεμβάσεις που στοχεύουν στην ενίσχυση των “προστατευτικών παραγόντων” επικεντρώνονται στην ανάπτυξη θετικών στοιχείων στους νέους. Η κοινωνική προσέγγιση, επομένως, στοχεύει στη μείωση της επαφή ενός προσώπου με όσο το δυνατόν

περισσότερους από τους παράγοντες “κινδύνου” και παράλληλα στην ενίσχυση και ενδυνάμωση των “προστατευτικών παραγόντων” που προάγουν ώριμες στάσεις και συμπεριφορές, οι οποίες αποτρέπουν βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα την εμφάνιση της παραβατικής συμπεριφοράς (Sherman,1996). Μάλιστα, η παρέμβαση πρέπει να προσαρμόζεται στην ηλικιακή φάση του παιδιού και τους παράγοντες “κινδύνου” που συνδέονται από τη βιβλιογραφία με αυτήν, ώστε να είναι πιο αποτελεσματική (Hawkins,1996).

Όσον αφορά την κοινωνική προσέγγιση, αυτή συνδέει τις κοινωνικές ανισότητες και την άνιση κοινωνική κατανομή με την ύπαρξη μη προνομιούχων κοινωνικών τάξεων (Μαγγανάς,1999). Έτσι, τα προβλήματα στα άτομα που αντιμετωπίζουν κοινωνικές και οικονομικές δυσχέρειες είναι, έως ένα βαθμό, αναμενόμενες καταστάσεις που συναρτώνται με το υπάρχον κοινωνικό καθεστώς, το άγχους και τις στέρησεις που αυτό συνεπάγεται. Τα προγράμματα κοινωνικής ανάπτυξης, εκτός από την άμεση προστασία του κοινωνικού συνόλου μέσα από την κάλυψη αναγκών και την διασφάλιση παροχών, επιδιώκουν και την πρόληψη των κοινωνικών προβλημάτων που προκύπτουν εξαιτίας της μη ικανοποιητικής πρόσβασης σε κοινωνικές παροχές και δικαιώματα, όπως η εργασία και η εκπαίδευση ή της μη ικανοποιητικής λειτουργίας των θεσμών, όπως η οικογένεια και το σχολείο (Ιατρίδης,2004). Στη διαδικασία αυτή, κεντρική θέση έχει η δόμηση και αναδόμηση των κοινωνικών δομών και θεσμών με τη συμμετοχή ολόκληρης της κοινότητας. Γενικά, η κοινωνική προσέγγιση αφορά τα προνοιακά μέτρα που λαμβάνονται από το κράτος στο πλαίσιο άσκησης κοινωνικής πολιτικής.

Από την άποψη των τριών τύπων προληπτικών μέτρων -πρωτογενών, δευτερογενών και τριτογενών- οι προσεγγίσεις της κοινωνικής ανάπτυξης χρησιμοποιούνται, κυρίως, ως πρωτογενή και δευτερογενή μέτρα πρόληψης. Οι πρωτογενείς παρεμβάσεις απευθύνονται στο σύνολο του πληθυσμού και επικεντρώνονται στην ενίσχυση των προστατευτικών παραγόντων μέσα από τη λήψη μέτρων κοινωνικής πολιτικής που στοχεύουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής για το σύνολο των παιδιών και ολόκληρης της κοινωνίας. Από την άλλη, οι δευτερογενείς παρεμβάσεις απευθύνονται σε παιδιά και οικογένειες που αντιμετωπίζουν συγκεκριμένα προβλήματα με σκοπό να τα κατευθύνουν και να προλάβουν τυχόν μελλοντικές παραβατικές συμπεριφορές των ανηλίκων. Οι παρεμβάσεις της κοινωνικής ανάπτυξης υλοποιούνται μέσα από μακροπρόθεσμα προγράμματα που ανταποκρίνονται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της ζωής και υποστηρίζουν όλες τις όψεις της κοινωνικής ζωής του παιδιού (Tonry,Farrington,1995), (Crawford,1998).

Η σύνθεση μεταξύ των τριών προσεγγίσεων (αναπτυξιακής, κοινωνικής, κοινοτικής) φαίνεται ότι μπορεί να συμβάλλει σε επιτυχέστερες στρατηγικές πρόληψης. Ωστόσο, κάτι τέτοιο είναι αρκετά δύσκολο να επιτευχθεί, κυρίως, λόγω της εμβέλειας της συνεργασίας και του οικονομικού κόστους, όπου μια τέτοια συνεργασία συνεπάγεται. Σε κάθε περίπτωση, η συνεργασία φορέων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, της εκπαίδευσης, της απασχόλησης, των κοινωνικών υπηρεσιών (οικογένειας, ανηλίκων, κ.ά.) και της αστυνομίας μπορεί να αποδώσει καλύτερα στην πρόληψη της παραβατικότητας (Hughes, 1998).

Στην επόμενη ενότητα, παραθέτουμε μια σύντομη επισκόπηση προγραμμάτων κοινωνικής ανάπτυξης που υλοποιούνται διεθνώς και αποτυπώνουν ενδεικτικά τον προσανατολισμό και το περιεχόμενό τους.

5.3. Επισκόπηση προγραμμάτων κοινωνικής ανάπτυξης

Η παρούσα ενότητα περιλαμβάνει μια επισκόπηση στα προγράμματα κοινωνικής ανάπτυξης που υλοποιούνται διεθνώς και αναγνωρίζονται από τη βιβλιογραφία ως τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα προγραμμάτων πρόληψης που ενσωματώνουν τις προσεγγίσεις της κοινωνικής ανάπτυξης. Σε αυτά έχουν ενταχθεί προγράμματα που απευθύνονται στην οικογένεια, στο σχολείο, προγράμματα κοινοτικής ανάπτυξης, απασχόλησης, λήψης μέτρων κοινωνικής πολιτικής, προστασίας και κοινωνικών παροχών, αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου, καθώς και άλλα προγράμματα (καθοδήγησης, ΜΜΕ, κ.ά). Τα συγκεκριμένα προγράμματα επιχειρούν να κατευθύνουν τους παράγοντες που αναλύσαμε παραπάνω, οι οποίοι έχουν συσχετιστεί με την εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών από μια σειρά ερευνών (Ribeaud, Eisner, 2010).

Ενδεικτικά, αναφέρουμε μια μακροχρόνια έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Ζυρίχη της Ελβετίας (Zurich Project on the Social Development of Children) στα δημόσια σχολεία της πόλης και αφορούσε παιδιά με μέση ηλικία τα 7 έτη που ξεκινούσαν το δημοτικό σχολείο το 2004. Η έρευνα έλαβε χώρα σε τέσσερα στάδια που κάλυπταν διαδοχικά τις ηλικίες των 7, 8 και 9 ετών, ενώ η μεταβλητή που αφορούσε την επιθετική συμπεριφορά μετρήθηκε στην ηλικία των 11 ετών, οπότε και τα παιδιά άλλαζαν εκπαιδευτική βαθμίδα, συμμαθητές και δασκάλους. Η εκτίμηση της επιθετικής συμπεριφοράς βασίστηκε σε αυτοσυμπληρούμενα ερωτηματολόγια από τα παιδιά, τους γονείς και τους δασκάλους που μετρούσαν μια σειρά από αντικοινωνικές συμπεριφορές (bullying/ πειράγματα, κλοπή και καταστροφή ξένων

πραγμάτων, φυσική βία, απόρριψη) που λήφθηκαν υπόψη στη συνολική εκτίμηση της συμπεριφοράς (Ribeaud, Eisner, 2010).

Η παραπάνω μελέτη αποτελεί ενδεικτικό παράδειγμα έρευνας που εξετάζει μια σειρά από παράγοντες που επιδρούν στην παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων. Παρόμοιες έρευνες αποτελούν το πρωτογενές υλικό για το σχεδιασμό και την υλοποίηση παρεμβάσεων που επιδιώκουν να κατευθύνουν τους αναγνωρισμένους παράγοντες και να προλάβουν τις αντικοινωνικές και παραβατικές συμπεριφορές (Ribeaud, Eisner, 2010).

Όπως θα δούμε, ανεξάρτητα από το βασικό προσανατολισμό των παρεμβάσεων, στην πράξη, τα προγράμματα μοιράζονται κοινά στοιχεία.

5.3.1. Προγράμματα που απευθύνονται στην οικογένεια

Η οικογένεια αποτελεί όπως ήδη έχουμε αναφέρει το βασικό φορέα κοινωνικοποίησης στο πλαίσιο του οποίου το παιδί αναπτύσσεται σωματικά και πνευματικά. Στόχος λοιπόν των προγραμμάτων είναι να επιτευχθεί η σωστή και ολοκληρωμένη κοινωνικοποίηση των παιδιών, μειώνοντας έτσι τις πιθανότητες να εμπλακούν σε παραβατικές συμπεριφορές. Μάλιστα, όσο πιο έγκαιρα ξεκινούν οι προσπάθειες, πριν εξελιχθούν δηλαδή τα προβλήματα, τόσο αυξάνονται και οι πιθανότητες επιτυχίας τους. Για το λόγο αυτό, οι παρεμβάσεις απευθύνονται σε βρέφη και σε μικρά παιδιά και έχουν μακροπρόθεσμους στόχους.

Οι συνήθειες προσεγγίσεις περιλαμβάνουν εκπαίδευση των νέων γονέων στο γονεϊκό ρόλο και στην ανατροφή των παιδιών, συμβουλευτικά προγράμματα, οικογενειακή θεραπεία, προγράμματα επισκέψεων στο σπίτι για στήριξη των γονέων και εκπαίδευση των παιδιών σε δεξιότητες ανάπτυξης σχέσεων. Τα προγράμματα αυτά συχνά συνδυάζονται με προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης (Dutile, Foust, Webster, 1982).

Τα προγράμματα για την οικογένεια διακρίνονται σε αυτά που απευθύνονται σε όλες τις οικογένειες (universal), χωρίς απαραίτητα να αναγνωρίζονται σε αυτές παράγοντες “κινδύνου” και σε αυτά που στοχεύουν σε οικογένειες, οι οποίες συγκεντρώνουν συγκεκριμένους παράγοντες “κινδύνου” (targeted). Οι οικογένειες που αντιμετωπίζουν προβλήματα παραπέμπονται, συνήθως, από τις κοινωνικές υπηρεσίες προκειμένου να λάβουν κάποια υπηρεσία που αποσκοπεί στην πρόληψη της εμφάνισης ή της επανεμφάνισης της παραβατικής συμπεριφοράς στους ανηλίκους (Sherman, 1996).

Παρακάτω συνοψίζονται μερικά από τα προγράμματα που απευθύνονται στην οικογένεια.

i. Προγράμματα επισκέψεων στο σπίτι (Home Visitation Programs)

Τα συγκεκριμένα προγράμματα απευθύνονται σε οικογένειες με νεογέννητα παιδιά στις οποίες πραγματοποιούνται επισκέψεις στο σπίτι από διάφορους φορείς προκειμένου να διασφαλίσουν ότι το οικογενειακό περιβάλλον και οι συνθήκες διαβίωσης πληρούν τις προϋποθέσεις για την σωστή ανατροφή των παιδιών. Οι επισκέπτες μπορεί να είναι νοσοκόμες, κοινωνικοί λειτουργοί, προσχολικοί δάσκαλοι, ψυχολόγοι ή άλλοι ειδικοί που παρέχουν γνωστικές πληροφορίες, συναισθηματική και ψυχολογική στήριξη, πρακτική εκπαίδευση σε θέματα υγείας και κοινωνικές δεξιότητες στους γονείς ή απλά τους παρατηρούν, χωρίς να συμμετέχουν (Makhoul,2001).

Ένα τέτοιο πρόγραμμα είναι οι «Υγιείς Οικογένειες» (“Healthy Families”) που εφαρμόζεται σήμερα σε πολλές περιοχές του Καναδά. Περιλαμβάνει υπηρεσίες επίσκεψης στο σπίτι σε οικογένειες που αναγνωρίζονται από το σύστημα υγείας ότι χρειάζονται βοήθεια.

Στην πρώτη επίσκεψη, ο ειδικός κάνει μια δοκιμαστική συζήτηση με τους γονείς κάθε νεογέννητου κατά την οποία εκτιμά αν χρειάζονται τις υπηρεσίες αυτές. Όπως υποστηρίζουν ειδικοί που συμμετέχουν στην υλοποίησή τους, οι οικογένειες αποκτούν γνώση για τις υπηρεσίες που τους παρέχονται, βρίσκουν τις πληροφορίες σχετικά με την ανάπτυξη του παιδιού πολύ χρήσιμες και εκτιμούν το γεγονός ότι έχουν κάποιον ειδικό με τον οποίο μπορούν να μιλήσουν. Επιπλέον, μέσα από τα προγράμματα, παρέχεται στήριξη στις οικογένειες που τη χρειάζονται και οι νέοι γονείς βοηθούνται να αναπτύξουν τις δεξιότητες εκείνες που θα προάγουν την υγιή ανάπτυξη των παιδιών τους και θα μειώσουν την πιθανότητα να εμπλακούν στην παραβατικότητα και στη θυματοποίηση. Παρόμοια προγράμματα πραγματοποιούνται σε πολλές χώρες (Makhoul,2001).

ii. Προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης γονέων (Parenting education programs and Parent Skills Training)

Τα προγράμματα έγκαιρης παρέμβασης “HeadStart” είναι από τα πιο γνωστά οικογενειακά προγράμματα που υλοποιούνται στον Καναδά και απευθύνονται, συνήθως, σε χαμηλού εισοδήματος οικογένειες στις οποίες παρέχεται βοήθεια ώστε να επενδύσουν στη συναισθηματική, ψυχολογική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών. Περιλαμβάνουν

παρεμβάσεις στην εκπαίδευση, κατάρτιση και συνεχή υποστήριξη των γονέων με παιδιά που εκδηλώνουν αντικοινωνικές συμπεριφορές. Οι γονείς παραπέμπονται από κοινωνικές υπηρεσίες και η παρακολούθηση είναι προαιρετική. Για την αποτελεσματικότερη λειτουργία των προγραμμάτων επιδιώκεται η συνεργασία των οικογενειών με δασκάλους και ειδικούς, ώστε να αναγνωρίσουν τις αλλαγές στα παιδιά και να βοηθήσουν αποτελεσματικά στις συγκεκριμένες ανάγκες τους. Η αξιολόγηση των προγραμμάτων έδειξε ότι ορισμένοι γονείς που συμμετείχαν σε αυτά βελτίωσαν τις γονεϊκές πρακτικές και ανέπτυξαν δεξιότητες που τους επέτρεψαν να αναγνωρίσουν τις αλλαγές στα παιδιά τους. Επιπλέον, μπόρεσαν να μειώσουν τους παράγοντες άγχους με το να βρουν κάποια εργασία. Παράλληλα, ενισχύθηκε η κοινωνική, συναισθηματική και γνωστική ανάπτυξη των παιδιών (National Crime Prevention Strategy ,2004).

Τέλος, όλα τα προγράμματα που απευθύνονται στην οικογένεια υπογραμμίζουν τη σημασία που έχει ο δεσμός ανάμεσα στην οικογένεια και στο σχολείο για την πρόληψη της παραβατικότητας.

5.3.2. Προγράμματα που αφορούν το θεσμό και τη λειτουργία του σχολείου

Το σχολείο και το εκπαιδευτικό σύστημα ευρύτερα συγκαταλέγονται μεταξύ των πιο σημαντικών θεσμών κοινωνικοποίησης μετά την οικογένεια, που μαθαίνουν στα παιδιά κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους συμπεριφοράς και τα καθοδηγούν να αναπτύξουν γνωστικές δεξιότητες. Το σχολείο, εκτός από την εκπαιδευτική λειτουργία που παρέχει στα παιδιά, θεωρείται πως πρέπει να λειτουργεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να ανταποκρίνεται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες των μαθητών. Η σχέση λοιπόν με το σχολείο συνδέεται εκτενώς από τη βιβλιογραφία με την εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών, ενώ υπογραμμίζεται η σημασία των δεσμών του παιδιού με το σχολείο στην πρόληψη τέτοιων συμπεριφορών (Catalano, Haggerty, Oesterle, Fleming&Hawkins, 2004), (Olweus, 1994),(Case, 2004). Συγκεκριμένα, ο χώρος του σχολείου συνδέεται με τη σχολική βία ή αλλιώς το σχολικό εκφοβισμό (bullying) μεταξύ των μαθητών, όπως είδαμε και παραπάνω, υπόθεση στην οποία συνηγορούν τα αποτελέσματα ορισμένων ερευνών.

Οι παρεμβάσεις πρέπει να ενισχύσουν τη δέσμευσή τους προς τις ακαδημαϊκές και συμπεριφορικές προσδοκίες, το αίσθημα του ανήκειν στην επικρατούσα κουλτούρα των συνομηλίκων και στο σχολικό περιβάλλον παρέχοντας παράλληλα κοινωνικές δεξιότητες και

ευκαιρίες προς το σκοπό αυτό, ώστε οι ανήλικοι να αισθάνονται συναισθηματικά και σωματικά ασφαλείς στο σχολείο (Mead, 1934).

Σήμερα, εφαρμόζονται διεθνώς διάφορα προγράμματα που απευθύνονται στο θεσμό του σχολείου και στοχεύουν σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης – παιδικό σταθμό, δημοτικό και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Στόχος των παρεμβάσεων αυτών αποτελεί η προσωπική ανάπτυξη, η προστασία και ευημερία των μαθητών μέσα από μια σωστή κοινωνικοποίηση ώστε να γίνουν ενεργοί και παραγωγικοί πολίτες. Τα παιδιά εκπαιδεύονται σε δεξιότητες που τα βοηθούν να αποκτήσουν προσωπική και κοινωνική ευθύνη για τις πράξεις τους, αυτοπεποίθηση, πολιτισμική ταυτότητα, αίσθημα του ανήκειν σε μια κοινότητα, αισθήματα αλληλεγγύης προς τους άλλους, να αναπτύξουν επαγγελματικές δεξιότητες. Για το σκοπό αυτό, υλοποιούνται εκπαιδευτικά προγράμματα και υποστηρικτικές/ συμβουλευτικές υπηρεσίες, που ενθαρρύνουν τη συνεργασία των γονέων με την κοινότητα, ενώ παράλληλα εκπαιδεύουν τους δασκάλους ώστε να αναγνωρίζουν σε κάθε τάξη τα παιδιά που αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες ή εκδηλώνουν αντικοινωνική συμπεριφορά και να τους παρέχουν την κατάλληλη βοήθεια (Mead, 1934).

Οι περισσότερες παρεμβάσεις στα σχολεία αφορούν προγράμματα που επικεντρώνονται στα εξής σημεία:

- Αλλαγές στις δομές και τον τρόπο λειτουργίας του σχολείου, δηλαδή αναπροσδιορισμό των κανόνων συμπεριφοράς και αναδιοργάνωση της λειτουργίας των τάξεων. Μέσα από τεχνικές που αυξάνουν τον ενθουσιασμό για μάθηση και το δεσμό με το σχολείο, επιδιώκεται να καταστεί το σχολικό πρόγραμμα περισσότερο ελκυστικό για τα παιδιά. Οι στόχοι αυτοί μπορούν να επιτευχθούν μόνο εάν το προσωπικό του σχολείου, οι γονείς, οι μαθητές και τα μέλη της κοινότητας προσδιορίζουν τα προβλήματα του σχολείου και συνεργάζονται στην αντιμετώπισή τους.

- Αλλαγές στα ίδια τα άτομα, οι οποίες στοχεύουν στη μείωση και πρόληψη της αντικοινωνικής και παραβατικής συμπεριφοράς, καθώς και στην αύξηση της σχολικής επίδοσης των μαθητών. Οι παρεμβάσεις αυτές περιλαμβάνουν ενημέρωση των μαθητών σχετικά με τα κοινωνικά ζητήματα, εκπαίδευση και συμβουλευτική σε γνωστικές-συμπεριφοριστικές δεξιότητες που τους διδάσκουν νέους τρόπους σκέψης και συμπεριφοράς,

καθοδήγηση από ενήλικες (mentoring), καθώς και δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου (Wasserman & Miller, 1998), (Loeber, & Farrington, 1998).

Τα περισσότερα προγράμματα περιλαμβάνουν ολοκληρωμένες προσεγγίσεις πρόληψης που συνδυάζουν στοιχεία από διαφορετικές παρεμβάσεις. Ενδεικτικά το πρόγραμμα “Communities in Schools” (Australian Institute of Criminology, 2002) συνδυάζει και τα δύο παραπάνω πρότυπα δίνοντας έμφαση κυρίως στη δημιουργία ενός συστήματος υποστήριξης του μαθητή και της οικογένειάς του. Οι μαθητές έχουν το προνόμιο να παρακολουθήσουν μαθήματα δεξιοτήτων, επαγγελματικού προσανατολισμού, επίλυσης διαφορών, καθώς και να προσφέρουν υπηρεσίες προς την κοινωνία στο πλαίσιο του σχολικού προγράμματος μαθημάτων. Η αξιολόγηση του προγράμματος έδειξε ότι το 80% των μαθητών που συμμετείχαν στο πρόγραμμα παρέμειναν στο σχολείο ή αποφοίτησαν κατά τη διάρκεια των τριών χρόνων της έρευνας και οι μαθητές με χαμηλή απόδοση και ελλιπή παρακολούθηση βελτίωσαν την απόδοσή τους στα μαθήματα. Ωστόσο, η αξιολόγηση δεν ανέφερε αν υπήρχε κάποια επίδραση στην παραβατικότητα των ανηλίκων (Urban Institute, 1991-1994).

Πολλά είναι τα σχολεία που εντάσσουν στο πρόγραμμα των μαθημάτων την παροχή υπηρεσιών προς την κοινωνία. Παροτρύνουν, έτσι, τους μαθητές να παρέχουν υπηρεσίες σε νοσοκομεία, σε σπίτια ηλικιωμένων ανθρώπων, σε κέντρα φροντίδας παιδιών, καθώς και σε άτομα με ειδικές ανάγκες. Μέσα από τα προγράμματα αυτά οι νέοι ευαισθητοποιούνται, μαθαίνουν να προσφέρουν ενώ παράλληλα ενισχύονται οι δεσμοί τους με την κοινωνία.

Ωστόσο, αρκετά από τα προγράμματα που υλοποιούνται στο σχολείο επικεντρώνονται σε παρεμβάσεις που εξυπηρετούν πιο εξειδικευμένες ανάγκες των παιδιών και περιλαμβάνουν πιο στοχευμένες παρεμβάσεις. Παρακάτω παρατίθενται ορισμένα από αυτά.

i. Προγράμματα συμφιλίωσης/ κοινωνικής διαμεσολάβησης

Τα προγράμματα συμφιλίωσης ή αλλιώς κοινωνικής διαμεσολάβησης εστιάζουν στις πρακτικές της επανορθωτικής δικαιοσύνης και υλοποιούνται στο πλαίσιο του σχολείου (“Restorative Justice in Schools”). Στόχος των παρεμβάσεων της επανορθωτικής δικαιοσύνης και της κοινωνικής διαμεσολάβησης είναι η μείωση της παραβατικής συμπεριφοράς, της επιθετικότητας και της θυματοποίησης και η συμφιλίωση δράστη και θύματος. Με αυτόν τον τρόπο, επιτυγχάνεται αφενός η ικανοποίηση του θύματος και αφετέρου η κατανόηση από το δράστη των συνεπειών της πράξης και η υπευθυνοποίησή του.

Μια τριετής αξιολόγηση εθνικής εμβέλειας που πραγματοποιήθηκε από το 2001 έως το 2004 σε σχολεία στην Αγγλία έδειξε ότι οι συνεδρίες επανορθωτικής δικαιοσύνης συνέβαλαν στη συμφιλίωση των δύο μερών (σε ποσοστό 92%), ενώ παράλληλα, οι μαθητές που συμμετείχαν έμειναν ικανοποιημένοι. Συγκεκριμένα, το 89% των μαθητών ικανοποιήθηκε από το αποτέλεσμα, ενώ το 93% θεωρούσε δίκαιη τη διαδικασία και ότι εν τέλει αποδόθηκε δικαιοσύνη. Σε μια επανεξέταση έπειτα από τρεις μήνες, τα στοιχεία έδειξαν ότι μόνο το 4% των συμφιλιώσεων δεν διατηρήθηκε, πράγμα που συνηγορεί στο ότι οι συνεδρίες επανορθωτικής δικαιοσύνης μπορεί να έχουν μακροπρόθεσμα αποτελέσματα (Youth Justice Board, 2004).

ii.Εναλλακτικά σχολεία

Μια από τις πρακτικές που χρησιμοποιείται για να ενισχύσει τις ακαδημαϊκές δεξιότητες των ανηλίκων που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην συμπεριφορά τους σε βαθμό που δεν τους επιτρέπουν να αναπτύξουν τις ικανότητές τους στα κανονικά σχολεία είναι τα εναλλακτικά σχολεία. Τα συγκεκριμένα σχολεία παρέχουν ένα εξειδικευμένο εκπαιδευτικό περιβάλλον με μικρές τάξεις, μεγάλη αναλογία δασκάλων – μαθητών, εξατομικευμένη διδασκαλία, ενώ αποφεύγεται η ανταγωνιστική αξιολόγηση της απόδοσης των μαθητών. (Edgerton Conley, 2002).

Αν και στις Η.Π.Α. τα εναλλακτικά σχολεία έχουν αξιολογηθεί ως αποτελεσματικά, στην Αγγλία τα αποτελέσματα των αξιολογήσεων είναι συγκεχυμένα. Συγκεκριμένα, μια αξιολόγηση των εναλλακτικών σχολείων (Alternative Education Initiatives) έδειξε ότι τα τρία τέταρτα των μαθητών που φοίτησαν σε αυτά δήλωσαν βελτίωση στη συμπεριφορά τους, ενώ οι μισοί δήλωσαν ότι έλαβαν κάποια προσόντα. Ωστόσο, αρκετοί μαθητές έβλεπαν με κριτική ματιά τα εν λόγω σχολεία, καθώς θεωρούσαν ότι δεν ήταν ισοδύναμα με τα κανονικά σχολεία.

Τα περιστατικά παραβατικής συμπεριφοράς αυξήθηκαν από τους μαθητές των εναλλακτικών σχολείων κατά το χρόνο της αξιολόγησης, ωστόσο λιγότεροι μαθητές ήταν υπεύθυνοι για τις πράξεις αυτές σε σχέση με τον προηγούμενο χρόνο. Τα αντικρουόμενα συμπεράσματα στην αξιολόγηση των εναλλακτικών σχολείων επιβεβαιώνουν την αναγκαιότητα προσαρμογής των παρεμβάσεων στο τοπικό πλαίσιο υλοποίησης (EdgertonConley, 2002).

Συμπερασματικά η καταλληλότητα του κάθε προγράμματος συναρτάται από μια σειρά παραμέτρους, όπως το πλαίσιο, ο τρόπος υλοποίησης και το κοινό στο οποίο απευθύνεται. Συνεπώς, η επιτυχία ενός προγράμματος σε μια δεδομένη περιοχή δε συνεπάγεται απαραίτητα ότι θα έχει την ίδια έκβαση οπουδήποτε εφαρμοστεί, γι' αυτό τον λόγο άλλωστε η υλοποίηση οποιωνδήποτε πρακτικών πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις τοπικές ανάγκες και δυνατότητες.

iii. Προγράμματα ψυχολογικής και κοινωνικής υποστήριξης για παιδιά που αντιμετωπίζουν κοινωνικές δυσκολίες

Το πρόγραμμα “Together We Light the Way” ξεκίνησε το 1991 σε ένα σχολείο στην περιοχή Oshawa, στο Οντάριο του Καναδά. Το σχολείο βρισκόταν σε μια περιοχή με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, με υψηλά επίπεδα ανεργίας, έντονη πληθυσμιακή κινητικότητα, αυξημένη εγκληματικότητα και ενδοοικογενειακή βία. Οι τοπικές επιχειρήσεις αποτελούσαν συχνά στόχο βανδαλισμών και εγκλημάτων από τους μαθητές. Επιπλέον, το συγκεκριμένο σχολείο είχε προταθεί να κλείσει επειδή συγκέντρωνε τις χαμηλότερες ακαδημαϊκές επιδόσεις στην περιοχή.

Το πρόγραμμα απευθυνόταν σε παιδιά 4-14 ετών με σκοπό να προλάβει τις αντικοινωνικές συμπεριφορές ενισχύοντας τους προστατευτικούς παράγοντες (επιτυχία στο σχολείο, αίσθημα ασφάλειας, θετικά πρότυπα, σχέσεις οικογένειας – σχολείου και δεσμό με ενήλικες). Για την υλοποίηση του προγράμματος συνεργάστηκαν πολλοί φορείς και πολίτες αναλαμβάνοντας με αυτό τον τρόπο ολόκληρη η κοινότητα την ευθύνη για την ασφάλεια, την εκπαίδευση και την ευημερία των παιδιών. Το πρόγραμμα έδειξε ότι, όχι μόνο δεν έκλεισε το σχολείο, αλλά μειώθηκε η βία και η επιθετικότητα των μαθητών σε ποσοστό 76% και επιπλέον, βελτιώθηκε η στάση τους απέναντι στο σχολείο, καθώς και η ακαδημαϊκή τους επίδοση (International Centre for the Prevention of Crime, 2005).

iv. Προγράμματα για μαθητές που έχουν εκδηλώσει παρεκκλίνουσα συμπεριφορά

Το πρόγραμμα “Ruori” έλαβε χώρα σε δύο σχολεία στο Ελσίνκι της Φινλανδίας το 2001 και απευθυνόταν σε νέους 11-18 ετών που αντιμετώπιζαν δυσκολίες στη συμπεριφορά και προβλήματα χρήσης ουσιών. Στόχος του προγράμματος ήταν η μείωση των συμπεριφορών αυτών, η ενδυνάμωση των οικογενειών και των οικογενειακών δεσμών, η δημιουργία και ενδυνάμωση της ταυτότητας και των κοινωνικών δεσμών των νέων, η διασφάλιση της

προσωπικής υγείας και ευημερίας, η ενίσχυση των προσωπικών στόχων, η αποφοίτηση από το σχολείο και η επιτυχής μετάβαση σε πανεπιστήμια ή στην αγορά εργασίας. Για το σκοπό αυτό, οι νέοι που επισημαίνονταν από το σχολείο ή άλλους φορείς ότι αντιμετώπιζαν προβλήματα συμπεριφοράς συμμετείχαν σε ομαδικές συναντήσεις για 18-24 μήνες υπό την επίβλεψη κάποιου ειδικού. Επιπλέον, το πρόγραμμα περιλάμβανε εκδρομές περιπέτειας και επισκέψεις στην οικογένεια και παρείχε βοήθεια στα μαθήματα του σχολείου και τις εξετάσεις.

Το 83% των νέων βελτίωσε την απόδοση στα μαθήματα, περιορίσε τις απουσίες από το σχολείο, μείωσε την επιθετικότητα και έμαθε να θέτει στόχους. Όλοι οι συμμετέχοντες κέρδισαν μεγαλύτερο έλεγχο σε όλους τους τομείς της ζωής τους. Το κόστος του προγράμματος ανήλθε σε 3.000 ευρώ ετησίως για κάθε συμμετέχοντα, ποσό που αντιστοιχούσε μόνο στο 5% των ετησίων εξόδων εγκλεισμού ενός νέου (International Centre for the Prevention of Crime, 2005).

v. Συνεργασία σχολείου - αστυνομίας

Στο πλαίσιο της συνεργασίας του σχολείου με την αστυνομία έκανε την εμφάνισή της στην Αγγλία το πρόγραμμα “Safer School partner ships”, το οποίο αποσκοπεί στην επίλυση προβλημάτων και τη μείωση του σκασιαρχείου με τη μεσολάβηση αστυνομικού σε επιλεγμένα σχολεία. Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε σχολεία που βρίσκονταν σε περιοχές που είχαν υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας και ενώ κατάφερε να αυξήσει το αίσθημα ασφάλειας μεταξύ των μαθητών δεν είχε και την ανάλογη μείωση στα περιστατικά αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Επιπλέον, πολλοί μαθητές εξέφρασαν την ανησυχία τους μήπως στιγματιστεί το σχολείο τους ως «κακόφημο» εξαιτίας της παρουσίας αστυνομικού.

Εν κατακλείδι, τα σχολεία στα οποία η διοίκηση, το προσωπικό και οι μαθητές επικοινωνούν και συνεργάζονται, ενισχύουν το αίσθημα του ανήκειν στους μαθητές και γνωρίζουν λιγότερες αναταραχές (Bhabra, Hill, Ghate, 2004).

5.3.3. Προγράμματα προώθησης της απασχόλησης

Τα προγράμματα που προωθούν την απασχόληση βασίζονται κυρίως στην αντίληψη ότι η αύξηση των προοπτικών απασχόλησης ενδέχεται να επιδράσει ανασταλτικά στην εμφάνιση της παραβατικής συμπεριφοράς. Έτσι, τα προγράμματα αυτά επιδιώκουν να αυξήσουν τις

ευκαιρίες απασχόλησης μέσα από τη δημιουργία θέσεων εργασίας, να βελτιώσουν την επαγγελματική κατάρτιση και να μειώσουν τα επίπεδα ανεργίας των νέων (Bushway & Reuter, 1996).

Ακόμα κάποια προγράμματα απασχόλησης επιδιώκουν να αυξήσουν την παραγωγικότητα του εργατικού δυναμικού μέσω της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής του κατάρτισης και κάποια άλλα να μειώσουν το κόστος της απασχόλησης που βαρύνει τους εργοδότες παρέχοντάς τους κίνητρα να ανοίξουν επιχειρήσεις σε φτωχές γειτονιές, που χαρακτηρίζονται από χαμηλή απασχόληση και υψηλά ποσοστά παραβατικότητας δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο θέσεις εργασίας (Bushway & Reuter, 1996).

Το 1998 ξεκίνησε στη Φλόριντα ένα πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης στη μαγειρική (“Culinary Education and Training Program”). Το πρόγραμμα απευθύνεται σε νέους που βρίσκονται σε κίνδυνο, παρέχοντάς τους γνώσεις και πρακτική εκπαίδευση στη μαγειρική ενισχύοντας έτσι την επαγγελματική τους σταδιοδρομία. Οι νέοι που συμμετέχουν στο πρόγραμμα είναι μεταξύ 16–18 ετών με τουλάχιστον 9 χρόνια σχολικής εκπαίδευσης, οι οποίοι είτε έχουν διαπράξει ένα μη βίαιο έγκλημα είτε έχουν εγκαταλείψει το σχολείο είτε είναι σε κίνδυνο να το εγκαταλείψουν. Παραπέμπονται στο πρόγραμμα από διάφορες κοινωνικές υπηρεσίες ως μια τελευταία ευκαιρία πριν τους επιβληθούν αυστηρότερες ποινές από το δικαστήριο ανηλίκων. Με την λήξη του εκπαιδευτικού προγράμματος, οι νέοι λαμβάνουν πιστοποιητικό παρακολούθησης που τους επιτρέπει αν το επιθυμούν να μπουν στην αγορά εργασίας είτε να συνεχίσουν τις σπουδές τους. Όσοι ενδιαφέρονται να εργαστούν βοηθούνται στην εύρεση εργασίας, ενώ οι νέοι που επιθυμούν να συνεχίσουν τις σπουδές υποστηρίζονται να συνεχίσουν για άλλα 2 χρόνια κατάρτισης στη μαγειρική και τους παρέχεται οικονομική ενίσχυση κατά το διάστημα αυτό. Στο πρόγραμμα συνεργάζονται επαγγελματικοί σύμβουλοι από τους οποίους παρακολουθείται η πρόοδος των νέων, καθώς και επιχειρήσεις που τους προσφέρουν τη δυνατότητα πρακτικής εξάσκησης (Bushway & Reuter, 1996).

Το πρόγραμμα αξιολογείται ως αρκετά αποτελεσματικό από το σύστημα δικαιοσύνης της Φλόριντα, που αναγνωρίζει ότι, όχι μόνο εξυπηρετεί ως εναλλακτικό της φυλάκισης μέτρο, αλλά επιπλέον, δίνει τη δυνατότητα στους νέους να αποκτήσουν επαγγελματική κατάρτιση και να γίνουν παραγωγικά μέλη της κοινωνίας.

5.3.4. Προγράμματα κοινοτικής δράσης

Η κοινότητα αποτελεί το βασικό πλαίσιο ανάπτυξης των προγραμμάτων πρόληψης και τον κεντρικό άξονα για αποτελεσματικές προληπτικές παρεμβάσεις, όπως είδαμε παραπάνω. Η επιρροή που έχει η κοινότητα στους νέους είναι σημαντική και συνδέεται τόσο με τη σύστασή της, δηλαδή τους ανθρώπους που ζουν σε αυτήν όσο και με τη διαμόρφωση των χώρων και τις υπηρεσίες που προσφέρει στους νέους. Οι κοινοτικές προσεγγίσεις επιδιώκουν να αυξήσουν την κινητοποίηση, τη δράση και την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στα ζητήματα που αφορούν την κοινότητα και, επιπλέον, να παρέχουν προστασία και υποστήριξη για τα θύματα. Επιχειρείται με αυτόν τον τρόπο η συσπείρωση του κοινού, η ενίσχυση και ενδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών και η αναδόμηση της κοινότητας από τους ανθρώπους που ζουν σε αυτήν σε μία από κοινού προσπάθεια αντιμετώπισης της παραβατικότητας. Οι συλλογικές αυτές παρεμβάσεις αποσκοπούν στην επίτευξη της ενίσχυσης της μακροπρόθεσμης ευημερίας ολόκληρης της κοινότητας. Οι προσεγγίσεις αυτές περιλαμβάνουν εναλλακτικά πρότυπα οργάνωσης και λειτουργίας της κοινωνίας, προγράμματα δράσης πολιτών (όπως περιπολίες πολιτών), συνεργασία κοινού και αστυνομίας, προγράμματα δράσης για τους νέους, δημιουργική επίλυση των προβλημάτων, εκπαιδευτικές καμπάνιες του κοινού μέσω των Μ.Μ.Ε., και συντονισμένες κοινοτικές παρεμβάσεις που στοχεύουν στη βελτίωση των κοινωνικών υπηρεσιών και την ενίσχυση των κοινωνικών παροχών (π.χ. υπηρεσίες πρόνοιας, υγειονομική περίθαλψη, στέγαση, εισοδηματική ασφάλεια κ.α.) (Vincent, 1990), (Halstead, 1990).

Μεταξύ των δημοφιλέστερων προγραμμάτων της κοινότητας περιλαμβάνονται τα προγράμματα γειτονιάς. Τα προγράμματα της γειτονιάς (“Neighbourhood Watch Programs”) αποτελούν μια από τις πιο διαδεδομένες παρεμβάσεις κινητοποίησης των πολιτών. Ένα από αυτά εφαρμόζεται στην Τασμανία της Αυστραλίας και στοχεύει στην μείωση της ευκαιριακής παραβατικότητας, όπως διαρρήξεις, σε περιοχές με υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας. Το πρόγραμμα βασίζεται στη συνεργασία των κατοίκων της περιοχής με την αστυνομία, η οποία τους εκπαιδεύει σε βασικές τεχνικές πρόληψης της παραβατικότητας. Η εμπειρία έχει δείξει ότι η πρωτοβουλία αυτή μειώνει την περιστασιακή παράβαση και το φόβο της παραβατικότητας ενώ παράλληλα αυξάνει την ασφάλεια μεταξύ των πολιτών. Ακόμα, ενισχύει τους άτυπους κοινωνικούς δεσμούς και αυξάνει την αναφορά των διαπραττομένων παραβάσεων και εγκλημάτων στην αστυνομία (Vincent, 1990), (Halstead, 1990).

Τα προγράμματα κινητοποίησης του κοινού αν και έχουν θετικά αποτελέσματα ως προς την ενίσχυση των κοινωνικών δεσμών, εντούτοις γεννούν προβληματισμό ως προς το ότι αφενός ενδέχεται να θέσουν σε κίνδυνο την προσωπική ασφάλεια του κοινού και αφετέρου μπορεί να οδηγήσουν σε αυθαιρεσίες ως προς τη λειτουργία του ρόλου του.

5.3.5. Προγράμματα λήψης μέτρων κοινωνικής πολιτικής

Ο Καναδάς, και ειδικά το Κεμπέκ, αποτελεί ένα εξαιρετικό παράδειγμα στην άσκηση συντονισμένης πρόληψης που βασίζεται στη συνεργασία του δικτύου των φορέων της κοινότητας και χρησιμοποιεί πρωτοβουλίες τόσο περιστασιακής πρόληψης όσο και προσεγγίσεων κοινωνικής ανάπτυξης (Μαγγανάς, 2010). Στηρίζεται σε ένα δομημένο σύστημα υπηρεσιών κοινωνικής ανάπτυξης και παροχών που προσφέρει πολλές ευκαιρίες να εξεταστούν αφενός οι παράγοντες που συμβάλλουν στην εμφάνιση της νεανικής παραβατικότητας και αφετέρου να στηριχθούν οι νέοι και οι οικογένειές τους στην αντιμετώπισή τους.

Το σύστημα των υπηρεσιών συνδυάζει: α) κοινωνικές υπηρεσίες υποστήριξης στελεχωμένες από διεπιστημονικό προσωπικό, με απώτερο σκοπό την στήριξη των παιδιών και των οικογενειών που αντιμετωπίζουν κοινωνικές και ψυχολογικές δυσκολίες, β) υπηρεσίες κατοικίας, που απευθύνονται σε οικογένειες παρέχοντάς τους στέγαση, επιδοτούμενη κατοικία και δάνεια, γ) υπηρεσίες εισοδηματικής ασφάλειας, που παρέχουν άμεση οικονομική ενίσχυση σε άτομα και οικογένειες που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσχέρειες, δ) υπηρεσίες που στοχεύουν στην εκπαίδευση, οι οποίες ενισχύουν τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες και την κοινωνική/ ψυχολογική υποστήριξη για τα παιδιά που «μειονεκτούν», ε) υπηρεσίες απασχόλησης, που περιλαμβάνουν πρωτοβουλίες δημιουργίας θέσεων εργασίας, προετοιμασία και κατάρτιση για την είσοδο στην αγορά εργασίας και στ) υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης ή κοινοτικά προγράμματα υγείας, που περιλαμβάνουν την πρόληψη ασθενειών και την προαγωγή της υγείας και στοχεύουν στις μειονεκτούσες οικογένειες. Ακόμα, οι παρεμβάσεις αυτές περιλαμβάνουν προγράμματα εκπαίδευσης στη σεξουαλική μετάδοση του ιού του HIV, καθώς και στην πρόληψη της ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης. Στις διαδικασίες ενίσχυσης των κοινωνικών παροχών και υπηρεσιών, η συνεργασία του δημοσίου τομέα με τον ιδιωτικό είναι πολύ σημαντική (Μαγγανάς, 2010).

Στον Καναδά, μάλιστα, φαίνεται πως οι ιδιωτικές επιχειρήσεις εμπλέκονται πρόθυμα στις διαδικασίες πρόληψης της παραβατικότητας και δη στην υλοποίηση προγραμμάτων περιστασιακής πρόληψης. Έτσι, προωθούνται πρωτοβουλίες, που αποσκοπούν στην πρόληψη των κλοπών στα καταστήματα (π.χ. ιδιωτική αστυνομία), τις οποίες χρηματοδοτούν οι ιδιωτικές επιχειρήσεις. Επιπλέον, ο ρόλος της αστυνομίας στο Κεμπέκ είναι πολύ σημαντικός, κυρίως όσον αφορά την περιστασιακή πρόληψη (π.χ. περιπολίες, επιτήρηση κ.α.). Τέλος, στη διάδοση της γνώσης για την πρόληψη της παραβατικότητας και την υλοποίηση προγραμμάτων κοινωνικής ανάπτυξης έχουν συμβάλει τα πανεπιστήμια και τα ερευνητικά κέντρα που διεξάγουν έρευνες στο πεδίο αυτό, καθώς και η κυβέρνηση με τη συνεχή χρηματοδότηση των πρωτοβουλιών (Μαγγανάς, 2010).

5.3.6. Προγράμματα αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου

Ο αθλητισμός και η ψυχαγωγία αποτελούν το αντικείμενο πολλών προγραμμάτων πρόληψης που στοχεύουν στη δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου (recreation programs). Τα εν λόγω προγράμματα προωθούν τη θετική ανάπτυξη των νέων (positive youth development programs) και συνήθως απευθύνονται στο γενικό πληθυσμό των νεαρών ατόμων (Hage, Romano, Conyne, Kenny, Matthews, Schwartz, Waldo, 2007).

Οι θεωρητικές εκβολές των συγκεκριμένων παρεμβάσεων βρίσκονται στη σύνδεση της συμμετοχής στις εν λόγω δραστηριότητες με την προαγωγή της υγείας και την υγιή στάση ζωής ευρύτερα. Οι δραστηριότητες περιλαμβάνουν τον αθλητισμό, στην εθελοντική ενασχόληση με τη μουσική, την τέχνη, το χορό, τη συμμετοχή στην κατασκήνωση, καθώς και άλλες ενασχολήσεις (Mason&Wilson, 1988).

Τα προγράμματα αναψυχής λαμβάνουν χώρα συνήθως μετά το σχολείο, τα Σαββατοκύριακα ή κατά τη διάρκεια των σχολικών διακοπών και παρέχουν στους νέους ένα ασφαλές μέρος για να περάσουν εποικοδομητικά τον ελεύθερο χρόνο τους με συνομηλίκους και ενήλικες.

Επιπλέον, οι νέοι μαθαίνουν να λαμβάνουν πρωτοβουλίες και να θέτουν ομαδικούς στόχους, να επιλύουν προβλήματα, να συνεργάζονται και να επιδεικνύουν υπεύθυνη κοινωνική συμπεριφορά, όλα αυτά λοιπόν συμβάλλουν στη μείωση της παραβατικής συμπεριφοράς. Οι πολιτιστικοί, αθλητικοί και ψυχαγωγικοί χώροι της κοινότητας δίνουν την ευκαιρία στους

νέους να συμμετέχουν σε προγράμματα αναψυχής που αξιοποιούν δημιουργικά το χρόνο και ενδυναμώνουν τους κοινωνικούς δεσμούς. Η έλλειψη τέτοιων χώρων και προγραμμάτων στρέφει τους νέους σε μη δημιουργικές ασχολίες, όπως την τηλεόραση, τα τηλεοπτικά παιχνίδια (videogames) ή τους δρόμους (Mason&Wilson, 1988).

Ένα πρόγραμμα στον Καναδά που απευθύνεται σε ηλικίες 5-15 ετών περιλαμβάνει αθλήματα, μουσική, χορό και προσκοπικές δραστηριότητες για τους νέους που αντιμετωπίζουν κοινωνικά, οικογενειακά ή προσωπικά προβλήματα. Η αξιολόγησή του έδειξε ότι οι συλλήψεις έπεσαν κατά 75% εν συγκρίσει με την ομάδα ελέγχου, όπου αυξήθηκαν κατά 67%, παρ' όλο που η επίδραση αυτή παρήλθε 16 μήνες μετά την εφαρμογή του προγράμματος. Επιπλέον, διαπιστώθηκε μείωση στην αντικοινωνική συμπεριφορά που συνεχίστηκε και μετά την υλοποίηση του προγράμματος, καθώς και αύξηση της αυτοεκτίμησης των νέων (Australian Institute of Criminology, 2002).

Επιπλέον, η πρωτοβουλία “Kids 'N' Cops”, που εφαρμόζεται στην Τασμανία της Αυστραλίας παρέχει προγράμματα ψυχαγωγίας από επαγγελματίες ή εθελοντές σε κάποιο χώρο συγκέντρωσης για άστεγα παιδιά. Στόχος του προγράμματος είναι να βελτιωθούν οι σχέσεις ανάμεσα στα παιδιά και την αστυνομία, καθώς και τους άλλους κοινωνικούς φορείς. Η επιτυχία του συνίσταται στο ότι το κέντρο παρακολουθείται από αρκετά άτομα, ενώ έχει διαπιστωθεί βελτίωση στη συμπεριφορά των νέων που συμμετέχουν στο πρόγραμμα απέναντι στην αστυνομία (Vincent, 1990).

Το πρόγραμμα “Rip&TearTheatre” (Τασμανία, Αυστραλία) απευθύνεται σε νέους που βρίσκονται σε κίνδυνο ή σε παραβάτες και τους ενθαρρύνει να γράφουν και να ανεβάσουν θεατρικά έργα. Η πρωτοβουλία φαίνεται πως ενισχύει τις ικανότητες και την αυτοπεποίθησή των συμμετεχόντων και επιπλέον, μειώνει την ανάμειξη στο έγκλημα και την υποτροπή (Australian Institute of Criminology, 2002).

Ακόμα μια πρωτοβουλία που συνδυάζει δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου με πλήθος άλλων κοινοτικών προγραμμάτων και πρωτοβουλιών κοινωνικής ανάπτυξης είναι τα προγράμματα «Κοινωνικής Ένταξης» (“Youth Inclusion programs”), τα οποία και ξεκίνησαν το 2000 στις πιο φτωχές γειτονίες της Αγγλίας και της Ουαλίας στοχεύοντας στην πρόληψη της αντικοινωνικής και παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων ηλικίας 13 - 16 ετών, που βρίσκονταν σε υψηλό κίνδυνο. Στις γειτονίες αυτές αναγνωρίζονται 50 ανήλικοι που

αντιμετωπίζουν προβλήματα που ενδέχεται να τους οδηγήσουν σε παραβατικές συμπεριφορές και τους δίνεται η δυνατότητα να συμμετέχουν σε δημιουργικές δραστηριότητες. Οι συγκεκριμένοι ανήλικοι προτείνονται από διάφορους κοινωνικούς φορείς, όπως σχολεία, αστυνομία και κοινωνικές υπηρεσίες και η συμμετοχή τους είναι εθελοντική. Μέσα από το πρόγραμμα παρέχεται στους νέους ένα ασφαλές μέρος, όπου μπορούν να μάθουν νέες δεξιότητες, να συνεργαστούν με άλλους σε δραστηριότητες και να λάβουν βοήθεια και καθοδήγηση στην εκπαίδευση και την επαγγελματική τους σταδιοδρομία (Burrows, 2003).

Επιπλέον, οι ειδικοί επιστήμονες που απαρτίζουν το πρόγραμμα, καθώς και οι εθελοντές προάγουν θετικά πρότυπα ρόλων και προσπαθούν να αλλάξουν τη στάση των νέων απέναντι στην εκπαίδευση και το έγκλημα. Το πρόγραμμα αφορά συνήθως εκπαίδευση σε θέματα υγείας και ναρκωτικών, συμβουλευτική, αθλητικές δραστηριότητες, οικογενειακά προγράμματα, ενασχόληση με τις τέχνες, παροχή εργασίας, προσωπική αξιολόγηση και εκπαιδευτικές καμπάνιες στα ΜΜΕ. Εκτός από τους 50 νέους στους οποίους, κυρίως, απευθύνεται το πρόγραμμα, ενθαρρύνονται και όλοι οι νέοι που ζουν στη γειτονιά να συμμετάσχουν. Άλλο ένα παράδειγμα τέτοιου προγράμματος αποτελεί το “Splash Cymru” που επιδιώκει να απασχολήσει θετικά και δημιουργικά τα παιδιά κατά τις σχολικές διακοπές (Waite, 2005).

5.4 Ενδεικτικά ανάλυση κάποιων προγραμμάτων – Εκτίμηση προσπαθειών και αποτελέσματα.

5.4.1 Η Βιβλιοθήκη του Leeds (ToyLibrary – WestLeedsFamilyServiceUnit)

Το πρόγραμμα έχει σχεδιαστεί και εφαρμόζεται στην Μ.Βρετανία, σε μια περιοχή του **Leeds** που χαρακτηρίζεται από πληθώρα κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων που την μαστίζουν. Το πρόγραμμα έχει ως αφετηρία την προσπάθεια αποτροπής της διάλυσης των οικογενειών που διαβιούν υπό δυσχερείς συνθήκες. Παρόλα αυτά, τα φαινόμενα που οι αρμόδιοι στοχεύουν να αποτρέψουν ή να θεραπεύσουν (παιδική κακοποίηση και παραμέληση), είναι στενά συνδεδεμένα με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς στην παιδική και εφηβική ηλικία. Το προσωπικό λοιπόν εργάζεται προς την εκπλήρωση ποικίλων σκοπών όπως είναι :

- Η βελτίωση της ψυχικής και σωματικής υγείας παιδιών και γονέων
- Η εκπαίδευση των γονέων στο ρόλο τους, η αύξηση του αυτοσεβασμού τους και η καλλιέργεια των ικανοτήτων και των ταλέντων τους

- Η άνοδος του μορφωτικού επιπέδου των παιδιών και η καταπολέμηση των μαθησιακών δυσκολιών τους
- Η παροχή εναλλακτικών ασχολιών για τον ελεύθερο χρόνο των παιδιών κατά την διάρκεια των ωρών που οι γονείς απουσιάζουν από το σπίτι και βρίσκονται στην εργασία τους
- Η βοήθεια προς τις οικογένειες που αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα ούτως ώστε να κατορθώσουν να ορθοποδήσουν

Κατά τις ώρες λειτουργίας της βιβλιοθήκης οι γονείς έχουν την δυνατότητα μέσα από συνεδρίες να πληροφορηθούν για θέματα που σχετίζονται με την ιατρική περίθαλψη των παιδιών τους, για δραστηριότητες στις οποίες μπορούν να λάβουν μέρος κατά την διάρκεια των σχολικών διακοπών και του ελεύθερου χρόνου τους, και για την αντιμετώπιση συμπεριφορικών προβλημάτων της νηπιακής ηλικίας. Παρέχεται επίσης ψυχολογική υποστήριξη σε μητέρες που έχουν πέσει θύματα συζυγικής κακοποίησης, ενώ η γενικότερη επαφή γονέων κοινωνικά απομονωμένων τους βοηθά να μοιραστούν τα προβλήματά τους και να ξεπεράσουν τυχόν δυσκολίες. Ιδιαίτερα χρήσιμη είναι επίσης και η ενημέρωση των γονέων σχετικά με οικονομικά θέματα. Δραστηριότητες κατά την διάρκεια του παιχνιδιού προωθούν την κοινωνικοποίηση του παιδιού, την ανάπτυξη των πνευματικών του ικανοτήτων και την εκμάθηση τρόπων από πλευράς των γονέων προκειμένου να απευθύνονται στα παιδιά τους με τρόπους που δεν ενέχουν μέσα τους το στοιχείο της επιθετικότητας.

Η συμμετοχή οικογενειών που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση οποιασδήποτε μορφής ενδεχομένως να προκαλούσε τον στιγματισμό από τα υπόλοιπα μέλη της περιοχής. Για να αποφευχθεί κάτι τέτοιο, το πρόγραμμα παρέμεινε ανοικτό για όλους τους κατοίκους – γονείς, ασχέτως κοινωνικό- οικονομικής κατάστασης, πράγμα το οποίο οδήγησε και στην ευρεία αποδοχή του από την κοινότητα και στην συμμετοχή μεγάλου αριθμού οικογενειών (<http://www.apsoc.ox.ac.uk/fpsc/Publications/Documents/CrimeAndFamily.pdf>).

5.4.2 Το πρόγραμμα *Bonnemaison*

Το καλοκαίρι του 1981 στην Γαλλία, ξέσπασαν μεγάλες ταραχές σε υποβαθμισμένα προάστια στην Λιλ και την Μασσαλία. Οι ταραχές αυτές έτειναν να πάρουν την μορφή εξέγερσης, με πρωταγωνιστές άτομα νεαρής ηλικίας τα οποία από τον εμπρησμό και την κλοπή οχημάτων προχώρησαν στην εκδήλωση ακόμα περισσότερο επιθετικής συμπεριφοράς.

Η άμεση αντίδραση του κρατικού μηχανισμού ήταν να τεθεί σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα που αφορούσε στην ίδρυση καλοκαιρινών κατασκηνώσεων για νέους και στην οργάνωση δραστηριοτήτων με σκοπό να τους κρατήσουν απασχολημένους και εκτός δρόμου. Οργανώθηκαν έτσι προγράμματα αναψυχής και εντατικά καλοκαιρινά μαθήματα για όσους παρουσίαζαν χαμηλές επιδόσεις στο σχολείο. Στόχος των παρεμβάσεων ήταν να βγάλουν τη νεολαία από την καλοκαιρινή απραξία και από την μουντή και απογοητευτική καθημερινότητα της γειτονιάς, όπου επικρατούσε η φτώχεια και η έλλειψη ευκαιριών.

Αποδείχθηκε λοιπόν πως τα αίτια της εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς από τους νέους δεν οφείλονται σε κάποιους μυστήριους λόγους. Η ανία, η απραξία, η έλλειψη κινήτρων και δραστηριότητας, το διάχυτο συναίσθημα της αχρηστίας που γεννάται από τα προηγούμενα, όλα αυτά είναι αρκετά να οδηγήσουν τα νεαρά άτομα στο αντίθετο από το επιθυμητό και επομένως στην εμφάνιση παραβατικής συμπεριφοράς.

Η απήχηση του σχεδίου επέφερε την ίδρυση 18 τέτοιων πιλοτικών συμβουλίων μέχρι το 1983, ενώ 5 χρόνια αργότερα η χώρα αριθμούσε πάνω από 500 εκ των οποίων πολλά είχαν την έδρα τους σε 180 πόλεις με 30.000 κατοίκους και άνω.

Βλέποντας την άμεση επίδραση του προγράμματος στους επίσημους φορείς όλης της χώρας, η κυβέρνηση προχώρησε στην σύσταση τριών εθνικών εξεταστικών συμβουλίων: το πρώτο ήταν επιφορτισμένο με την εύρεση τρόπων για μεγαλύτερη συμμετοχή των νέων στις διάφορες κοινωνικές δραστηριότητες και για μείωση της ανεργίας που τους έπληττε. Τα άλλα δύο, είχαν ως σκοπό την εκτίμηση των προβλημάτων που μαστίζαν τις υποβαθμισμένες περιοχές και την εξεύρεση τρόπων καταπολέμησης της παραβατικότητας και του εγκλήματος.

Ειδικά όσον αφορά το τρίτο εθνικό συμβούλιο για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, Πρόεδρος ορίστηκε ο M. Gilbert Bonnemaïson, Δήμαρχος του Epinay-Sur-Seine, μιας πόλης κοντά στο Παρίσι. Το Δεκέμβριο του 1982, η επιτροπή του Bonnemaïson διατεινόταν πως η σκλήρυνση της ποινικής αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας και οι αλλαγές στην επιβολή του νόμου δεν ήταν δυνατό να μειώσουν την όλο και περισσότερο ανερχόμενη παραβατική συμπεριφορά των νέων. Υποστήριξαν πως το θέμα ήταν δυνατό να λυθεί μόνο με τον σχεδιασμό μιας εθνικής πολιτικής, η οποία όμως θα στόχευε στην λύση τοπικών προβλημάτων καθώς αυτά ήταν υπεύθυνα για την κατάσταση που επικρατούσε: κακή κατάσταση των οικημάτων, απομόνωση των νεαρών ατόμων, χρήση ναρκωτικών και ανεργία

που μάστιζε συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού. Η ομάδα πρότεινε έτσι την ίδρυση Συμβουλίων Πρόληψης της Εγκληματικότητας σε εθνικό επίπεδο, σε επίπεδο επαρχιών και τέλος σε επίπεδο Δήμων.

Κάθε χρόνο το Εθνικό Συμβούλιο Πρόληψης προτείνει τρόπους αντιμετώπισης στα Δημοτικά Συμβούλια, υιοθετούνται προγράμματα και ορίζεται το ύψος της κρατικής επιδότησης(η οποία είναι μάλλον περιορισμένη). Επιπλέον επιδιώκουν τον συντονισμό και την συνεργασία μεταξύ των επιμέρους φορέων και ομάδων (κρατικών, μη κυβερνητικών και εθελοντικών), όπως και την στενότερη επαφή με τις περιθωριοποιημένες ομάδες των νέων. Αυτή είναι και η κυριότερη συμβολή του σχεδίου Bonnemaïson, που συνιστά κατευθυντήρια γραμμή όχι μόνο για την χώρα της Γαλλίας αλλά και για όλες τις υπόλοιπες: η επιτροπή κατέστησε σαφές πως δεν αρκεί ο τέλειος σχεδιασμός και η άψογη λειτουργία των εκάστοτε οργανισμών που εργάζονται με τη νεότητα. Αν όλοι αυτοί δεν έρχονται σε επαφή μεταξύ τους και αν δεν συνεργαστούν για μια κοινή αντιμετώπιση των προβλημάτων και μια ανταλλαγή πληροφοριών, πάντα θα τους διαφεύγει μια ομάδα νέων που έχει ανάγκη την βοήθειά τους. (<http://www.aic.gov.au/publications/youth-crime/sutton.pdf>)

5.4.3 Η μη κυβερνητική οργάνωση ‘ΑΡΣΙΣ’

Η ΑΡΣΙΣ είναι μια μη κυβερνητική οργάνωση η οποία δραστηριοποιείται από το 1992 ενάντια στον κοινωνικό αποκλεισμό των νέων από 15 έως και 25 ετών (σε αυτά τα πλαίσια ορίζεται η νεότητα στην Ευρώπη). Το ηλικιακό όριο όμως δεν είναι πάντα σταθερό, δεδομένου ότι πρόκειται για κοινωνική οργάνωση, ευαίσθητοποιημένη στα προβλήματα των παραβατικών νέων.

Ως επί το πλείστον, η ομάδα στελεχώνεται από άτομα που προέρχονται από τον χώρο των κοινωνικών επιστημών. Στην οργάνωση εργάζονται ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, κοινωνιολόγοι και νομικοί. Στο έργο συμβάλλουν και εθελοντές, που γίνονται δεκτοί άνευ διακρίσεως μορφωτικού επιπέδου, αφού προηγηθεί κατάλληλη εκπαίδευση από τα στελέχη. Οι πόροι της οργάνωσης δυστυχώς είναι περιορισμένοι και καθόλου σταθεροί. Η ΑΡΣΙΣ χρηματοδοτείται από κονδύλια τα οποία εγκρίνει το Υπουργείο Δικαιοσύνης και το Υπουργείο Εργασίας, καθώς και από Εθνικά και Κοινοτικά Προγράμματα που ενεργούνται κατά καιρούς. Μια σημαντική πηγή εσόδων αποτελούν επίσης οι χορηγίες από ιδιώτες (<http://arsis.gr/drasis-ke-ipiresies/efpathis-kinonikes-omades/>).

Δυστυχώς υπήρξε ανυπαρξία επιστημονικής συνεργασίας με τους υπόλοιπους κρατικούς και μη φορείς, συναφούς αντικειμένου. Όσον αφορά τις μεθόδους αντιμετώπισης των προβλημάτων των παραβατικών νέων, τα θέματα που αντιμετωπίζουν ως οργάνωση, τις πολιτικές που χαράσσονται και τα προγράμματα που σχεδιάζονται με στόχο την κοινωνική στήριξη των νέων και την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού, ανταλλαγή πληροφοριών γίνεται αποκλειστικά με Ευρωπαϊκές χώρες. Δεδομένη είναι η ανεξήγητη κοινωνική και επιστημονική απομόνωση που χαρακτηρίζει τους αρμόδιους φορείς της χώρας, που κατά τα άλλα ασχολούνται με ένα κοινωνικό φαινόμενο.

Στόχος της οργάνωσης, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, είναι η στήριξη (ψυχολογική, κοινωνική και νομική) των παραβατικών νέων και η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού στις νεαρές ηλικίες. Ο τρόπος που τα νεαρά άτομα έρχονται σε επαφή με την ΑΡΣΙΣ διαφέρει κατά περίπτωση. Πολλές περιπτώσεις αποτελούν παραπομπές από κρατικούς οργανισμούς, όπως ο ΟΑΕΔ και η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων. Στο κατώφλι της ΑΡΣΙΣ βρίσκονται ακόμα και όσοι πληροφορούνται για την ύπαρξη της οργάνωσης εξαιτίας της συνεργασίας της ομάδας με άλλους μη κρατικούς φορείς των οποίων το αντικείμενο είναι συναφές. Κατά καιρούς διοργανώνονται πολιτιστικές εκδηλώσεις με σκοπό την ενημέρωση του ευρύτερου κοινού περί των δραστηριοτήτων της οργάνωσης, ενώ πολλοί είναι αυτοί που εμφανίζονται οικειοθελώς ύστερα από πληροφορίες και προτροπές συνομηλίκων τους. Τέλος αρκετά άτομα ενταγμένα στο πρόγραμμα της ΑΡΣΙΣ εκτίουν ποινή φυλάκισης σε φυλακές ανηλίκων. Ειδικά για αυτούς τους τελευταίους, τα προγράμματα στα οποία εντάσσονται έχουν να κάνουν περισσότερο με την παροχή εκπαίδευσης και βοήθειας όσον αφορά στην εύρεση εργασίας, πράγμα που αποτελεί και το πλέον φλέγον ζήτημα εν' όψει της αποφυλάκισής τους.

Η πλειοψηφία των ενταγμένων στο πρόγραμμα είναι μεταξύ 17 και 20 ετών. Οι περισσότεροι από αυτούς είναι αγόρια, ενώ τα τελευταία χρόνια τείνει να αυξηθεί κι άλλο ο αριθμός τους. Τα περισσότερα παιδιά της ΑΡΣΙΣ προέρχονται από προβληματικά οικογενειακά περιβάλλοντα. Κάποιοι από αυτούς αντιμετωπίζουν πρόβλημα χρήσης ουσιών, χωρίς αυτό να αποτελεί πολύ συχνό φαινόμενο ή απροσπέλαστο εμπόδιο όταν προκύπτει. Ένα από τα σοβαρότερα ζητήματα που έχουν να επιλύσουν είναι αυτό της έλλειψης στέγης, που αποτελεί και συχνό χαρακτηριστικό για όσους παραπέμπονται από τους Επιμελητές Ανηλίκων. Δυστυχώς, η απουσία κρατικής πρόνοιας είναι τέτοιου βαθμού ώστε οι περισσότεροι παραβάτες συνεχίζουν να μένουν στο δρόμο παρά τις προσπάθειες των υπευθύνων.

Η αντιμετώπιση της ΑΡΣΙΣ από την μεριά των ίδιων των παιδιών αποτελεί ενδιαφέρον θέμα προς εξέταση, και αυτό γιατί, αναλόγως του τρόπου με τον οποίο έρχεται σε επαφή ο ενδιαφερόμενος με την οργάνωση, αλλάζει και η στάση του απέναντί της.

Όσον αφορά στους ανήλικους από παραπομπές της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων και άλλων κρατικών φορέων, οι περισσότεροι έρχονται δύσπιστα, βιώνουν την επαφή τους με την οργάνωση ως μέρος της “τιμωρίας” τους και αντιμετωπίζουν τα στελέχη της ΑΡΣΙΣ με καχυποψία. Αυτό όμως ισχύει για τις πρώτες συναντήσεις. Στην συνέχεια, μόλις το παιδί αρχίσει να γνωρίζει το είδος της εργασίας που γίνεται από τα στελέχη και τους εθελοντές και διαπιστώσει πως κανείς δεν βρίσκεται εκεί για το κρίνει και, ακόμα πιο πολύ, να το τιμωρήσει, εγκαθιδρύεται μια σχέση εμπιστοσύνης κατά την οποία νιώθει άνετα να εκμυστηρευτεί αυτά που το απασχολούν και να ζητήσει βοήθεια. Οι πληροφορίες που μοιράζονται τα στελέχη της ΑΡΣΙΣ με την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων είναι κατόπιν επιλογής των στελεχών. Εξαιτίας της εμπιστοσύνης που διέπει την σχέση παιδιού -συμβούλου δεν είναι δυνατόν να καταστεί πλήρης γνώστης κάποιος τρίτος, από την στιγμή που δεν το έχει επιλέξει το παιδί. Ακόμα και αν αυτός ο τρίτος τυγχάνει να είναι αυτός ακριβώς που το έχει παραπέμψει στην οργάνωση.

Στην περίπτωση των νεαρών ατόμων που εμφανίζονται οικειοθελώς, κατόπιν προτροπής φίλων, τα πράγματα είναι λίγο διαφορετικά. Ο ενδιαφερόμενος δεν είναι και τόσο διατεθειμένος να μοιραστεί προσωπικές πληροφορίες με τα στελέχη και ο συμβουλευτικός ρόλος της ομάδας είναι γι’ αυτόν περιορισμένος, κυρίως όταν πρόκειται για ψυχολογική στήριξη. Οι προσδοκίες του ατόμου έχουν μάλλον την μορφή ήπιων απαιτήσεων και διατυπώνονται ρητά : «θέλω να μου βρεις δουλειά» ή «χρειάζομαι κάποιο μέρος για να μείνω». Αρκετά συχνά μπορεί να τους ενδιαφέρει μόνο το δημιουργικό κομμάτι του προγράμματος, ενώ κατά την διάρκεια της συμμετοχής τους σε αυτό ενδέχεται να συνεχίζουν και τις παραβατικές δραστηριότητες όταν επιστρέφουν στο κοινωνικό πλαίσιο όπου κινούνται. Η στάση μερικών από αυτούς θα χαρακτηριζόταν απόμακρη και αυστηρή. Ωστόσο, σε πολλούς παρατηρείται μεταστροφή συμπεριφοράς μετά από τις πρώτες συναντήσεις με τους ανθρώπους που προσφέρουν το έργο τους στην ΑΡΣΙΣ.

Εντελώς διαφορετικά αντιδρούν τα νεαρά άτομα που μόλις έχουν αποφυλακιστεί και προσέρχονται αυθόρμητα. Τα άτομα αυτά απευθύνονται στην οργάνωση συνειδητά και διακρίνονται εξ αρχής από σοβαρότητα και εμπιστοσύνη προς τα στελέχη της κοινότητας, διότι

πλέον δεν ταλαντεύονται μεταξύ παρανομίας και νομιμότητας, δεν παίζουν και σίγουρα σταματούν να πειραματίζονται. Η αποφυλάκιση αποτελεί το κρίσιμο σημείο στο οποίο αποφασίζουν ή να συνεχίσουν με σαφήνεια την παράνομη δραστηριότητα ή να ξεκόψουν τελείως.

Ξεκινώντας την συνεργασία με το νεαρό άτομο, η οργάνωση καθιστά σαφές πως το αποδέχεται έτσι όπως είναι, χωρίς καμία διάθεση για άσκηση κριτικής ή για επίπληξη σε ενδεχόμενο παράπτωμα. Κατά την πρώτη επαφή γίνεται και η «σύναψη συμβολαίου», δηλαδή η παροχή εξηγήσεων ως προς το τι είναι αποδεκτό και τι όχι κατά την συμμετοχή στα προγράμματα της οργάνωσης, όπως επίσης διευκρινίζονται και οι υπηρεσίες που μπορούν να παρασχεθούν από την ΑΡΣΙΣ. Ο ενδιαφερόμενος έχει ακόμα την δυνατότητα, όπως και είναι θεμιτό και αναμενόμενο, να διασαφηνίσει τις δικές του προσδοκίες και τις ανάγκες του. Αρχικά τα αιτήματα των παιδιών είναι ξεκάθαρα και έχουν να κάνουν περισσότερο με ζητήματα που αφορούν τη δουλειά και την στέγη (όπως προείπαμε). Η συμβουλευτική έρχεται στην πορεία, καθώς, μέσα από την συνεργασία το άτομο νιώθει από μόνο του την ανάγκη να αναζητήσει ψυχολογική και συμβουλευτική στήριξη.

Μέσα στην κοινότητα δεν είναι αποδεκτή η χρήση βίας, ουσιών, οι κλοπές κλπ. Σε περίπτωση που το παιδί παρουσιάσει σημάδια μιας τέτοιας συμπεριφοράς, κύριο μέλημα όλων είναι να αναζητηθούν τα αίτια που οδήγησαν σε κάτι τέτοιο. Όλα τα ενδεχόμενα είναι ανοικτά προς εξέταση, ακόμα και η παραδοχή λάθους από την πλευρά της ΑΡΣΙΣ.

Τα προγράμματα στα οποία μπορούν να συμμετάσχουν τα παιδιά περιστρέφονται κυρίως γύρω από την τέχνη. Παρέχεται η ευκαιρία για εκμάθηση τεχνικών φωτογραφίας, κινηματογράφου, ζωγραφικής - κυρίως graffiti, ακόμα και δεξιοτήτων ζογκλέρ. Η τέχνη αποτελεί εδώ ένα πολύ καλό μέσο έκφρασης για τα νεαρά άτομα, δεν αποκλείεται όμως να γίνει για κάποιους και επαγγελματική οδός.

Ανά τακτά διαστήματα οργανώνονται εκθέσεις για το κοινό, δίνοντας έτσι την ευκαιρία στην κοινότητα να κάνει γνωστό το έργο της στην ευρύτερη κοινωνία και να προσεγγίσει ακόμα περισσότερους νέους που έχουν ανάγκη από βοήθεια. Οι εκδηλώσεις αυτές είναι επίσης και μια καλή ευκαιρία για αύξηση του εισοδήματος των νεαρών δημιουργών, κάτι που σίγουρα χρειάζονται (<http://arsis.gr/drasis-ke-ipiresies/efpathis-kinonikes-omades/>).

5.5 Κοινωνική πρόληψη και κοινωνική ανάπτυξη: Η ελληνική εμπειρία

Η αποτυχία του παραδοσιακών μηχανισμών του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης να διαχειριστούν επιτυχώς την εγκληματικότητα κατηύθυνε τον προσανατολισμό της αντεγκληματικής πολιτικής στις στρατηγικές της πρόληψης.

Συγκεκριμένα, το 1987 συστάθηκε για πρώτη φορά, από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης το Συμβούλιο Πρόληψης της Εγκληματικότητας (ν.1738/1987), το οποίο όμως δε λειτούργησε ουσιαστικά. Κατά τη δεκαετία του '90, οι αντεγκληματικές πολιτικές έλαβαν πιο οργανωμένο χαρακτήρα προκειμένου να ανταποκριθούν στις συνθήκες της συγκεκριμένης περιόδου που χαρακτηριζόταν από τις έντονες κοινωνικές αλλαγές που έφεραν η μαζική είσοδος μεταναστών, η πολυπολιτισμικότητα, η συνεπαγόμενη ανασφάλεια και ο φόβος του εγκλήματος, συνθήκες που αναμφίβολα ευνοούσαν την εμφάνιση των πολιτικών ασφαλείας. Ενδεικτικά, αναφέρουμε τα προγράμματα αστυνόμευσης «Ασφαλείς πόλεις», «Αστυνομικός της γειτονίας» και «σχολικοί φύλακες» που αποτέλεσαν χαρακτηριστικά παραδείγματα των πολιτικών ασφαλείας της δεκαετίας του '90 (Ζαραφονίτου, 2003), (Σπινέλλη, 1994), (Κουράκης, 1994).

Αναφορικά με την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων, το 1999 ιδρύθηκε ο θεσμός των Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης της Παραβατικότητας (στο εξής ΤΟΣΠΑ) (Ν. 2713/1999 και αργότερα προστέθηκε η ΥΑ 3002/1/14-στ' του Υπουργού Δημόσιας Τάξης, ΦΕΚ Β' 12/14.1.2002). Τα ΤΟΣΠΑ αποτελούν ένα θεσμό που έκανε την εμφάνισή του στις περισσότερες ευρωπαϊκές, αλλά και στις υπόλοιπες χώρες κατά τη δεκαετία του '80 και η σύστασή τους συνάδει με τη γενικότερη ιδέα της εποχής που αναδύθηκε για την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στην πρόληψη της παραβατικότητας. Τα ΤΟΣΠΑ αποσκοπούν στην πρόληψη της παραβατικής συμπεριφοράς και τη μείωση της ανασφάλειας σε τοπικό επίπεδο. Για το λόγο αυτό, η λειτουργία του θεσμού ανατίθεται στους ΟΤΑ, οι οποίοι έχουν την κύρια ευθύνη για τη διαχείριση της παραβατικότητας στο πλαίσιο της τοπικής κοινότητας. Η λειτουργία των ΤΟΣΠΑ συνεπής προς τις αρχές της κοινωνικής πρόληψης της διαιρετικότητας, της αποκέντρωσης και της ανάπτυξης συνεργασίας πολλών κοινωνικών φορέων (οικογένειας, σχολείου, εκκλησίας, τοπικών επιχειρήσεων κ.ά.) προβλέπει την κινητοποίηση, τη συμμετοχή και τη συνεργασία ολόκληρης της κοινότητας στις υλοποιούμενες παρεμβάσεις πρόληψης, οι οποίες στοχεύουν στους παράγοντες του κοινωνικού περιβάλλοντος των ανηλίκων στην

προαγωγή της ψυχοκοινωνικής υγείας και ευημερίας και στην πρόληψη της παραβατικής συμπεριφοράς (Μπέσιλα-Βήκα, 2005).

Ο ρόλος τους είναι συμβουλευτικός και η θέση των μελών τους τιμητική και άμισθη, ενώ η οργάνωση και η λειτουργία τους γίνεται με απόφαση του Δημάρχου ή Προέδρου της Κοινότητας, έπειτα από πρόταση του οικείου Δημοτικού ή Κοινοτικού Συμβουλίου(Μπέσιλα-Βήκα, 2005).

Ο θεσμός των ΤΟΣΠΑ είναι ιδιαίτερος σημαντικός, καθώς προσδίδει εγκληματοπροληπτική διάσταση στις κοινωνικές και αντεγκληματικές πολιτικές που υλοποιούνται από την τοπική διοίκηση αναδεικνύοντας τη συγγενική σχέση μεταξύ κοινωνικής και αντεγκληματικής πολιτικής (Κουράκης, 2006), (Ζαραφονίτου, 2003), (Κουράκης,2005).

Ωστόσο, στην Ελλάδα, ο θεσμός δεν έχει λειτουργήσει ακόμη ουσιαστικά και κατ' επέκταση δεν μπορεί να αποτιμηθεί ακόμη το έργο και η συμβολή του στους μηχανισμούς της προληπτικής αντεγκληματικής πολιτικής.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το 2001 συστάθηκε το Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την Πρόληψη του Εγκλήματος (Ε.Δ.Π.Ε., EU CrimePreventionNetwork / EUCPN), που συντονίζει τη δράση των κρατών στο συγκεκριμένο τομέα και καθιστά ευρύτερα γνωστές τις λεγόμενες «καλές πρακτικές», που εφαρμόζουν οι χώρες μέλη του δικτύου για την πρόληψη της παραβατικής συμπεριφοράς(<http://www.eucpn.org/contact/nations.asp?country=10>).

Η ανταλλαγή των πρακτικών γίνεται, κυρίως, μέσα από συνέδρια (Best Practice Conferences). Το Ε.Δ.Π.Ε., εκτός από τη νεανική παραβατικότητα, εκτείνει τη δράση του σε δύο ακόμη πεδία εγκληματικότητας: την εγκληματικότητα των πόλεων και την εγκληματικότητα που σχετίζεται με τα ναρκωτικά.

Παράλληλα, τη δεκαετία του '90 ιδρύθηκαν οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων (ΕΠΑ) στο νομοθετικό πλαίσιο των οποίων εισήχθησαν πρόσφατα τροποποιήσεις (Ν. 3860/2010) που προβλέπουν την αναβάθμιση της λειτουργίας τους μέσα από τη δημιουργία ενός σύγχρονου Κανονισμού Λειτουργίας των Εταιρειών. Οι ΕΠΑ είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου που εκπροσωπούνται από επταμελές Διοικητικό Συμβούλιο και εποπτεύονται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης (άρθρο 18 ν.2298/1995).

Ο βασικός σκοπός των ΕΠΑ είναι η πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων που ενδέχεται να αντιμετωπίζουν κοινωνικές δυσκολίες και να συγκεντρώνουν παράγοντες του οικογενειακού τους περιβάλλοντος ή άλλων συνθηκών που μπορεί να οδηγήσουν σε παραβατική συμπεριφορά. Για το λόγο αυτό, οι ΕΠΑ αποσκοπούν στην παροχή υλικής και κοινωνικής στήριξης, επαγγελματικής κατάρτισης, εκπαίδευσης, πολιτιστικής καλλιέργειας, ψυχαγωγίας και στέγης σε ανηλίκους στους οποίους έχουν επιβληθεί αναμορφωτικά μέτρα ή έχουν απολυθεί από ίδρυμα αγωγής ανηλίκων ή κατά των οποίων εκκρεμεί ποινική δίκη για αξιόποινη πράξη, ή διαβιώνουν σε κοινωνικό περιβάλλον που δυσχεραίνει την ανάπτυξή τους ή αντιμετωπίζουν δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής (άρθρο 18 ν.2298/1995) .

Επίσης, πρόσφατα (Ν. 3860/2010) ιδρύθηκε αυτοτελές νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της παραβατικότητας των ανηλίκων και το συντονισμό της δράσης του δικτύου των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων με την επωνυμία «Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της παραβατικότητας των ανηλίκων» (Κ.Ε.Σ.Α.Θ.Ε.Α.). Το συμβούλιο, εφόσον λειτουργήσει όπως προβλέπεται, μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην προληπτική αντεγκληματική πολιτική για ανηλίκους, ενώ παράλληλα μπορεί να αποτελέσει κεντρικό συντονιστικό φορέα των δράσεων πρόληψης που υλοποιούνται σε εθνικό επίπεδο (Ν. 3860/2010).

Τα τελευταία χρόνια, τα προγράμματα πρόληψης που απευθύνονται στο θεσμό του σχολείου γνωρίζουν αυξανόμενη ανάπτυξη στη χώρα μας. Στο πλαίσιο της αναβάθμισης της λειτουργίας και του ρόλου του θεσμού του σχολείου , το Υπουργείο Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων ίδρυσε το θεσμό των Προγραμμάτων Αγωγής Υγείας. Η υλοποίηση των προγραμμάτων Αγωγής Υγείας ξεκίνησε στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση το σχολικό έτος 2000-2001, όταν δημιουργήθηκε το Εθνικό Δίκτυο Αγωγής Υγείας και ιδρύθηκαν οι πρώτοι Συμβουλευτικοί Σταθμοί Νέων. Το δίκτυο επεκτάθηκε στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση το σχολικό έτος 2001-2002. Τα προγράμματα Αγωγής Υγείας περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα θεματολογίας (εξαρτησιογόνες ουσίες: ναρκωτικά - αλκοόλ – τσιγάρο, διατροφή και διατροφικές συνήθειες, σεξουαλική αγωγή, σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, διαπροσωπικές σχέσεις, ψυχική υγεία, αντιμετώπιση άγχους σχολικού - εργασιακού, προσωπική υγιεινή και υγεία, περιβάλλον, εθελοντισμός, ισότητα των δύο φύλων, κοινωνικός αποκλεισμός, ίσες ευκαιρίες, κυκλοφοριακή αγωγή) και υλοποιούνται με την εθελοντική

συνεργασία εκπαιδευτικών που έχουν επιμορφωθεί για το σκοπό αυτό (<http://www.ypepth.gr> και ΕΚΤΕΠΝ, 2010).

Ειδικότεροι στόχοι των προγραμμάτων αποτελούν η αλλαγή στάσης και συμπεριφορών των μαθητών, η ενίσχυση των δεξιοτήτων, της υπευθυνότητας, της αυτοεκτίμησης, της αυτοπεποίθησης, της προσωπικότητας και της ικανότητας του μαθητή για την υιοθέτηση θετικών τρόπων και στάσεων ζωής και γενικά η πρόληψη και προαγωγή της υγείας των μαθητών. Για το σκοπό αυτό, επιχειρούνται αλλαγές στο σχολικό περιβάλλον, στις μεθόδους διδασκαλίας και μάθησης μέσα από την ενίσχυση της ποιότητας της επικοινωνίας εκπαιδευτικών και μαθητών, της ανάπτυξης δημιουργικών σχέσεων, της αναγνώρισης της σημασίας της ψυχικής, συναισθηματικής, κοινωνικής και σωματικής υγείας, του σεβασμού της διαφορετικότητας, της ισότητας και των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούν τα προγράμματα Αγωγής και Προαγωγής της Υγείας βασίζονται κατά κύριο λόγο στην ενεργητική συμμετοχή, στις βιοματικές μεθόδους (δραματοποίηση, θεατρικό παιχνίδι, γράψιμο μιας ιστορίας), στη συμβουλευτική, στη δημιουργική έκφραση (π.χ. ζωγραφική), στη διάλεξη, στην προβολή βίντεο ή ταινίας, κλπ. Η αξιολόγηση των προγραμμάτων αφορά τις μεθόδους και την ικανοποίηση των συμμετεχόντων από το πρόγραμμα και πραγματοποιείται μέσα από την ομαδική εργασία σε ομάδες και τη συμπλήρωση ερωτηματολογίων Υγείας (<http://www.ypepth.gr> και ΕΚΤΕΠΝ, 2010).

Αντίστοιχα, οι Συμβουλευτικοί Σταθμοί Νέων (ΣΣΝ), που επίσης έχουν ιδρυθεί με πρωτοβουλία του Υπουργείου Παιδείας, έχουν σκοπό τη δημιουργία θετικού κλίματος στη σχολική κοινότητα με στόχο την πρόληψη των παραγόντων που ευνοούν την παραβατική συμπεριφορά. Για το σκοπό αυτό, επιδιώκεται η αναγνώριση φαινομένων ενδοσχολικής βίας και αντικοινωνικών συμπεριφορών, η ανάπτυξη της συνεργασίας σχολείου και οικογένειας, μαθητών, εκπαιδευτικών και γονέων, η εμπύχωση, η στήριξη και η ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτών και η συμβουλευτική της οικογένειας. Οι ΣΣΝ έχουν τη δυνατότητα εντοπισμού και διάγνωσης, των μαθητών που χρήζουν ιδιαίτερης ψυχολογικής αντιμετώπισης, ενώ μέσα από την εκπαίδευση στις Σχολές Γονέων οι γονείς λαμβάνουν συμβουλευτική και ενημέρωση για να ανταποκριθούν ικανοποιητικά στις ανάγκες του ρόλου τους, υποστηρίζονται στο να αποκτήσουν δεξιότητες και ενδυναμώνονται στο γονεϊκό τους ρόλο γενικότερα (<http://www.ypepth.gr> και ΕΚΤΕΠΝ, 2010).

Στην υλοποίηση των προγραμμάτων Αγωγής Υγείας, το Υπουργείο Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων συνεργάζεται με κυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς φορείς που δραστηριοποιούνται στο χώρο της πρόληψης ουσιών σε επίπεδο εκπαίδευσης και υποστήριξης των εκπαιδευτικών, καθώς επίσης και στην υλοποίηση των προγραμμάτων (www.ssneond.sch.gr).

Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται και στη χώρα μας ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για τη διερεύνηση της έκτασης και των διαστάσεων που έχει προσλάβει το φαινόμενο της σχολικής βίας, καθώς και για το σχεδιασμό αντίστοιχων προγραμμάτων πρόληψης της βίας και των παραβατικών συμπεριφορών στο χώρο του σχολείου. Μια εξαιρετικά σημαντική πρωτοβουλία είναι η υλοποίηση προγραμμάτων κοινωνικής διαμεσολάβησης στα σχολεία (Αρτινοπούλου, 2010). Τα προγράμματα έχουν ήδη υλοποιηθεί σε αρκετά σχολεία (Γερμανική Σχολή, 2ο Γυμνάσιο Ασπροπύργου, Πειραματικό Γυμνάσιο Ιωνιδείου, Βαρβάκειο Λύκειο και Δημοτικό Αρμένων Ρεθύμνου) και τα αποτελέσματα από την εφαρμογή τους δείχνουν ήδη θετικές αλλαγές στις στάσεις και στον τρόπο επίλυσης των διαφορών μεταξύ των μαθητών (Ρουμπέα, 2010), (Γιαννάτου, 2010).

Μάλιστα, πρόσφατα ιδρύθηκε το Ελληνικό Κέντρο Κοινωνικής Διαμεσολάβησης για την προώθηση της ειρηνικής επίλυσης των συγκρούσεων και της διαμεσολάβησης στα σχολεία, το οποίο παρέχει εκπαίδευση στη διαμεσολάβηση, καθώς και τεχνική και συμβουλευτική υποστήριξη στα σχολεία που επιλέγουν να συμμετέχουν στα προγράμματα αυτά.

Επιπλέον, το διάστημα 2007–2008 πραγματοποιήθηκε στα σχολεία το διακρατικό πρόγραμμα «Διερεύνηση και αντιμετώπιση του εκφοβισμού και της θυματοποίησης στο σχολείο» με τη συνεργασία υπηρεσιών, επαγγελματιών υγείας, πανεπιστημιακών και ερευνητικών κέντρων. Το πρόγραμμα είχε στόχο την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των παιδιών και των νέων και ειδικότερα της βίας στο σχολείο. Το δείγμα του προγράμματος αποτελούσαν 178 μαθητές 5^{ης} και 6^{ης} τάξης του δημοτικού με μέσο όρο ηλικίας τα 11,6 έτη από τέσσερα δημόσια σχολεία της Αθήνας (δύο σχολεία ελέγχου και δύο σχολεία παρέμβασης), γονείς και εκπαιδευτικοί. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δύο φάσεις: πριν και μετά την παρέμβαση και χρησιμοποίησε τόσο ποιοτικές όσο και ποσοτικές μεθόδους (Τσιαντής, Ασημόπουλος, 2010).

Παρά το γεγονός ότι η έρευνα έδειξε υψηλά ποσοστά εκφοβισμού, εντούτοις η αντιμετώπιση του φαινομένου δε γινόταν με επαρκή τρόπο, καθώς όπως έδειξε η έρευνα υπήρχε τόσο άγνοια για τις διαστάσεις του από τους γονείς και εκπαιδευτικούς όσο και ανεπάρκεια υποστήριξης τους στην αντιμετώπιση. Με την επανάληψη της έρευνας μετά το πέρας της παρέμβασης διαπιστώθηκε μείωση στο ποσοστό των μαθητών που ενεπλάκησαν σε κάποια μορφή εκφοβισμού είτε ως θύτες είτε ως θύματα, ενώ η παρέμβαση τους βοήθησε να μιλούν περισσότερο τόσο στην οικογένεια όσο και στους εκπαιδευτικούς για τις συγκεκριμένες εμπειρίες τους και να καταλαβαίνουν πότε γίνονται οι ίδιοι ή οι συμμαθητές τους θύματα εκφοβισμού. Τα εν λόγω προγράμματα έχουν αναπτυχθεί και στη χώρα μας σε ικανοποιητικό βαθμό. Συγκεκριμένα, έχει καταγραφεί ένας σημαντικός αριθμός υλοποιούμενων παρεμβάσεων σε τοπικό επίπεδο που ικανοποιεί τα κριτήρια των προγραμμάτων κοινωνικής ανάπτυξης. Μεταξύ αυτών ορισμένα έχουν αναπτύξει αξιόλογη δράση, ενώ παράλληλα συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον της τοπικής κοινότητας για συμμετοχή σε αυτά. Όλα δείχνουν ότι ανάλογες παρεμβάσεις μπορεί να αναπτύξουν αξιοσημείωτη δυναμική στο μέλλον. Ωστόσο η υλοποίηση και η ανάπτυξη παρόμοιων παρεμβάσεων δυσχεραίνεται από τα πολύπλευρα προβλήματα που σχετίζονται, κατά κύριο λόγο, με ζητήματα συντονισμού και σχεδιασμού της κοινωνικής και αντεγκληματικής πολιτικής στην ελληνική κοινωνία. Θετικό θα ήταν στη μελλοντική προοπτική των προγραμμάτων να ληφθεί σοβαρά υπόψη η διευθέτηση των συγκεκριμένων παραμέτρων(Τσιαντής, Ασημόπουλος, 2010).

Η κοινωνική ανάπτυξη ως μακροπρόθεσμη στρατηγική πρόληψης χρειάζεται ωστόσο χρόνο προκειμένου να επιτύχει αλλαγές στη στάση του κοινού, στις κοινωνικές δομές και τελικά να περιορίσει την παραβατικότητα.

Ανακεφαλαίωση

Συνοψίζοντας την ελληνική εμπειρία, η αντεγκληματική πολιτική στην Ελλάδα συνδεόταν με τους παραδοσιακούς μηχανισμούς καταστολής της παραβατικότητας και του εγκλήματος. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα από τη δεκαετία του '90, υπό την επίδραση των τάσεων της κοινωνικής πολιτικής και των διεθνών εξελίξεων στην αντεγκληματική πολιτική, στράφηκε προς την υιοθέτηση των πρακτικών της κοινωνικής πρόληψης. Προς αυτήν την κατεύθυνση, εισήχθησαν διατάξεις στη νομοθεσία ανηλίκων με κοινωνικό και ανθρωπιστικό χαρακτήρα που σκοπό είχαν ενίσχυση των μηχανισμών πρόληψης της παραβατικότητας. Οι συγκεκριμένες προσπάθειες κρίνονται ως πολύ σημαντικές, εντούτοις ο σχετικά πρόσφατος

χαρακτήρας τους σε συνδυασμό με την αποσπασματικότητα και την απουσία ενιαίας εγκληματοπροληπτικής στρατηγικής δεν επιτρέπει την αξιολόγηση των μέχρι τώρα υλοποιούμενων δράσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ

Εισαγωγή

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που προαναφέρθηκαν λαμβάνονται υπόψη στην περίπτωση χάραξης πολιτικής ενάντια στη νεανική παραβατικότητα. Ωστόσο, λίγα μπορούν να προσφέρουν άνευ επιστημονικής επεξεργασίας εφόσον καθημερινά γινόμαστε μάρτυρες μιας συνεχούς αλλαγής του κοινωνικού πλαισίου και των συνθηκών ζωής. Τα αίτια που ευθύνονται για την εμφάνιση ή αύξηση του φαινομένου σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο μπορούν κάλλιστα να απουσιάζουν αν αλλάξουμε την χώρα ή την στιγμή.

6.1 Η χάραξη πολιτικής πρόληψης ενάντια στη νεανική παραβατικότητα

6.1.1 Η ανάγκη σωστού σχεδιασμού και διεξαγωγής επιστημονικών ερευνών

Πριν ακόμα ξεκινήσει ο σχεδιασμός προγραμμάτων πρόληψης / αντιμετώπισης, είναι επιβεβλημένη η διεξαγωγή σοβαρών επιστημονικών ερευνών με σκοπό τον εντοπισμό των αιτιών σε δεδομένο κοινωνικό πλαίσιο. Δυστυχώς, ο τομέας εμπειρικών ερευνών επί του θέματος που μας απασχολεί υποφέρει από μεγάλες ελλείψεις σε πολλές προηγμένες χώρες (στις χώρες της Ευρώπης και της Η.Π.Α.) γεγονός απαγορευτικό για συντονισμένες προσπάθειες πρόληψης και ίασης του φαινομένου (Dietrich Oberwittler, Deutsches Institut für Urbanistik, 2005).

Πέρα από τις τυχόν δυσκολίες, ενδείκνυται η διεξαγωγή μακροχρόνιων εμπειρικών ερευνών σε συνεργασία με οικογένειες των οποίων τα παιδιά βρίσκονται ακόμα σε μικρή ηλικία. Αυτό διασφαλίζει στους ερευνητές την δυνατότητα να παρατηρούν επί μακρό χρονικό διάστημα τις αλλαγές στην συμπεριφορά των ανηλίκων καθώς μεγαλώνουν, όπως επίσης και την επίδραση που έχουν επάνω τους τα διάφορα οικογενειακά και κοινωνικά συμβάντα. Αρκετές έρευνες αυτού του είδους έχουν διεξαχθεί κατά καιρούς στη Βρετανία, με χρήσιμα συμπεράσματα για την σχέση μεταξύ παραβατικότητας και οικογένειας, που παρατηρούνται όχι μόνο στην αυτή χώρα αλλά και σε πολλές άλλες Ευρωπαϊκές (Utting, Bright & Henricson, 1993).

Ένα ερώτημα που θα μπορούσε επίσης να απαντηθεί μέσα από την εμπειρική έρευνα είναι η εξακρίβωση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων πρόληψης με σκοπό την ανακάλυψη τυχόν ανεπαρκειών τους και την περαιτέρω βελτίωσή τους. Η εκτίμηση των προληπτικών μέτρων είναι ιδιαίτερα δύσκολη, διότι πολλές φορές είναι ρευστά τα όρια μεταξύ της επιρροής που ασκούν τα μέτρα και της επίδρασης των εξωτερικών παραγόντων. Μια λύση στο πρόβλημα αυτό αποτελεί η επιλογή πειραματικών ομάδων και ομάδων ελέγχου (αυτές οι τελευταίες καλό είναι να επιλέγονται τυχαία) με σκοπό τη συλλογή στοιχείων πριν την εφαρμογή και μετά τη λήξη του εκάστοτε προγράμματος. Με αυτόν τον τρόπο, έχοντας μια σχεδόν πλήρη άποψη περί της εικόνας που παρουσιάζει ο ανήλικος πριν την λήψη των προληπτικών μέτρων και συγκρίνοντας τις δύο ομάδες, είναι δυνατό να απομονώσουμε κατά μεγάλο μέρος τις εξωτερικές επιρροές που δέχεται το άτομο και να προβούμε στην αξιολόγηση της πολιτικής που εφαρμόστηκε. Δυστυχώς, τέτοιου τύπου έρευνες όπως οι προαναφερθείσες είναι όχι μόνο χρονοβόρες αλλά και ιδιαίτερος δαπανηρές. Αυτό έχει συμβάλλει, όπως ελέχθη και προηγουμένως, στο να εγκαταλειφθεί κατά μεγάλο μέρος η προσπάθεια διεξαγωγής τους σε πολλές χώρες με αποτέλεσμα να οδηγηθούμε μέχρι σήμερα στον πειραματισμό και στην προχειρότητα όσον αφορά στην λήψη προληπτικών μέτρων (Utting, Bright&Henricson, 1993).

6.2 Προϋποθέσεις / βάσεις και εμπόδια στο δρόμο για τον σχεδιασμό αποτελεσματικής πολιτικής πρόληψης

Η παραβατικότητα, το έγκλημα και γενικότερα οι έκνομες ή αποκλίνουσες συμπεριφορές, αν και διεγείρουν το κοινό αίσθημα και προκαλούν έντονες αρνητικές αντιδράσεις από το κοινωνικό σύνολο, ωστόσο δεν είναι τίποτα άλλο από φυσιολογικά φαινόμενα που απορρέουν από την ανθρώπινη φύση και αποτελούν εκφάνσεις της κοινωνικής πράξης. Ως εκ τούτου οι προσπάθειες αντιμετώπισης και καταστολή τους οφείλουν να εντάσσονται στα πλαίσια της γενικότερης ασκούμενης κοινωνικής πολιτικής και να συνδέονται με διάφορες όψεις του κοινωνικού γίνεσθαι.

Η σκλήρυνση της στάσης του ποινικού δικαίου και των επίσημων φορέων απονομής δικαιοσύνης δεν δύνανται να προσφέρουν αποτελεσματικές λύσεις παρά μόνο να εντείνουν ακόμα περισσότερο το πρόβλημα: ο νόμος μεγαλώνει, ορθώνοντας επιπλέον εμπόδια στις όποιες προσπάθειες του ανήλικου για ομαλή ένταξη στον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο. Πρακτικές αυτού του ύφους στο παρελθόν απέδειξαν ότι αυτό που επιτυγχάνεται είναι η

αύξηση του αριθμού των ατόμων, οι οποίοι υπό άλλες συνθήκες, θα είχαν περάσει απαρατήρητοι και θα συνέχιζαν μια κατά τα άλλα φυσιολογική ζωή.

Λαμβάνοντας υπόψη τους παράγοντες που οδηγούν στην γένεση της νεανικής παραβατικότητας, εύλογα συμπεραίνουμε πως η καταπολέμησή της αποτελεί μέρος της γενικότερης εθνικής αλλά και τοπικής πολιτικής που ασκείται ανά κράτος. Τα αίτια που ωθούν τους σημερινούς νέους στην παράβαση των νόμων αποτελούν από μόνα τους ζητήματα που περιμένουν να βρουν την λύση τους. Με λίγα λόγια, η νεανική παραβατικότητα είναι σαφέστατα δευτερογενές πρόβλημα, η μάχη ενάντια του οποίου περνά μέσα από την εξάλειψη άλλων σοβαρών κοινωνικών θεμάτων. Επομένως, τα μέτρα που λαμβάνονται δεν έχουν αποκλειστικό στόχο την πάταξη του εν λόγω φαινομένου αλλά περιστρέφονται γύρω από ένα ευρύ φάσμα προγραμμάτων. Αυτά έχουν να κάνουν με:

- Την εργασιακή και βιομηχανική πολιτική,
- Τον αστικό και περιβαλλοντικό σχεδιασμό,
- Την εκπαίδευση,
- Την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την κοινωνική ενσωμάτωση,
- Την σύσταση κανόνων δεοντολογίας όσον αφορά τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ιδιαίτερος σχετικά με τα προγράμματα των τηλεοπτικών καναλιών και τις επιτρεπόμενες ώρες μετάδοσης ανάλογα με το θέμα της εκπομπής),
- Την σύσταση υπηρεσιών παροχής οικογενειακής στήριξης και στήριξης νέων,
- Τα μέτρα πρόνοιας και φροντίδας περί των αναγκών του παιδικού πληθυσμού,
- Τα προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης νέων στον ελεύθερο χρόνο τους,
- Τα προγράμματα παροχής νομικής βοήθειας και ενημέρωσης για άτομα νεαρής ηλικίας,
- Και τέλος, την υλοποίηση προγραμμάτων πρόληψης σε τοπικό επίπεδο.(Utting, Bright&Henricson,1993).

Δυστυχώς, έως τώρα οι πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί επικεντρώνονται περισσότερο στην τιμωρία παρά στην προσφορά ευκαιριών (μορφωτικών, εργασιακών κλπ) και στην ψυχολογική στήριξη των νέων.

Περαιτέρω, ο διάλογος μεταξύ των διαφόρων φορέων, κρατικών και μη, που δραστηριοποιούνται στον συγκεκριμένο τομέα, είναι από ελάχιστος έως μηδαμινός, πράγμα το οποίο κάνει την ανταλλαγή πληροφοριών αδύνατη και εμποδίζει την ορθή εκτίμηση του φαινομένου. Αυτό με την σειρά του δρα παρεμποδιστικά στην σωστή αντιμετώπιση του

προβλήματος. Ως αποτέλεσμα, οι κυβερνήσεις των διαφόρων κρατών συνεχίζουν μέχρι και σήμερα να εφαρμόζουν μέτρα έχοντας μια θολή μόνο εικόνα της πραγματικότητας και χωρίς να είναι καλοί γνώστες όλων των εναλλακτικών μέτρων που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν. Δεν είναι σπάνιο φαινόμενο εξάλλου, η επίσημη αντεγκληματική πολιτική να διαμορφώνεται κάτω από την επιρροή των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης που, ως γνωστόν, έχουν την τάση να μεγαλοποιούν και να δραματοποιούν τα πράγματα. Όμως, ακόμα και με προσεκτική και λεπτομερή σχεδίαση των προληπτικών προγραμμάτων, είναι αμφίβολο κατά πόσο θα αποδώσουν εάν δεν ευδοκιμήσει η συνεργασία με την οικογένεια. Αν η οικογένεια δεν επιδείξει την απαιτούμενη διάθεση να γνωστοποιήσει το όποιο πρόβλημά της και να ζητήσει βοήθεια και στήριξη από τους αρμόδιους φορείς, ή αν, σε περίπτωση που το κάνει, αποτύχει να έρθει σε επαφή μαζί τους ή αν δεν γνωρίζει που να απευθυνθεί επειδή οι εκάστοτε υπηρεσίες δεν είναι άμεσα προσβάσιμες, τότε κάθε πολιτική κατά της παραβατικότητας θα έχει αποτύχει παταγωδώς (Utting, Bright & Henricson, 1993).

Το δίλημμα που τίθεται σε αυτό το σημείο είναι ποιες οικογένειες πρέπει να τύχουν της προσοχής των επίσημων φορέων και ποιες να ενταχθούν σε προγράμματα στήριξης και πρόληψης.

Ένας εν μέρει αντικειμενικός τρόπος θα ήταν η εφαρμογή προληπτικών προγραμμάτων και η εγκαθίδρυση σχετικών υπηρεσιών σε υποβαθμισμένες περιοχές και σε όσες το γενικό σύνολο του πληθυσμού πλήττεται από την φτώχεια και την ανεργία. Η ύπαρξη φορέων αυτού του είδους κοινωνικής πρόνοιας μέσα στις ίδιες τις περιοχές, καθώς επίσης και η μέριμνα για την ενημέρωση του κοινού περί των δραστηριοτήτων τους και των παρεχόμενων υπηρεσιών σίγουρα αποβαίνει περισσότερο αποτελεσματική από την υποκειμενική επιλογή ατόμων τα οποία φέρουν ειδικά γνωρίσματα (Utting, Bright & Henricson, 1993).

Μέριμνα πρέπει να ληφθεί και στον τομέα της περιστασιακής πρόληψης. Η άσκηση κοινωνικής πολιτικής από την μεριά του κράτους, όσο καλά και αν σχεδιαστεί, προσπίπτει στο γεγονός ότι οι παρεχόμενες υπηρεσίες δεν είναι ανεξάντλητες. Σαφώς και τα προβλήματα θα ελαχιστοποιηθούν, ωστόσο δεν θα σταματήσουν να υφίστανται. Η μείωση των ευκαιριών για διάπραξη κάποιας παράνομης πράξης μέσα από την λήψη διαφόρων μέτρων, μπορεί να αποθαρρύνει πολλούς επίδοξους νεαρούς δράστες από την παράβαση νόμων και κανόνων (Utting, Bright & Henricson, 1993).

6.2.1 Ελληνική πραγματικότητα

Παρά τις συνεχείς κρατικές προσπάθειες για την χάραξη πολιτικής, είναι έκδηλη και στην χώρα μας η απουσία της συνεργασίας μεταξύ των κρατικών φορέων, των μη κυβερνητικών οργανώσεων, των εθελοντικών ομάδων και γιατί όχι, και της εκκλησίας. Διαπιστώνεται η ανάγκη θέσπισης ενός οργάνου που θα έχει κύριο μέλημά του τον συντονισμό των προαναφερθέντων και την μέριμνα για συνεργασία και ανταλλαγή επιστημονικής γνώσης με φορείς του εξωτερικού (Γεωργούλας, 2000).

Το ζήτημα μέχρι τώρα έχει αντιμετωπιστεί μόνο αποσπασματικά και οι ενέργειες που αφορούν διάφορες όψεις του έχουν διαμοιραστεί σε ποικίλες ομάδες οι οποίες συχνά αγνοούν η μια τις ενέργειες της άλλης. Σαφέστατα η διάσπαση ενεργειών και προσπαθειών είναι αδύνατο να αποφέρει καρπούς, τουλάχιστον σε τέτοιο βαθμό που να μπορούμε να μιλάμε για δυναμική καταπολέμηση του προβλήματος. Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει το πολύτιμο έργο που προσφέρουν οι διάφορες υπηρεσίες και ομάδες, η προσφορά όμως αυτή έγκειται σε προσωπικό επίπεδο εστιάζοντας απλώς σε μεμονωμένες περιπτώσεις (Γεωργούλας, 2000).

Το ζητούμενο εδώ είναι η δημιουργία και επιτυχής λειτουργία δικτύων ανάμεσα στους κοινωνικούς και προνοιακούς φορείς. Στην προσπάθεια θέση έχουν επίσης οι επιχειρηματικοί κύκλοι, τα επαγγελματικά επιμελητήρια, η εκκλησία, τα πανεπιστήμια και γενικότερα ο επιστημονικός κόσμος, η τοπική αυτοδιοίκηση, τα ΜΜΕ, οι Δικηγορικοί Σύλλογοι ανά τη χώρα(μέσα από την παροχή νομικών συμβουλών), το Δικαστικό μας σύστημα η υλοποίηση της πρότασης δεν επιφέρει δυσχέρειες για δύο κυρίως λόγους: πρώτον, το πρόβλημα της νεανικής παραβατικότητας δεν έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις στην Ελλάδα ούτως ώστε να απαιτείται σύνθετη, μακροχρόνια και εξαιρετικά εντατική προσπάθεια για να περιοριστεί. Είναι μάλλον ενδημικό φαινόμενο που εκδηλώνεται μέσα σε λογικά και φυσιολογικά πλαίσια. Κατά δεύτερο λόγο, η μικρή γεωγραφική έκταση της χώρας διευκολύνει την επαφή, την συνεργασία και τον συντονισμό των αρμοδίων, πράγμα το οποίο είναι σχετικά δύσκολο σε μεγάλες χώρες του εξωτερικού (Η.Π.Α, Αυστραλία, Γερμανία, Γαλλία, κλπ), (Γεωργούλας, 2000) .

Επιπροσθέτως, πρέπει να ληφθεί μέριμνα για την κάλυψη σοβαρών ελλείψεων στο υφιστάμενο σύστημα. Η σημερινή πολιτική δεν μπορεί να αποδώσει με δεδομένη την απουσία

ειδικευμένης Αστυνομίας Ανηλίκων, ειδικευμένου δικαστή ανηλίκων και το τεράστιο κενό που δημιουργεί η έλλειψη επιστημόνων στον τομέα της στήριξης των νέων αλλά και σε ρόλο συμβούλου κατευθυντήριων γραμμών στο θέμα της πρόληψης.

Αλλά και η ίδια η πολιτική χρίζει άμεσου επανασχεδιασμού και αναθεώρησης. Συχνά τα προνοιακά παράδοξα του συστήματος φέρνουν τους πολίτες σε αμηχανία και οδηγούν σε αδιέξοδα τα οποία μπορούν να προσπελαστούν μόνο με ριζικές αλλαγές. Για παράδειγμα, οι Οργανισμοί Λειτουργίας Κρατικών Ιδρυμάτων δύνανται να φιλοξενήσουν στις στέγες τους παιδιά τριών ηλικιακών κατηγοριών : από την βρεφική ηλικία (νεογέννητα) έως και 4 ετών, από 4 έως και 14, και από 18 ετών και άνω. Κανένας λόγος δεν γίνεται για τα παιδιά που βρίσκονται μεταξύ του 14^{ου} και του 18^{ου} έτους της ηλικίας τους, περίοδος η οποία κρίνεται ιδιαίτερα κρίσιμη στην ζωή ενός ανθρώπου, αφού είναι αυτή κατά την οποία εκδηλώνονται εντονότερες τάσεις παραβατικής συμπεριφοράς

(<http://tovima.dolnet.gr/demo/owa/tobhma.printunique?e=B&f=14047&m=A34&aa=1&cookie> ⇒).

Ανακεφαλαίωση

Μέσα από τη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας προέκυψε η ανάγκη διερεύνησης της ελληνικής πραγματικότητα σε σχέση με την εφαρμογή πολιτικών πρόληψης. Συγκεκριμένα, προέκυψαν ερωτήματα σε σχέση με την ύπαρξη κοινωνικής πρόληψης, μηχανισμών κοινωνικής ανάπτυξης ως μέσων πρόληψης για τους νέους παραβάτες, το κατά πόσο αυτά έχουν αναπτυχθεί, ποιοι είναι οι όροι λειτουργίας τους και ποιες προοπτικές διαφαίνονται.

Η απουσία της συνεργασίας μεταξύ των κρατικών φορέων με τις μη κυβερνητικές οργανώσεις είναι δεδομένη στη χώρα μας, παρά τις όποιες πρόχειρες καθώς και ανοργάνωτες κρατικές προσπάθειες για το αντίθετο. Για το λόγο αυτό η ανάγκη δημιουργίας και θέσπισης ενός οργάνου που θα συντονίζεαλλά και θα μέριμνα για συνεργασία και ανταλλαγή επιστημονικής γνώσης με τους αντίστοιχους φορείς του εξωτερικού, κρίνεται άκρως απαραίτητη. Η υιοθέτηση προγραμμάτων του εξωτερικού που στέφθηκαν με επιτυχία αλλά και την εφαρμογή νέων καινοτομικών ιδεών από νέους επιστήμονες και Κοινωνικούς Λειτουργούς θεωρείται επιβεβλημένη.

Συνολικά, η ένταξη σε εκπαιδευτικές διαδικασίες και σε υποστηρικτικές υπηρεσίες για να είναι αποτελεσματική χρειάζεται έμφαση στην *επικοινωνία*, γεγονός που σημαίνει ανάπτυξη αυτοπεποίθησης, συγκεκριμενοποίηση ρεαλιστικών στόχων στο άτομο και ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων. Αυτά, ακριβώς, ενισχύουν μια πορεία αυτογνωσίας στο νεαρό άτομο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΦΟΡΕΙΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Εισαγωγή

Στον ελληνικό χώρο η ειδική αντιμετώπιση των ανηλικών παραβατών άρχισε μετά από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ωστόσο η νομοθετική ρύθμιση και η εδραίωση του θεσμού των ιδρυμάτων αγωγής ανηλικών έλαβαν χώρα με το νόμο 1724/1940 "Περί οργανώσεως και λειτουργίας των αναμορφωτικών ιδρυμάτων". Το 1976 με το προεδρικό διάταγμα 602 έγινε αλλαγή του ονόματος των "αναμορφωτικών ιδρυμάτων" σε "ιδρύματα αγωγής" με δικαιολογητικό των "κατάργηση ενός όρου που δύναται να δυσχεράνει την επανένταξη του ανηλικού".

Ο εγκλεισμός πραγματοποιείται είτε μέσω της δικαστικής οδού, είτε μέσω διοικητικών ενεργειών και πιο συγκεκριμένα με απόφαση του Υπουργείου Δικαιοσύνης ύστερα από γνωμάτευση του δικαστή ανηλικών. Προϋπόθεση για τον εγκλεισμό στο ίδρυμα μέσω της διοικητικής οδού είναι η ύπαρξη "σοβαρών ενδείξεων ηθικού κινδύνου", όταν ο ανήλικος παρουσιάζει σημεία "ηθικής παρέκκλισης" εξαιτίας "κακών συνηθειών" που έχει αποκτήσει, ή όταν έχει αναφερθεί ως εγκαταλελειμμένος και άστεγος χωρίς εμφανείς πόρους ή στερούμενος οποιασδήποτε άλλης βοήθειας. Η συγκέντρωση σε ένα απομονωμένο χώρο νεαρών ατόμων που προσομοιάζουν μεταξύ τους πολύ συχνά από την άποψη κάποιων κοινωνικών χαρακτηριστικών, έχει ως αποτέλεσμα την παραγωγή μιας ομοιογενούς ομάδας, της οποίας η ομοιογένεια ενισχύεται από τη συνεχή επαφή μεταξύ των εγκλειστών και την έλλειψη ουσιαστικής επικοινωνίας με τους υπολοίπους συνομήλικους τους. Η αποκοπή των ανηλικών από τον έξω κόσμο, η εκ του αποτελέσματος προσχώρηση και προσκόλλησή τους σε μια άτυπη ομάδα με "κοινά" χαρακτηριστικά έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας πραγματικά "κοινής" "κουλτούρας", που χαρακτηρίζει πια τους σωφρονιζόμενους.

Καθ' ότι γίνεται σήμερα ευρέως αποδεκτό, ότι η κοινωνική επανένταξη και η αγωγή των ανηλικών κάτω από συνθήκες κοινωνικής απομόνωσης και στέρησης της ελευθερίας τους δεν είναι δυνατό να επιτευχθεί, αναζητούνται πια νέες μορφές παρέμβασης και στήριξης των ανηλικών παραβατών. Το ζητούμενο είναι ο ανήλικος να μάθει να ζει ελεύθερος και να ανταποκρίνεται επιτυχώς στις προκλήσεις του πραγματικού κόσμου κι όχι να προσαρμόζεται

στις τεχνικές συνθήκες ζωής του ιδρύματος ή του σωφρονιστικού καταστήματος όπου παραμένει έγκλειστος (ιδρυματοποίηση).

Ένα πλέγμα εξωιδρυματικών μέτρων κοινωνικής στήριξης του ανηλίκου και παροχής σε αυτόν ευκαιριών εκπαίδευσης, επαγγελματικής κατάρτισης και μετέπειτα εργασιακής απασχόλησης, θα μπορούσαν ίσως να φέρουν θετικά αποτελέσματα. Στην έσχατη περίπτωση που δεν μπορεί να αποφευχθεί η ιδρυματική μεταχείριση, θα πρέπει να προβλέπεται ως κανόνας η κράτηση σε ανοικτά καταστήματα. Η ύπαρξη καταρτισμένου και ικανού παιδαγωγικού προσωπικού καθώς και η καλλιέργεια κοινωνικών σχέσεων με τους άλλους συνομήλικους τους, κρίνονται απαραίτητες προϋποθέσεις για την επίτευξη της κοινωνικής στήριξης και ένταξης των ανηλίκων με παραβατική συμπεριφορά. Οι ανήλικοι που διαβιώνουν εκεί θα πρέπει ανάλογα με την ηλικία και το επίπεδό τους να εντάσσονται σε κανονικές σχολικές μονάδες και με την παράλληλη στήριξη ειδικά επιμορφωμένου εκπαιδευτικού, να συμμετέχουν στην ίδια εκπαιδευτική διαδικασία που συμμετέχουν κι οι υπόλοιποι συνομήλικοί τους. Μόνο έτσι μπορεί να υπάρξει κοινωνική αλληλεπίδραση, κοινωνικές σχέσεις και αλληλοαποδοχή με τον έξω κόσμο, το κοινωνικό σύνολο. (<http://boulaki.pblogs.gr/2008/11/html>)

7.1 Φορείς κοινωνικού ελέγχου

7.1.1. Αστυνομία ανηλίκων

Τα αστυνομικά όργανα και ο εισαγγελέας είναι οι πρώτοι που έρχονται σε επαφή με το νέο που εκδηλώνει αντικοινωνική συμπεριφορά. Ακριβώς αυτή η πρώτη επαφή έχει θεωρηθεί η ιδεωδέστερη στιγμή για την άσκηση πρόληψης, γι' αυτό και ο νομοθέτης με το Ν. 2298/1995 δίνει την ευχέρεια στις αστυνομικές αρχές με αίτησή τους στο δικαστή ανηλίκων να προωθήσουν μια περίπτωση «προπαραβατικότητας» που έχει υποπέσει στην αντίληψή τους. Στη χώρα μας το έργο της πρόληψης της παραβατικότητας των ανηλίκων έχει αναλάβει το Τμήμα Ανηλίκων στη Διεύθυνση Ασφάλειας της γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης Αττικής. Τα πρωτεύοντα καθήκοντα του τμήματος αφορούν την επέμβαση σε περιστατικά παρεμβάσεων για τα οποία έχει ενημερωθεί από τα κατά τόπους τμήματα ασφαλείας, καθώς και τις άμεσες ενέργειες σε καταγγελίες κακοποίησης ή απειλές κατά ανηλίκων (Κουράκης, 2004).

Επίσης, ένα σημαντικό μέρος από τις δραστηριότητες του Τμήματος Ανηλίκων αποτελούν οι μεταφορές ανηλίκων, δηλαδή η μετακίνησή τους από τις αστυνομικές αρχές προς τις εισαγγελικές ή δικαστικές αρχές και τα ιδρύματα ή και αντίστροφα, καθώς και οι αναζητήσεις εξαφανισθέντων ή διωκομένων. Στα πλαίσια της δράσης του στον τομέα της πρόληψης το Τμήμα Ανηλίκων διεξάγει περιπολίες, κάνει προσαγωγές υπόπτων, ελέγχει εισαγγελικές παραγγελίες για περιπτώσεις ενδοοικογενειακών διαφορών, ενώ παράλληλα συνδράμει και τη διενέργεια κοινωνικών ερευνών (Νόβα – Καλτσούνη, 1991).

7.1.2. Δικαστήρια ανηλίκων

Ως πρώτο Δικαστήριο Ανηλίκων στον κόσμο φαίνεται να είναι αυτό που λειτούργησε στην Αυστραλία γύρω στα 1895, ενώ δεύτερο ήταν της Νορβηγίας τον αμέσως επόμενο χρόνο και επόμενο αυτό του Σικάγο το 1899 (Τρωϊαννού – Λουλά, 1999).

Με το Ν. 2298/1995 ο δικαστής ανηλίκων είναι αυτός που θα αποφασίσει αν ένας ανήλικος σε κίνδυνο θα υποβληθεί στο μέτρο του εγκλεισμού σε ίδρυμα ή στο μέτρο της επιμέλειας από επιμελητή ανηλίκων, κατόπιν αίτησης που θα του έχει υποβληθεί από τις αστυνομικές ή τις εισαγγελικές αρχές. Επειδή ακριβώς ο δικαστής ασκεί ένα σημαντικό ρόλο στη διαδικασία αντιμετώπισης του «προπαραβατικού», η νομοθεσία προβλέπει ότι θα πρέπει να έχει κάποια ειδικά προσόντα (Ν. 1828/1989). Εκτός από τη νομική κατάρτιση, που είναι μεν αναγκαία αλλά δεν επαρκεί, απαιτούνται γνώσεις της ειδικής νομοθεσίας ανηλίκων καθώς και άλλων επιστημονικών κλάδων, όπως ψυχολογίας, βιολογίας, παιδαγωγικής, ψυχιατρικής κ.λπ. (Τρωϊαννού – Λουλά, 1995).

Δεν είναι βέβαια δυνατή η εξειδίκευση σε όλους αυτούς τους κλάδους, αλλά επιβάλλεται τουλάχιστον ο δικαστής να κατανοεί και να αντιλαμβάνεται, να εκτιμά και να αξιολογεί – αφού λάβει την απαραίτητη ενημέρωση – τις προτάσεις των συμβούλων και των συνεργατών του, είτε άμεσων (επιμελητών ανηλίκων) είτε άλλων (ψυχιάτρων, ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών). Το έργο του θεωρείται διεθνώς περισσότερο κοινωνικό παρά δικαστικό-νομικό.

Παράλληλα ο δικαστής θα πρέπει να επικοινωνεί και να συνεργάζεται με τους καθηγητές σε περιπτώσεις μαθητών που παρεκτρέπονται (Τρωϊαννού – Λουλά, 1995).

Στην δικαιοδοσία των ελληνικών Δικαστηρίων Ανηλίκων υπάγονται δύο ειδών περιπτώσεις: των παιδιών που έχουν ήδη παραβεί το νόμο και εναντίον των οποίων έχει

ασκηθεί ποινική δίωξη, όπως επίσης και των ανηλίκων εκείνων, που χωρίς να έχουν έρθει αντιμέτωποι με το επίσημο πρόσωπο της ποινικής δικαιοσύνης, ωστόσο τελούν υπό ηθικό κίνδυνο, είτε εξαιτίας του περιβάλλοντος στο οποίο μεγαλώνουν ή λόγω της προσωπικότητάς τους, συγκεντρώνουν όλα εκείνα τα στοιχεία τα οποία μας νομιμοποιούν να πιστεύουμε πως υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να παρανομήσουν στο μέλλον (Πιτσελά, 2004).

Η διαδικασία εισαγωγής των υποθέσεων στο Δικαστήριο Ανηλίκων ξεκινά με την αποστολή των δικογραφιών από τα αστυνομικά τμήματα στην Εισαγγελία Ανηλίκων. Από εκεί και πέρα, και εφόσον ασκηθεί ποινική δίωξη από τον Εισαγγελέα, διαβιβάζεται η υπόθεση στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων όπου, μέχρι την ορισθείσα δικάσιμο ημερομηνία, διενεργείται τακτική ανάκριση από ειδικό ανακριτή ανηλίκων. Παράλληλα με αυτήν, διεξάγεται και κοινωνική έρευνα από την πλευρά των Επιμελητών. Η εν λόγω έρευνα, αν και αναφέρεται στο περί ανακρίσεως άρθρο, σε καμιά περίπτωση δεν έχει προανακριτικό χαρακτήρα, ούτε στην ουσία αλλά ούτε και στους τύπους (Τρωϊανού – Λουλά, 1999).

Με το νέο νόμο 3189/2003 δίνεται η δυνατότητα στον Εισαγγελέα, και εφόσον δεν ασκήσει ποινική δίωξη, να επιβάλλει ούτως ή άλλως αναμορφωτικά, θεραπευτικά ή σωφρονιστικά μέτρα, αν το κρίνει απαραίτητο για την αναμόρφωση και τον συνετισμό του παιδιού. Την επιβολή των μέτρων αυτών δύναται να επιβλέπει και ο ίδιος, όπως επίσης και να αναλάβει την υπεύθυνη επιμέλεια του ανήλικου. Πρόκειται για καινούρια ρύθμιση, η οποία δεν είναι δυνατόν να γίνει αντικείμενο κριτικής, τουλάχιστον επί του παρόντος, καθότι η επιβολή της βρίσκεται ακόμα σε υβριδικό στάδιο. Πάντως η σύλληψη της ιδέας κρίνεται θετικά από τους Επιμελητές Ανηλίκων, αν και οι ίδιοι επίσης αδυνατούν να την κρίνουν ως προς την αποτελεσματικότητά της για τους λόγους που εκθέσαμε παραπάνω.

Επιβολή των θεραπευτικών μέτρων έχουμε στην περίπτωση διάγνωσης ψυχικής ασθένειας, χρήση ουσιών (ναρκωτικών/ αλκοόλ), πνευματικής ή ηθικής καθυστέρησης, διατάραξης πνευματικών λειτουργιών κλπ. Χρήση των μέτρων αυτών γίνεται σπανίως καθότι η εξακρίβωση ενός από τα παραπάνω προβλήματα κατά την διάρκεια της κοινωνικής έρευνας είναι ιδιαιτέρως δυσχερές. Συνήθως, τα ζητήματα αυτά ανακαλύπτονται εκ των υστέρων, όταν το παιδί έχει υποτροπιάσει και εμφανίζεται εκ νέου στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων. Τα θεραπευτικά μέτρα περιλαμβάνουν την ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας στους γονείς, σε αναδόχους, στις Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων, ή ακόμα και στην ίδια την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων. Ακόμα, ο Δικαστής ενδέχεται να διατάξει την παρακολούθηση από τον

ανήλικο, συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος (π.χ. στην περίπτωση χρήσης ουσιών) ή ακόμα και να τον παραπέμψει σε θεραπευτικό κατάστημα για ορισμένο χρονικό διάστημα. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις τα προαναφερθέντα μέτρα μπορούν ακόμα και να συνδυαστούν. Η επιβολή αυτών όμως προϋποθέτει την σύσταση γνωμάτευσης από ομάδα ειδικών επιστημόνων όπως γιατρών, ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών (Πιτσελά, 2004).

Τα αναμορφωτικά μέτρα συστήνονται με σκοπό την βελτίωση του χαρακτήρα του ανήλικου και διακρίνονται στα εξής:

- Επίπληξη.
- Ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανήλικου στους γονείς, στους ανάδοχους ή στους επιτρόπους..
- Ανάθεση της επιμέλειας σε Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων ή στους Επιμελητές Ανηλίκων.
- Η συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος.
- Αποζημίωση του θύματος, και γενικότερα επανόρθωση της προκληθείσης βλάβης.
- Παροχή κοινωφελούς εργασίας από τον ανήλικο σε Δήμους, Κοινότητες κτλ.
- Η παρακολούθηση ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής
- Παρακολούθηση ψυχολογικών και κοινωνικών προγραμμάτων
- Φοίτηση σε σχολές επαγγελματικής κατάρτισης
- Άσκηση εντατικής επιμέλειας του ανήλικου από τις Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων ή από τους ίδιους τους Επιμελητές Ανηλίκων.
- Αναγκαστικός εγκλεισμός του ανήλικου σε κρατικό, δημοτικό ή ιδιωτικό ίδρυμα αγωγής.

Τέλος, ο Ποινικός Σωφρονισμός αποτελεί την τελευταία κατηγορία των μέτρων που βρίσκονται στην διάθεση του Δικαστή Ανηλίκων. Ο εγκλεισμός ορίζεται επακριβώς χρονικά και επιβάλλεται σε εξαιρετικές περιπτώσεις μόνο, όταν ο ανήλικος δεν είναι δυνατόν να συγκρατηθεί με άλλο τρόπο από την τέλεση σοβαρών παράνομων πράξεων. Δεν διευκρινίζεται ποτέ ο Δικαστής νομιμοποιείται να επιβάλλει το συγκεκριμένο μέτρο. Κάτι τέτοιο αφήνεται στην κρίση του και διαφέρει ανάλογα με την ιδιομορφία της κάθε υπόθεσης (Τρωϊανού – Λουλά, 1999).

7.1.3. Υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων

Οι πρώτες Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων κάνουν την εμφάνισή τους σχεδόν ταυτόχρονα με τη γέννηση των πρώτων Δικαστηρίων Ανηλίκων και στοχεύουν να συνδράμουν στο έργο της αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας εφαρμόζοντας κυρίως το μέτρο της δοκιμασίας. Εξαιτίας της άμεσης σχέσης των δύο θεσμών, γίνεται αμέσως φανερό πως η αποτελεσματικότητα του ενός εξαρτάται σαφώς από την επιτυχία των εργασιών του άλλου (Κουράκης, 2004).

Στην Ελλάδα ο όρος «επιμελητής ανηλίκων» αναφέρεται από το 1931 και ως βασικός του ρόλος ορίζεται αυτός της άσκησης της επιμέλειας του ανηλίκου που έχει έρθει αντιμέτωπος με το νόμο. Η επιλογή των ατόμων δεν έχει ακόμα επιστημονική βάση και ο διορισμός τους γίνεται κατόπιν υποδείξεως του Δικαστή Ανηλίκων, μέσα από τον χώρο των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων, φιλανθρωπικών ιδρυμάτων κλπ. (Τρωϊανού – Λουλά, 1999)

Για περίπου σαράντα χρόνια, η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων ασκεί ένα σημαντικό ρόλο στην πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων στην Ελλάδα. Τα καθήκοντα των επιμελητών ανηλίκων αποτελούν το στίγμα του κυρίαρχου ίσως φορέα επίσημου κοινωνικού ελέγχου για την αντιμετώπιση του προπαραβατικού ανηλίκου. Οι επιμελητές ανηλίκων λειτουργούν τόσο προληπτικά (ανακάλυψη ανηλίκων σε κίνδυνο), όσο και για την αντιμετώπιση τέτοιων καταστάσεων στη διάρκεια της κρίσης και μετά. Όταν κατόπιν αίτησης των ενδιαφερομένων ή κατόπιν αναφοράς γίνει γνωστή μια περίπτωση ενός παραπρωματικού ανηλίκου, ο επιμελητής ανηλίκων θα πρέπει να διεξάγει κοινωνική έρευνα, δηλαδή να συλλέξει στοιχεία για όρους διαβίωσης, την προσωπικότητα, τις οικογενειακές, σχολικές και εργασιακές σχέσεις του ανηλίκου. Όταν μάλιστα προκύψει ανάγκη ψυχιατρικής ή ψυχολογικής εξέτασής του, ο επιμελητής ανηλίκων μεριμνά για την πραγματοποίησή της. Μετά την κοινωνική έρευνα, παραδίδει τη γνωμάτευσή του στο δικαστή ανηλίκων, ο οποίος θα ορίσει το κατάλληλο μέτρο για το συγκεκριμένο ανήλικο. Βέβαια οι επιμελητές ανηλίκων δεν ασχολούνται μόνο με τους ανηλικούς σε κίνδυνο, αλλά και με τους παραβατικούς. Και στις δύο περιπτώσεις οι εκθέσεις των επιμελητών ανηλίκων είναι απόρρητες, προορίζονται μόνο για τον δικαστή ανηλίκων και δεν μπορούν να επισυναφθούν στη δικογραφία (Γεωργούλας, 2000).

7.1.4. Εισαγγελία ανηλίκων

Οι κανόνες του Πεκίνου συνιστούν την αποχή από την τυπική διαδικασία, με ή χωρίς παραπομπή ανηλίκου σε εναλλακτικές (κοινωνικές) υπηρεσίες (κανόνας 11) και προβλέπουν ότι η αρμόδια αρχή θα πρέπει να έχει την εξουσία να παύσει τη διαδικασία σε οποιονδήποτε χρόνο (κανόνας 17.4) . Προς αυτή την κατεύθυνση συνηγορούν και οι κατευθυντήριες γραμμές του Ριάντ (κατευθυντήρια γραμμή, αριθ.58).

Σύμφωνα με τις Κατευθυντήριες Γραμμές για το Ρόλο των Εισαγγελέων, αυτοί θα πρέπει να εξετάζουν με ιδιαίτερη προσοχή την αποχή από την άσκηση ποινικής δίωξης, την παύση της ποινικής διαδικασίας, με ή χωρίς όρους, ή την εκτροπή των ποινικών υποθέσεων από το τυπικό σύστημα δικαιοσύνης, με απόλυτο σεβασμό στα δικαιώματα του φερόμενου ως δράστη και θύματος. Για την εκπλήρωση αυτού του σκοπού τα κράτη πρέπει να διερευνούν τη δυνατότητα υιοθέτησης σχημάτων παράκαμψης της διαδικασίας, όχι τόσο για να ανακουφίζουν τα υπερφορτωμένα πινάκια των δικαστηρίων, αλλά κυρίως για να αποφεύγουν το στιγματισμό της κράτησης πριν από τη δίκη, καθώς και τα πιθανά δυσμενή αποτελέσματα της στέρησης της ελευθερίας (βλ. κατευθυντήρια γραμμή , αριθ. 18). (http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26232&Itemid=33)

Ο έλληνας νομοθέτης υιοθέτησε με τον ν.3189/2003 ένα πιο ευέλικτο σύστημα στη διεκπεραίωση των ποινικών υποθέσεων ανηλίκων δίνοντας μεγαλύτερη ευχέρεια σκόπιμης δράσης στην εισαγγελική αρχή μέσω της αναγνώρισης του θεσμού της αποχής από την ποινική δίωξη (εισαγγελική παράκαμψη). Στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας προστέθηκε το ά. 45Α για την αποχή από ποινική δίωξη ανηλίκου, σύμφωνα με το οποίο αν ανήλικος τελέσει αξιόποινη πράξη, η οποία είναι πταίσμα ή πλημμέλημα, ο εισαγγελέας μπορεί να απόσχει από την άσκηση ποινικής δίωξης αν κρίνει, ερευνώντας τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη και την όλη προσωπικότητα του ανηλίκου, ότι η άσκησή της δεν είναι αναγκαία για να συγκρατηθεί ο ανήλικος από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων. Στον ανήλικο μπορεί να επιβληθούν με διάταξη του εισαγγελέα ένα ή περισσότερα από τα μη ιδρυματικά αναμορφωτικά μέτρα που προβλέπονται στο ά.122ΠΚ, καθώς και η καταβολή χρηματικού ποσού μέχρι 1.000 ευρώ σε μη κερδοσκοπικό ή κοινωφελές νομικό πρόσωπο. Με την ίδια διάταξη ορίζεται και η προθεσμία συμμόρφωσης. Αν ο ανήλικος συμμορφωθεί με τα μέτρα και τις υποχρεώσεις που του επιβλήθηκαν, ο εισαγγελέας αρχειοθετεί την υπόθεση και υποβάλλει αντίγραφο στον εισαγγελέα εφετών (ά. 43 παρ.2 ΚΠΔ). Σε αντίθετη περίπτωση ο εισαγγελέας

κινεί την ποινική δίωξη, σύμφωνα με τις διατάξεις του ά.43 παρ. 1ΚΠΔ. (http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26232&Itemid=3)

7.1.5. Ιδρύματα αγωγής

Τα Ιδρύματα Αγωγής υπήρξαν για πολλά χρόνιατο κυριότερο μέτρο θεσμικής αντιμετώπισης του ανήλικου που βρισκόταν σε κίνδυνο ή που έχειπαραβατήσει. Δημιουργήθηκαν για να φιλοξενήσουν παραβατικούς ανηλικούς ή ανηλικούς που αντιμετωπίζουν δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής, με σκοπό την αγωγή, κοινωνική στήριξη, εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτισή τους. Σε αυτά τα Ιδρύματα οι ανήλικοι φοιτούν σε σχολείο εντός ή εκτός του χώρου τους, μετέχουν σε προγράμματα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης και λαμβάνουν μέρος σε πολιτιστικές, ψυχαγωγικές ή αθλητικέςδραστηριότητες(<http://www.ministryofjustice.gr/siteel/Σ2ΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟbrΣΥΣΤΗΜΑ/Πρόληψηκαικαταστολήτηςεγκληματικότητας.asp>).

Οι αντιδράσεις από τον επιστημονικό χώρο, αλλά και από άτομα που έχουν γνώση της λειτουργίας του χώρου, για την επιβολή του συγκεκριμένου μέτρου στο επίπεδο της πρόληψης, είναι πολλές και ποικίλες. Η κριτική συγκεντρώνεται κυρίως στο περιβάλλον του ιδρύματος, το οποίο δεν ενδείκνυται για συναισθηματική κάλυψη του ανήλικου που βρίσκεται σε κίνδυνο, καθώς ο ίδιος βρίσκεται εκεί παρά την θέλησή του, καλούμενος να τηρήσει ένα πρόγραμμα το οποίο δεν έχει επιλέξει. Αλληλεπιδρά καθημερινά με ανηλικούς οι οποίοι βρίσκονται εκεί με σκοπό να τιμωρηθούν, γεγονός που του δημιουργεί την εντύπωση ότι τιμωρείται για κάτι δίχως να έφταιξε (Γεωργούλας, 2000).

Μάλιστα, το 1997 η Ειδική Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή για την κωδικοποίηση της νομοθεσίας των ανηλικών, εισηγήθηκε την άμεση διακοπή της λειτουργίας των Ιδρυμάτων, καθώς διαπιστώθηκε ότι δεν προσφέρουν αποτελεσματικό (εκτιμώντας τους στόχους και το βαθμό προσέγγισής τους) και αποδοτικό (εκτιμώντας το κόστος λειτουργίας τους σε σχέση με τα οφέλη που προσφέρουν) έργο (Γεωργούλας, 2000).

Ωστόσο από την επιστημονική κοινότητα πραγματοποιούνται προσπάθειες αναβάθμισης των ήδη υπαρχόντων θεσμών, γίνονται κατά καιρούς και αξιόλογες προτάσεις για ίδρυση νέων δομών ή εφαρμογή νέων μέτρων, που θα συμβάλλουν με τη σειρά τους στην αποτελεσματική πρόληψη παραβατικότητας ανηλικών που βρίσκονται σε κίνδυνο(Φαρσεδάκης, 2005).

7.1.6. Σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων

Ο όρος σωφρονισμός εμφανίστηκε για πρώτη φορά στο αρχαίο ελληνικό και ρωμαϊκό δίκαιο, όπου και ορίστηκε ως η διαδικασία φύλαξης υποδίκων οι οποίοι παραπέμφθηκαν σε δίκη με σκοπό να μην έρχονται σε επαφή με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο βλάπτοντάς το, με τις άνομες πράξεις τους (Δασκαλάκης, 1985).

Η έννοια του σωφρονισμού στη συνέχεια βρήκε τους κύριους υποστηρικτές του, οι οποίοι τον καθόρισαν, στη καθολική εκκλησία. Συγκεκριμένα μέσα από το κανονιστικό δίκαιο όρισαν τον σωφρονισμό ως «τη διαδικασία τιμωρίας του αμαρτωλού με σκοπό την επαναφορά του στον ίσιο δρόμο». Σωφρονισμός για τους καθολικούς ήταν η διαδικασία η οποία επέτρεπε στον αμαρτωλό να διευκολυνθεί στη διαδικασία της περισυλλογής αλλά και στην επικοινωνία του με τον Θεό μέσα από την απομόνωση. Ο Σωφρονισμός ως μια θρησκευτική εξυγίανση του φυλακισμένου ήταν μια διαδικασία κάθαρσης εσωτερική κυρίως, η οποία επανάφερε κατά τους Καθολικούς τον αμαρτωλό στον ίσιο δρόμο (Δασκαλάκης, 1985).

Στην Ελλάδα η έννοια του σωφρονισμού, ορίζεται από το άρθρο 10 του σωφρονιστικού κώδικα ως εξής: «Οι στερούμενοι της προσωπικής αυτών ελευθερίας κρατούνται, αναλόγως του σκοπού και της διάρκειας της κρατήσεως». Ο σωφρονισμός ορίζεται μέσα από τέσσερα διαφορετικά συστήματα. Τα συστήματα αυτά, σύμφωνα με τον Δασκαλάκη (1985), είναι τα εξής:

1. Το κοινοβιακό σύστημα, το οποίο ορίζει το σωφρονισμό μέσα από τη συνεχή επικοινωνία των κρατουμένων, τη συνεργατική εργασία και τη γενικότερη συνύπαρξη τους.
2. Το απομονωτικό σύστημα, το οποίο ορίζει το σωφρονισμό μέσα από τη διαδικασία της απομόνωσης, της σιωπής και το οποίο θεωρεί το σωφρονισμό μια διαδικασία μοναχισμού.
3. Το μικτό σύστημα, ορίζει το σωφρονισμό μέσα από το συνδυασμό της μερικής επικοινωνίας και της μερικής απομόνωσης.
4. Τέλος το προοδευτικό σύστημα το οποίο είναι και το πιο ουσιαστικό ορίζει το σωφρονισμό ως τη διαδικασία της σταδιακής ένταξης του ατόμου στη κοινωνία ως τη πορεία από τον εγκλεισμό στη κοινωνικοποίησή του.

Η οργάνωση του σωφρονιστικού συστήματος στην Ελλάδα βασίζεται στο Ελληνικό Σύνταγμα, τις διεθνείς συμβάσεις, τους νόμους και τα προεδρικά διατάγματα καθώς και τις κανονιστικές πράξεις με θεμελιώδη νόμο τον ισχύοντα Σωφρονιστικό κώδικα .

Οι γενικές αρχές αφορούν τους κανόνες εκτέλεσης των ποινών και μέτρων ασφαλείας κατά της ελευθερίας, όπως αυτές επιβάλλονται από τα αρμόδια Δικαστήρια και τη μεταχείριση των κρατουμένων στα καταστήματα. Απαραβίαστες αρχές στην εφαρμογή των ανωτέρω κανόνων αποτελούν η νομιμότητα και η ισότητα στην μεταχείριση των κρατουμένων ο σεβασμός των δικαιωμάτων των κρατουμένων που τους αναγνωρίζει ο νόμος και η έννομη προστασία τους. Στον προαναφερθέντα Σωφρονιστικό Κώδικα περιγράφονται τα όργανα της άσκησης της σωφρονιστικής πολιτικής τα οποία είναι:

- i) Το Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο Φυλάκων,
- ii) Η Κεντρική Επιτροπή Μεταγωγών και
- iii) Τα Συμβούλια της Φυλακής.(Δασκαλάκης, 1985)

Στον ίδιο κώδικα περιγράφονται οι εναλλακτικές μορφές έκτισης των ποινών τα μέτρα για την εύρυθμη λειτουργία των καταστημάτων, ο τρόπος μεταγωγής σε αυτά και των κρατουμένων ο τρόπος λήξης των ποινών η μετασωφρονιστική μέριμνα η εποπτεία της εφαρμογής του και τα όργανα που την ασκούν (Δασκαλάκης, 1985).

Η εποπτεία της οργάνωσης και λειτουργίας του σωφρονιστικού συστήματος ασκείται από τη Γενική Διεύθυνση Σωφρονιστική Πολιτικής του Υπουργείου και της υπαγόμενες σε αυτή Διευθύνσεις:

- i) Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων
- ii) Σωφρονιστικής Αγωγής Ενηλίκων
- iii) Λειτουργία Ειδικών Θεραπευτικών Καταστημάτων
- iv) Επιθεώρησης Σωφρονιστικών Καταστημάτων και Ειδικών Καταστημάτων Κράτησης Νέων και
- v) Εξωτερικής Φρούρησης Φυλακών και λοιπών Καταστημάτων

Ειδικότερα η Γενική Διεύθυνση Σωφρονιστικής Πολιτικής χαράσσει τις γραμμές της σωφρονιστικής πολιτικής του Υπουργείου στον τομέα της πρόληψης και της καταστολής της εγκληματικότητας (Δασκαλάκης 1985).

7.1.7. Εταιρείες προστασίας ανηλίκων

Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων (ΕΠΑ) ιδρύθηκαν με τον Α.Ν. 2724/1940. Ο νόμος αυτός αργότερα αντικαταστάθηκε από το Ν. 2298/1995 και ειδικότερα με το άρθρο 18. Σε αυτό το άρθρο αναφέρεται ότι:

- Στην έδρα κάθε πρωτοδικείου λειτουργεί Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων ως νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου εποπτευόμενου από το υπουργείο Δικαιοσύνης. Διοικούνται από εννεαμελές ή ενδεκαμελές συμβούλιο και έχουν δική τους περιουσία, η οποία προέρχεται από εισφορές μελών, κληροδοτήματα και φυσικά την επιχορήγηση του υπουργείου Δικαιοσύνης.
- Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων έχουν σκοπό την παροχή υλικής και κοινωνικής στήριξης, επαγγελματικής κατάρτισης, εκπαίδευσης, πολιτιστικής καλλιέργειας, ψυχαγωγίας ή, εφόσον είναι δυνατόν, και στέγης σε ανήλικους: (α) στους οποίους έχουν επιβληθεί αναμορφωτικά μέτρα, (β) οι οποίοι έχουν απολυθεί από Ίδρυμα Αγωγής ή από ΣΚΑ, (γ) κατά των οποίων εκκρεμεί δίωξη για αξιόποινη πράξη, (δ) οι οποίοι εμπίπτουν στην παράγραφο 5 του προηγούμενου άρθρου, αλλά η εισαγωγή σε Ίδρυμα Αγωγής δεν κρίνεται αναγκαία ή (ε) αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής (Τρωϊανού – Λουλά, 1995).

Δηλαδή οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων λειτουργούν και σε προληπτικό επίπεδο αλλά και σε κατασταλτικό, ως ένα μέτρο αντιμετώπισης της «προπαραβατικότητας», που μπορεί να επιλέξει ο δικαστής ανηλίκων μαζί με τον εγκλεισμό σε Ίδρυμα Αγωγής και την επιμέλεια από επιμελητή ανηλίκων. Ανάμεσα στα καθήκοντα των ΕΠΑ είναι η οργάνωση διατάξεων, η συνεργασία με τις αστυνομικές αρχές, η μέριμνα για εξεύρεση εργασίας σε άπορους ανήλικους, καθώς και η ίδρυση Στεγών Φιλοξενίας, όπου μέσα σε ένα κατά το δυνατόν οικογενειακό κλίμα παρέχουν στέγη και υποστήριξη σε παιδιά. Παράλληλα, λαμβάνουν μέτρα επαγρύπνησης και επισημαίνουν συγκεκριμένες περιπτώσεις ανηλίκων οι οποίοι βρίσκονται σε ηθικό κίνδυνο. Τέλος, παρέχουν ένα πρόγραμμα δικαστικής βοήθειας σε παιδιά ηλικίας ως δεκαοχτώ ετών από εθελοντές δικηγόρους. Τα προγράμματα των ΕΠΑ για την αντιμετώπιση

ενός «προπαραβατικού» ανηλικού έχουν κριθεί γενικά θετικά τόσο ως προς την αποτελεσματικότητα όσο και ως προς το γεγονός ότι προστατεύουν τα νεαρά άτομα που φιλοξενούνται σε Στέγες Φιλοξενίας από τον κοινωνικό στιγματισμό. (Τρωϊανού – Λουλά, 1995).

Ανακεφαλαίωση

Σήμερα που ο μύθος της εγκληματικής προσωπικότητας του "γεννημένου" εγκληματία με προδιαθέσεις γεννητικά προκαθορισμένες, έχει πια καταρριφθεί, είναι ευρέως αποδεκτό ότι η παραβατική συμπεριφορά σχετίζεται άμεσα με τους όρους ζωής του ατόμου, είναι προϊόν του περιβάλλοντός του και "ατυχών" συγκυριών. Σε όλους μας, παραβάτες και μη, αλλά πολύ περισσότερο στους ανηλικούς, τους εκφραστές της δυναμικής μιας κοινωνίας, θα έπρεπε λοιπόν, να παρέχεται κάθε δυνατότητα, κάθε ευκαιρία για καλύτερευση αυτών των όρων ζωής, για επιλογή άλλου μέλλοντος από αυτό που το περιβάλλον τους προδιαγράφει.

Παρόλα αυτά η πρακτική που το ελληνικό κράτος υιοθέτησε για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλικών, που ολοένα και αυξάνεται, εκπορεύεται και σαφώς εξυπηρετεί την ιδεολογία της περιθωριοποίησης, του στιγματισμού και τελικά του εγκλεισμού των "κακών" προς "προστασία του κοινωνικού συνόλου". Η κοινωνική ένταξη των ανηλικών παραβατών, η προετοιμασία τους για τον "έξω κόσμο" πραγματοποιείται κάτω από συνθήκες στέρησης ελευθερίας, μέσα σε ιδρυματικό περιβάλλον και με χρήση μέτρων περισσότερο κατασταλτικών παρά "αναμορφωτικών". Μέσα σένα καθεστώς εγκλεισμού και κοινωνικής απομόνωσης που χαρακτηρίζεται κι από τη σχεδόν παντελή ανυπαρξία ερεθισμάτων, τα παιδιά αυτά καλούνται, παραμένοντας στο μικρό τους "γκέτο", να μάθουν ν' αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις της "αληθινής" ζωής, να αναπτύξουν τις καλύτερες πλευρές της προσωπικότητάς τους, να μορφωθούν να επανενταχθούν και να μας "εκπλήξουν" (Τρωϊανού – Λουλά, 1995).

Κατά την τελευταία εικοσαετία, ο αριθμός των ανηλικών που φέρεται να εκδηλώνει παραβατική συμπεριφορά ,αυξάνεται σταδιακά και σταθερά. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Στατιστικής της Δικαιοσύνης ενώ το 1973, 20.000 περίπου άτομα ηλικίας 7 έως 21 ετών, φέρονταν ως δράστες παραβατικών πράξεων, το 1984 ο αριθμός αυτός αυξήθηκε στις 38.000, το 1990 στις 40.000 και το 1993 στις 46.000 περίπου. Κατά την ίδια εικοσαετία παρατηρείται μια αύξηση της καταγραμμένης παραβατικότητας των νέων που είναι πολύ μεγαλύτερη από την αύξηση της εγκληματικότητας των ενηλίκων. Εντύπωση επίσης προκαλεί το πολύ υψηλό

ποσοστό υποτροπής που παρατηρείται σε δράστες μετεφηβικής ηλικίας και το οποίο φθάνει στο 80% επί του συνόλου. Όσο επιφυλακτικοί κι αν σταθούμε μπροστά στα αποτελέσματα αυτά των ερευνών, τα προαναφερθέντα στατιστικά στοιχεία και ιδιαίτερα το υψηλότερο ποσοστό των υποτροπών δεν μπορεί παρά να μας προβληματίσει για την αποτελεσματικότητα του σωφρονιστικού μας συστήματος και την επιτυχία της "αναμορφωτικής" διαδικασίας που λαμβάνει χώρα στα ιδρύματα αγωγής και σωφρονιστικά καταστήματα για ανηλίκους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Η ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΩΣ ΜΙΑ ΝΕΑ ΜΕΘΟΔΟ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ

Εισαγωγή

Η επανορθωτική ή αποκαταστατική δικαιοσύνη δίνει βαρύτητα στην αποζημίωση και αποκατάσταση των βλαβών που έχει υποστεί το θύμα μιας παράβασης. Σε αυτήν την προσέγγιση, οι διαφορές λύνονται από τα ίδια τα αντιπαραβαλλόμενα άτομα, ενώπιον ενός εκπαιδευμένου διαμεσολαβητή, αντί να υπάρχει παρέμβαση της επίσημης δικαιοσύνης.

Πιο συγκεκριμένα, σε μια συνάντηση που ορίζεται με την βοήθεια του διαμεσολαβητή, τα άτομα συνδιαλέγονται και φθάνουν τελικώς σε μια συμφωνία, η οποία ορίζει τον τρόπο με τον οποίο θα αποκατασταθούν οι βλάβες που έχει υποστεί το θύμα της παράβασης. Συνήθως, η επίσημη δικαιοσύνη δεν χρειάζεται να παρέμβει για να τιμωρήσει το δράστη, αφού οι δυο πλευρές έχουν δεσμευτεί να τηρήσουν ένα έγγραφο συμφωνητικό ώστε, αφενός να αποζημιωθεί το θύμα, και αφετέρου να μην επαναληφθεί η παράβαση (Δρίτσας, 2003).

Η διαδικασία διαμεσολάβησης πραγματοποιείται ανάμεσα σε δυο αντιπαραβαλλόμενα μέρη ενώπιον ενός τρίτου, ουδέτερου ατόμου, υπεύθυνου να προωθήσει την κατανόηση μεταξύ των μερών, να εγγυηθεί την ασφαλή έκφραση και των δυο πλευρών, και να υπάρξει μάρτυρας ενός συμφωνητικού που να ικανοποιεί και τις δυο πλευρές. Αντίθετα από την παραδοσιακή απονομή δικαιοσύνης, σε αυτή τη διαδικασία τα άτομα έχουν τον πρώτο λόγο στην απόφαση για τη ρύθμιση της σχέσης τους και την αποκατάσταση της βλάβης: το θύμα έχει την ευκαιρία να εξηγήσει στο δράστη τη βλάβη που του προκάλεσε και να ζητήσει την αποζημίωση που θα τον ικανοποιήσει, και ο δράστης έχει την ευκαιρία να απολογηθεί και να δείξει τη μεταμέλεια του και την πρόθεσή του να επανορθώσει.

Βεβαίως, η συμμετοχή στις επανορθωτικές διαδικασίες, προϋποθέτει την τήρηση ορισμένων βασικών αρχών: Εθελούσια επιλογή, δηλαδή συμφωνία και των δυο μερών να συμμετέχουν στη διαδικασία, εμπιστοσύνη και σεβασμό μεταξύ των μερών, ανάληψη ευθύνης από τα άτομα, ίσα δικαιώματα και για τα δυο μέρη στη διαδικασία, και δικαίωμα και των δυο μερών να αποχωρήσουν οποιαδήποτε στιγμή από τη διαδικασία εάν δεν νιώθουν ικανοποιημένα. Η τήρηση των βασικών αρχών διασφαλίζει τις διαδικασίες της επανορθωτικής

δικαιοσύνης και δημιουργεί ένα ασφαλές κι εμπιστευτικό πλαίσιο έκφρασης για τα άτομα που συμμετέχουν σε αυτές (Δρίτσας, 2003).

Σε γενικές γραμμές, οι επανορθωτικές διαδικασίες απλοποιούν την απόδοση δικαιοσύνης και ενδείκνυνται για περιπτώσεις διαφωνιών μεταξύ γειτόνων, συναδέλφων, συνομηλίκων, περιπτώσεις δηλαδή μπορούν να διευθετηθούν ικανοποιητικά κι εκτός του ποινικού συστήματος. Αποτελούν μια δυνατότητα των ατόμων να ρυθμίσουν τις διαπροσωπικές διαφορές τους εξωδικαστικά, και, ουσιαστικά, επιτρέπουν στις κοινότητες τη διευθέτηση μικροπροβλημάτων παραβατικότητας και καθημερινών διαφορών. Το ρόλο διαμεσολαβητών αναλαμβάνουν τόσο επαγγελματίες διαμεσολαβητές που προέρχονται από διάφορους χώρους όπως κοινωνικές επιστήμες ή νομικές επιστήμες, όσο και εκπαιδευμένοι εθελοντές από τις κοινότητες.

Αναγνωρίζοντας τα πολλαπλά οφέλη των επανορθωτικών διαδικασιών, ο διάλογος για την αποκαταστατική δικαιοσύνη, σε θεσμικό επίπεδο, στην Ευρώπη, ξεκίνησε πριν από 15 περίπου χρόνια. Η διαμεσολάβηση προωθείται ως αποτελεσματική πρακτική για την επίλυση των συγκρούσεων η οποία, ταυτόχρονα ικανοποιεί τα άτομα (και κυρίως τα θύματα) και βοηθά στην αποσυμφόρηση και καλύτερη λειτουργία του επίσημου συστήματος απονομής δικαιοσύνης. Η λειτουργία των επανορθωτικών πρακτικών είναι συμπληρωματική των επίσημων ποινικών συστημάτων των κρατών-μελών, ενώ η εφαρμογή τους εντάσσεται στις προσπάθειες ενίσχυσης της συνεργασίας και της αυτορρύθμισης στις κοινότητες καθώς και της συμμετοχής των πολιτών στην αντεγκληματική πολιτική (Δρίτσας, 2003).

Στην Ελλάδα, η «γνωριμία» μας με τη διαμεσολάβηση δράστη-θύματος έγινε ουσιαστικά με το νόμο 3500/2006 για την ενδοοικογενειακή βία, απόπειρα η οποία υπήρξε αμφιλεγόμενη. Πιο συγκεκριμένα, όχι μόνο στην περίπτωση του ελληνικού νόμου, αλλά γενικά στη διεθνή (και ιδίως στη φεμινιστική) βιβλιογραφία για τη διαμεσολάβηση, θεωρείται παρακινδυνευμένο το να επιχειρείται συνδιαλλαγή δράστη-θύματος στην ενδοοικογενειακή βία και το να επανέρχεται ο δράστης στην οικογένεια. Στην περίπτωση της Ελλάδας, την εφαρμογή του καινοτόμου νόμου μάλλον ανέστειλε η έλλειψη ειδικευμένων στη διαμεσολάβηση φορέων όσο και ο ανεπαρκής συντονισμός των υπάρχοντων φορέων για τη διενέργεια των απαιτούμενων υποστηρικτικών προγραμμάτων για τα θύματα και τους δράστες. Εκτός από τον 3500/2006, που συνάντησε εμπόδια στην εφαρμογή του, η διαμεσολάβηση και η συνδιαλλαγή δραστήων-θυμάτων προβλέπεται και σε κάποιες περιπτώσεις παραβατικότητας ανηλίκων κι εφαρμόζεται

από τους Επιμελητές Ανηλίκων με θετικά αποτελέσματα, αν και συγκρατημένα. Τα εμπόδια σε αυτήν την περίπτωση, αφορούν ζητήματα ενημέρωσης του κοινού όσο κι εκπαίδευσης των επαγγελματιών σχετικά με τις διαδικασίες της επανορθωτικής δικαιοσύνης (Δρίτσας, 2003).

8.1. Φιλοσοφικό υπόβαθρο και αξίες της επανορθωτικής δικαιοσύνης

Η τακτική της χρησιμοποίησης πρακτικών επανόρθωσης της βλάβης είναι πολύ παλαιά. Ο Βαβυλωνιακός κώδικας του Χαμουραμί (1700 π.χ.) απαιτούσε επανόρθωση της ζημιάς στα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας, ενώ ο κώδικας των Σουμερίων (2060 π.χ.) εφάρμοσε την έννοια της αποκατάστασης ακόμα και στα βίαια αδικήματα. Πολύ αργότερα και κατά την διάρκεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας οι καταδικασμένοι κλέφτες ήταν υποχρεωμένοι να πληρώσουν τη διπλή αξία των αγαθών που είχαν κλαπεί. Με την πρόοδο του χρόνου όμως η παραβατική πράξη θεωρήθηκε ως προσβολή προς το κράτος και τον βασιλέα χάνοντας έτσι την έννοια της βλάβης που αφορά στο συγκεκριμένο θύμα και στην τοπική κοινωνία (Δρίτσας, 2003, σελ. 10).

Γενικότερα, επανορθωτική δικαιοσύνη μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι το αντίθετο της ανταποδοτικής δικαιοσύνης. Επιδιώκει να επαναπροσδιορίσει το έγκλημα ως μια παραβίαση των ανθρώπων και των σχέσεων (ζημία προς άλλους ανθρώπους), παρά μια παραβίαση του κράτους (παραβίαση ενάντια σε ένα κράτος). Περιλαμβάνει το θύμα, τον παραβάτη και την κοινότητα που συνυπάρχουν στην έρευνα των λύσεων, προωθώντας την αποκατάσταση, τη συμφιλίωση και τη διαβεβαίωση. Επιδιώκει να επιλύσει τα ζητήματα μέσω της κατανόησης και του διαλόγου. Οι υπερασπιστές της επανορθωτικής δικαιοσύνης σημειώνουν ότι κατευθύνεται στην αναγνώριση του τραυματισμού του θύματος, την προώθηση της θεραπείας και τη μείωση των φόβων που έχουν κρυσταλλώσει μεταξύ του θύματος και του παραβάτη. Οι παραβάτες που συναντιούνται και που επικοινωνούν με τα θύματα τους υποστηρίζονται στην ανάληψη των ευθυνών των ενεργειών τους και την αποφυγή των περαιτέρω παραβάσεων. Μια κριτική της επανορθωτικής δικαιοσύνης είναι η δυσκολία εφαρμογής της, όταν ο παραβάτης δεν γίνεται γνωστός. Επιπλέον, η ενθάρρυνση, των εγκληματικών κατηγορουμένων, επανόρθωσης των αξιόποινων πράξεων τους (με την επιβολή μικρότερων καταδικών στους κατηγορουμένους που ομολογούν και μετανοούν), μπορεί να είναι άδικη για έναν ενδεχομένως αθώο κατηγορούμενο που επιθυμεί να υποστηρίξει είτε ότι δεν είχε κανένα μέρος στο έγκλημα ή ότι το επίπεδο εγκληματικής ευθύνης είναι λιγότερο από ότι το κράτος έχει ορίσει. Έτσι λοιπόν, αν και η επανορθωτική δικαιοσύνη δεν αποτελεί νέα πρακτική, άρχισε να επανέρχεται στην επικαιρότητα τη δεκαετία του 1970 (Zehr, 1985) από τα κίνητρα υπεράσπισης των

δικαιωμάτων των θυμάτων και κοινοτικά προγράμματα διαμεσολάβησης και διευθέτησης των συγκρούσεων. Η επανορθωτική δικαιοσύνη στην εποχή μας βασίζεται στις ακόλουθες αρχές και αξίες:

ΨΗ παράβαση ζημιώνει ανθρώπους, ευρύτερες οικογένειες και κοινότητες και δημιουργεί την υποχρέωση για αποκατάσταση της βλάβης.

ΨΟλοι οι άμεσα εμπλεκόμενοι στο αδίκημα θα πρέπει να συμμετέχουν και στην αντιμετώπιση των συνεπειών και στην επίλυση του.

ΨΟι επίσημες αστυνομικές και δικαστικές αρχές θα πρέπει να έχουν δευτερεύοντα ρόλο σ' αυτήν την διαδικασία.

ΨΗ άποψη του θύματος είναι αποφασιστική στο πώς θα πρέπει να επανορθωθεί η ζημιά.

ΨΥπεύθυνη στάση από τον παραβάτη σημαίνει και συνεπάγεται την ανάληψη πρωτοβουλιών από τον ίδιο για την αποκατάσταση της βλάβης (Δρίτσας, 2003).

Μεταφράζοντας αυτό το σύστημα αξιών και αρχών σε συγκεκριμένους στόχους μπορούμε να σημειώσουμε ότι:

ΨΘύματα και θύτες αποκτούν ένα ενεργητικό ρόλο στη διαδικασία και στο αποτέλεσμα της εκδίκασης της κάθε υπόθεσης.

ΨΚαι τα δύο μέρη έχουν τη δυνατότητα και ευκαιρία μετά από μία διαδικασία διαπραγμάτευσης της σύγκρουσης να καταλήξουν σε σαφή οφέλη και για τους δύο, όπως αποζημίωση για το θύμα και μείωση της ποινής ή αναστολή για τον παραβάτη.

Τόσο για το θύμα όσο και για τον θύτη η διαπραγμάτευση μπορεί να αποτελέσει μια εκπαιδευτική και ακόμα θεραπευτική εμπειρία μέσα από την οποία οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα αρχίζουν να αμφισβητούνται. Για παράδειγμα, δεν είναι ασυνήθιστο για θύματα που έχουν λάβει μέρος σε προγράμματα επανόρθωσης και διαπραγμάτευσης να εκφράσουν την έκπληξη τους που οι παραβάτες ήταν τελικά «τόσο συνηθισμένοι άνθρωποι». Θεωρούν μάλιστα παράξενο ότι αυτοί οι νεαροί παραβάτες έχουν διαπράξει τόσα πολλά αδικήματα. (Δρίτσας, 2003: σελ.10-11).

Οι υπερασπιστές της θεωρίας επισημαίνουν ότι η τιμωρία πρέπει να είναι ανάλογη προς το έγκλημα, και ότι τα δευτερεύοντα εγκλήματα πρέπει να επιφέρουν ηπιότερες τιμωρίες ενώ σε σημαντικά εγκλήματα πρέπει να αναλογούν πιο αυστηρές τιμωρίες. Η θεωρία δικαιολογείται από την πεποίθηση ότι η τιμωρία αναμένεται κάποιες φορές να ενεργήσει ως αποτρεπτικός παράγοντας. Στην πράξη, η τιμωρία έχει αυτήν την επίδραση μόνο έμμεσα. Πολλές μακροχρόνιες μελέτες σε πολλές χώρες (Κίνα, Η.Π.Α., Ν. Αφρική), έχουν δείξει ότι,

παραδείγματος χάριν ,τα μέτρα της θανατικής ποινής δεν αποτρέπουν την δολοφονία. Επιπλέον, ακόμα και οι πιο μακροπρόθεσμες λύσεις (φυλάκιση) δεν αποτρέπουν το έγκλημα ούτε μειώνουν την υποτροπή, αλλά δίνουν μια μικρή αναβολή (Ted Honderich, "Punishment: the supposed justifications", <http://www.ucl.ac.uk/~uctytho/PunReviewGlover.html>.)

Σ' ένα γενικότερο επίπεδο, οι οπαδοί της Επανορθωτικής Δικαιοσύνης υποστηρίζουν ότι η θεραπεία του παραβάτη είναι αδύνατη αν ο ίδιος δεν παραδεχθεί και αποδεχθεί τη βλάβη που έχει προκαλέσει και δεν επανορθώσει. Ομοίως, η προστασία του κοινού συνεπάγεται όχι μόνο ασφάλεια από μελλοντική βλάβη αλλά και μέριμνα για τις ζημιές που έχουν ήδη προκύψει. Αυτό προϋποθέτει την επαναδραστηριοποίηση και ενίσχυση των παραδοσιακών τρόπων διαμεσολάβησης και εκτόνωσης των διαφορών σε τοπικό επίπεδο (Jensen, Hoagwood&Petti, 1996).

Το Σύστημα Δικαιοσύνης και η Τοπική Κοινότητα θα πρέπει να έχουν συμπληρωματικούς ρόλους στην αντιμετώπιση της παραβατικότητας τόσο σε μακρο όσο και σε μικρο-επίπεδο. Το Σύστημα Δικαιοσύνης θα έχει την ευθύνη για την τάξη ενώ η Κοινότητα την ευθύνη για την αποκατάσταση και διατήρηση της ειρήνης. Η επανορθωτική δικαιοσύνη με τη χρησιμοποίηση παρεμβάσεων όπως, διαμεσολαβητικές συναντήσεις θυμάτων και θυτών, εθελοντική κοινοτική εργασία και αποκατάσταση (restitution) ανταποκρίνεται σε μια βασική ανάγκη της Κοινότητας να καταγγέλλει την παραβατική συμπεριφορά, να την αντιμετωπίσει με τις ανάλογες συνέπειες και να στέλνει το μήνυμα στον παραβάτη και σε άλλους, ότι τέτοιες συμπεριφορές είναι απαράδεκτες. Η δημιουργία και η διατήρηση συνθηκών ασφάλειας στην τοπική κοινωνία δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί απλά με τιμωρία ή θεραπεία του συγκεκριμένου δράστη μέσα από απρόσωπους μηχανισμούς. Όπως αναφέρει ο Braithwaite (1989) η παραβατικότητα ελέγχεται καλλίτερα όταν τα μέλη της κοινότητα συμμετέχουν ενεργητικά στον στιγματισμό των παραβατών και στη συνέχεια στην κοινωνική επανένταξη τους στην κοινότητα. Κοινωνίες με χαμηλή παραβατικότητα είναι αυτές όπου οι άνθρωποι δεν αδιαφορούν για ότι συμβαίνει γύρω τους, όπου η ανεκτικότητα των παραβάσεων έχει όρια και όπου οι πολίτες προτιμούν να αντιμετωπίζουν τα σχετικά προβλήματα τους παρά να τα αναθέτουν αποκλειστικά στους επαγγελματίες (Δρίτσας, 2003: σελ.11).

Μια τέτοια ανάπτυξη δεν συμβαίνει *in vacuo*. Αντίθετα, υπήρξαν σαφείς προγενέστερες τάσεις στο πεδίο της εγκληματολογίας που επέδρασαν στην ανάπτυξη της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, όπως:

α) Η ανάπτυξη της θυματολογίας και του θυματολογικού κινήματος, που ανέδειξε το αίτημα της ισχυροποίησης του λόγου και της θέσης των θυμάτων στο πλαίσιο της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης.

β) Η προσέγγιση του καταργητισμού (abolitionism) στην εγκληματολογία, που μέσα από τους εκφραστές της επέμεινε στην ανάγκη της αντικατάστασης του κλασικού παραδείγματος της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης από ένα άλλο νέο –εναλλακτικό παράδειγμα της «ιδιωτικοποίησης» του εγκλήματος. Μέσα από τη μαξιμαλιστική αυτή τάση που απασχόλησε την εγκληματολογία στη δεκαετία κυρίως 1970-1980 τονίσθηκε ιδιαίτερα η αναποτελεσματικότητα του τιμωρητικού χαρακτήρα των συστημάτων απονομής δικαιοσύνης.

γ) Η αυξανόμενη μετατόπιση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου από το κεντρικό κράτος προς την κοινότητα και η αντίστοιχη ανάπτυξη του κοινοτικού προτύπου αντεγκληματικής πολιτικής (από τα τέλη της δεκαετίας του '70 και έπειτα). Η ολοένα αυξανόμενη εφαρμογή κοινοτικών προγραμμάτων για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας σε Ευρώπη και Β. Αμερική αντανακλά τον περιορισμό των δημόσιων πολιτικών, την αμφισβήτηση του «μονοπωλίου» του κεντρικού κράτους στην αντεγκληματική πολιτική και ταυτόχρονα την αναγκαιότητα συμμετοχής του κοινού στις πολιτικές πρόληψης και αντιμετώπισης του εγκλήματος. Το κοινοτικό πρότυπο αντεγκληματικής πολιτικής και η αντίστοιχη μετάβαση από το δημόσιο στο ιδιωτικό συσχετίζονται με την αποκέντρωση των δράσεων, την τοπική διαχείριση ορισμένων προβλημάτων εγκληματικότητας και την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στην πρόληψη. Σε αυτό το πλαίσιο αναδεικνύεται το πρότυπο και η ιδέα της συμμετοχικής δικαιοσύνης –κυρίαρχης μορφής της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Η συμμετοχική δικαιοσύνη έχει ως στόχο να συμμετάσχουν στη λύση του προβλήματος όλα τα άτομα που θίγονται από μια διαφορά. Το έγκλημα εκλαμβάνεται ως ιδιωτική διαφορά σύμφωνα με την έννοια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και επομένως πρέπει να λυθεί από τα ενδιαφερόμενα μέρη (Μαγγανάς, 2007).

Το ερώτημα εάν η αποκαταστατική δικαιοσύνη αποτελεί ένα νέο παράδειγμα στην εγκληματολογία (με τον όρο του Kuhn) ή ένα συμπληρωματικό μοντέλο στην απονομή της δικαιοσύνης, είναι ακόμα νωρίς για να απαντηθεί. Όπως επίσης και το ερώτημα εάν πρόκειται για ένα κοινωνικό κίνημα, όρος που τείνει να καθιερωθεί στη σχετική βιβλιογραφία. Εκείνο

όμως που φαίνεται να ισχύει είναι ότι η ολοένα αυξανόμενη επικράτηση της προσέγγισης της αποκαταστατικής δικαιοσύνης έχει ρίζες στην εξέλιξη και την πορεία της εγκληματολογίας.

8.2. Αρχές διαμόρφωσης των θεμελίων της επανορθωτικής δικαιοσύνης

1. Η δικαιοσύνη απαιτεί την αποκατάσταση εκείνων που έχουν τραυματιστεί ή που έχουν υποστεί την βλάβη.
2. Εκείνοι που περιλαμβάνονται και επηρεάζονται αμεσότερα από το «έγκλημα» πρέπει να έχουν την ευκαιρία να συμμετέχουν πλήρως στην επιλογή τρόπων αποκατάστασης, αν επιθυμούν.
3. Ο κυβερνητικός ρόλος είναι η συντήρηση μιας δίκαιης δημόσιας τάξης και η διατήρηση του υπέρτατου αγαθού της ειρήνης (McElrea, 1994: σελ.99-101).

Η θεωρία της Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης αναπτύχθηκε το 1970-80 ως καινοτόμα προσέγγιση μετά από την γενική απογοήτευση με τον τρόπο με τον οποίο τα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης προσέγγιζαν τόσο τους θύτες όσο και τα θύματα. Οι δύο προσεγγίσεις μέχρι τότε ήταν:

- α) Τιμωρία (retribution) όπου ο θύτης τιμωρείται εκδικητικά και αυστηρά.
- β) Αναμόρφωση (rehabilitation) όπου γίνεται προσπάθεια αναμόρφωσης του θύτη για ένταξη στην κοινωνία). (<http://www.freedomwings-project.eu/gr/web/grefaq-94>)

Η Αποκαταστατική Δικαιοσύνη προσφέρει μια τρίτη προσέγγιση, η ακριβής έννοια της οποίας δεν έχει ακόμη καθοριστεί αλλά περιλαμβάνει δράσεις διαβούλευσης μεταξύ θύματος και θύτη με σκοπό να “αποκατασταθεί” η κατάσταση μετά το έγκλημα. Δίνει έμφαση στις ανάγκες του θύματος και του θύτη και όχι στην αυστηρή έννοια του Νόμου. Στα πλαίσια του έργου η έννοια θα αναπτυχθεί μέσω της έρευνας, της ανάπτυξης θεωρητικής βάσης, την προώθηση πολιτικών και νόμων, την διεθνή συνεργασία, την ανάπτυξη κώδικα ηθικής, την εκπαίδευση και τις καλές πρακτικές.

Το καθεστώς της Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης διαφέρει σε κάθε κράτος μέλος αλλά υπάρχει γενικό ενδιαφέρον, κυρίως λόγω του ότι θεωρείται περισσότερο δημοκρατική ως προσέγγιση, αφού ενθαρρύνει την συμμετοχή και την ανάληψη ευθυνών. Η διαμεσολάβηση μπορεί να ορισθεί ως μια διαρθρωμένη διαδικασία στην οποία δύο ή περισσότερα μέρη μιας διαφοράς επιχειρούν εθελουσίως να καταλήξουν σε συμφωνία σχετικά με την επίλυση της

διαφοράς τους, με τη βοήθεια ενός ουδέτερου και έμπειρου τρίτου (του «διαμεσολαβητή»). Η διαδικασία αυτή μπορεί να κινηθεί με πρωτοβουλία των μερών, να προταθεί ή να διαταχθεί από δικαστήριο ή να προβλέπεται από το δίκαιο κράτους μέλους. Ο διαμεσολαβητής βοηθά τα μέρη να καταλήξουν σε συμφωνία χωρίς ουσιαστικά να εκφράζει επισήμως γνώμη υπέρ μίας ή άλλης πιθανής λύσης στη διαφορά. Κατά τη διαμεσολάβηση, τα μέρη καλούνται να ξεκινήσουν ή να ξαναρχίσουν το διάλογο και να αποφύγουν την αντιπαράθεση. Επιλέγουν τα ίδια την τεχνική για την επίλυση της διαφοράς και διαδραματίζουν ιδιαίτερος ενεργό ρόλο στην αναζήτηση της πλέον αποδοτικής λύσης. Σε άλλες περιπτώσεις, ιδίως στην περίπτωση διαφορών καταναλωτών, ο διαμεσολαβητής είναι εκείνος που βρίσκει τη λύση και την υποβάλλει στα μέρη. Η επίλυση της διαφοράς εξαρτάται από τη συμφωνία των μερών: εάν τα μέρη δεν κατορθώσουν να καταλήξουν σε συμφωνία, ο διαμεσολαβητής δεν επιβάλλει λύση (<http://www.freedomwings-project.eu/gr/web/grefaq-94>).

Η διαμεσολάβηση θεωρείται ταχύτερη και, τις περισσότερες φορές, φθηνότερη από τις συνήθεις δικαστικές διαδικασίες. Χάρης σε αυτήν αποφεύγεται η αντιπαράθεση μεταξύ των μερών, η οποία είναι συνηθέστατη στις δικαστικές διαδικασίες, και επιτρέπει στα μέρη να διατηρούν τις επαγγελματικές ή προσωπικές τους σχέσεις παρά τη διαφορά. Η διαμεσολάβηση παρέχει επίσης τη δυνατότητα στα μέρη να βρίσκουν πρωτότυπες λύσεις στη διαφορά τους, δυνατότητα που δεν παρέχουν οι δικαστικές αποφάσεις.

Ο ακριβής νομικός ορισμός της ανήλικης παραβατικότητας, αφορά σε ένα άτομο μεταξύ 7 και 18 ετών, το οποίο μέσα από την δέουσα νομική διαδικασία διαπιστώθηκε ότι έχει παραβιάσει την ποινική νομοθεσία και ως εκ τούτου, υπόκεινται σε ποινές που καθορίζεται από ένα δικαστήριο ανηλίκων. Παιδιά κάτω των 12 ετών που διαπράττουν αυτό που διαφορετικά θα ήταν ποινικά αδικήματα μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο στο πλαίσιο της νομοθεσίας για την προστασία παιδιών (<http://www.freedomwings-project.eu/gr/web/grefaq-94>).

8.3. Τρόπος λειτουργίας της επανορθωτικής δικαιοσύνης

Υπάρχουν προγράμματα τα οποία λειτουργούν ανεξάρτητα από το Σύστημα Δικαιοσύνης και μπορεί να αποτελούν μια εναλλακτική επιλογή για όσους εμπλέκονται στη διένεξη σχετικά με τις συνέπειες των παραβάσεων. Άλλα προγράμματα αποτελούν τμήμα του επίσημου Συστήματος και οι σκοποί τους συμπεριλαμβάνουν εκτός των γενικών σκοπών της ποινικής

δικαιοσύνης και εκείνους που αναφέρονται στην Επανορθωτική Δικαιοσύνη. Τα τελευταία προγράμματα προϋποθέτουν την υποστήριξη δικαστών, δικηγόρων, επιμελητών ανηλίκων και συνήθως εφαρμόζονται σε τρία στάδια της ποινικής διαδικασίας:

- Το στάδιο πριν την καταδικαστική απόφαση σε περιπτώσεις όπου ο παραβάτης αποδέχεται την ενοχή του. Στην περίπτωση αυτή ο Εισαγγελέας μπορεί να σταματήσει τη δίωξη εφ' όσον έχει προηγηθεί συμφωνία μεταξύ όσων εμπλέκονται.
- Το πριν της ποινής στάδιο, όπου η ενοχή είναι αποδεκτή ή αποδεδειγμένη. Το δικαστήριο μπορεί να παραπέμψει την περίπτωση σε ένα από τα πολλά προγράμματα Επανορθωτικής Δικαιοσύνης.
- Το στάδιο μετά την ανακοίνωση της ποινής, όπου ο παραβάτης αφού έχει ήδη καταδικαστεί σε ιδρυματική ή εξωιδρυματική ποινή, συμφωνεί να συμμετάσχει σε ένα πρόγραμμα διαπραγμάτευσης μεταξύ θυμάτων και θυτών (Δρίτσας, 2003, σελ. 11-12).

Ακολουθώντας τις προβλέψεις της υπόλοιπης Ευρώπης η Ελλάδα ενσωματώνει την αποκαταστατική δικαιοσύνη αναφορικά με τους ανήλικους με τον νόμο 3189/ 2003. Απόρροια αυτού είναι να αλλάξουν και τα άρθρα 121 – 133 του Ποινικού Κώδικα. Αντικαθίσταται, αρχικά, ο τίτλος του όγδοου κεφαλαίου του Ποινικού Κώδικα και από «ανήλικοι εγκληματίες», μετατρέπεται σε «ειδικές διατάξεις για ανήλικους». Οι στόχοι κατευθύνονται προς την αποφόρτιση της αρνητικής ταυτότητας του ανήλικου παραβάτη, την αύξηση των ορίων της ποινικής ανηλικότητας, την κατάργηση των διακρίσεων σε παιδιά και εφήβους (αρ. 121 Ποινικού Κώδικα), την θέσπιση νέων αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων (αρ. 121 – 123 Ποινικού Κώδικα) και τις σχετικές με αυτά ρυθμίσεις για τη διάρκεια, την άρση, τη μεταβολή και την κατάργηση της αοριστίας της επιβαλλόμενης ποινής (αρ. 124, 125, 127 Ποινικού Κώδικα).

Η ουσία εντοπίζεται στο αρ. 122 παρ. 1 περιπτώσεις ε' και στ', όπου απαριθμούνται τα αναμορφωτικά μέτρα που μπορούν να επιβληθούν στον ανήλικο.

Η περίπτωση ε' αναφέρει την *«συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος για έκφραση συγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης»*. Περιλαμβάνει όλα εκείνα τα βασικά κριτήρια που αποτελούν την ιδέα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, δηλαδή ανάληψη ευθύνης του δράστη, επιθυμία συνδιαλλαγής από το θύμα, διευθέτηση των συνεπειών της πράξης εκτός του δικαστικού μοντέλου. Η περίπτωση στ' ορίζει

την «αποζημίωση του θύματος ή κατ' άλλον τρόπο άρση η μείωση των συνεπειών της πράξης από τον ανήλικο». Πρόκειται ουσιαστικά για τα επόμενα βήματα της εξωδικαστικής διευθέτησης της περίπτωσης ε'.

Το εν λόγω νομοθετικό εγχείρημα αποτελεί την πρώτη αποτύπωση διαδικασιών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σε κείμενο του έλληνα νομοθέτη. Δεν είναι όμως τυχαίο. Ανέκαθεν ο χώρος των ανήλικων δραστήων αποτελούσε την καλύτερη «ευκαιρία» για καινοτόμες δράσεις και λιγότερη καταστολή, γραφειοκρατία και στιγματισμό. Επιπλέον, τα εγκλήματα των ανηλίκων κατά την πλειονότητά τους έχουν μικρότερη ποινική απαξία, μιας και στρέφονται σε απλές βλάβες εννόμων αγαθών κυρίως της ιδιοκτησίας και της περιουσίας. Συνεπώς, δεν υπήρχε άλλη προτιμότερη και ασφαλέστερη επιλογή, για να ενσωματωθεί ο θεσμός και να ελεγχθεί η πορεία του στο μέλλον. (Δρίτσας, 2003)

Ωστόσο, η εφαρμογή στην πράξη του νέου θεσμικού πλαισίου χαρακτηρίζεται προβληματική. Το λιγοστό ανθρώπινο δυναμικό των εισαγγελιών ανηλίκων, το έντονα γραφειοκρατικό μοντέλο οργάνωσης, ο αυστηρός ιεραρχικός έλεγχος της διαδικασίας αποχής από την ποινική δίωξη, η ολιγόχρονη παραμονή των εισαγγελέων στις εισαγγελίες ανηλίκων και, τέλος, η δυσκολία των εισαγγελέων να ξεπεράσουν –κατ' εξαίρεση- την αρχή της «νομιμότητας» στην άσκηση της ποινικής δίωξης και να λειτουργήσουν βάσει της αρχής της «σκοπιμότητας», αποτέλεσαν τα βασικότερα εμπόδια στην εφαρμογή των διαδικασιών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Γίνεται φανερό πως τις περισσότερες ελλείψεις σε γνώσεις, οργάνωση και ατολμία τις διαπιστώνουμε στον εισαγγελικό κλάδο, που ευθύνεται για την έναρξη και προώθηση της διαδικασίας, και όχι τόσο στην καχυποψία των συμμετεχόντων μερών.

Το Ελληνικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων εμπεριέχει ένα σύστημα κυρώσεων για τους ανήλικους παραβάτες και ταξινομείται αναλογικά με τις έννομες συνέπειες. Η ταξινόμηση αυτή περιλαμβάνει τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα, καθώς και τον ποινικό σωφρονισμό. Το παιδαγωγικό και κοινωνικοποιητικό περιεχόμενο των αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων περιλαμβάνει τόσο την διαπαιδαγώγηση, όσο και την μέριμνα των ανηλίκων. Τα μέτρα αυτά έχουν προτεραιότητα απέναντι στο ποινικό σωφρονισμό που υποδηλώνει την στέρηση της προσωπικής ελευθερίας και μπορεί να επιβληθεί για εγκλήματα που έχουν διαπραχθεί από ποινικά υπεύθυνους εφήβους εντελώς επικουρικά, μόνο όταν δεν υπάρχει άλλη κατάλληλη αντίδραση και είναι αναγκαίος για να συγκροτήσει τον έφηβο από

την τέλεση νέων εγκληματικών πράξεων(<http://www.freedomwings-project.eu/gr/web/grefaq-94>).

Η επιλογή των κατάλληλων αναμορφωτικών μέτρων έχει αποφασιστική σημασία και δεν βασίζεται αποκλειστικά στην αναγραφή τους στο ανάλογο άρθρο (122) του ποινικού κώδικα. Τα μέτρα αυτά αναγράφονται στον ποινικό κώδικα σύμφωνα με τη σειρά βαρύτητας κατά κανόνα και προτεραιότητα επιβολής τους και είναι τα ακόλουθα:

- α) Επίπληξη (το ηπιότερο μέτρο που επιβάλλεται από το δικαστήριο για κάποια πταίσματα)
- β) Ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς , τους επιτρόπους ή τους κηδεμόνες τους (η επιβολή του προϋποθέτει την ύπαρξη κατάλληλου οικογενειακού περιβάλλοντος και επιβάλλεται στις επανειλημμένες παραβάσεις του κώδικα οδικής κυκλοφορίας και στις φθορές ξένης ιδιοκτησίας).
- γ) Ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρίες, ή ιδρύματα ανηλίκων, ή σε ειδικούς επιμελητές ανηλίκων. (Το συγκεκριμένο μέτρο εφαρμόζεται συχνότερα σε καθεστώς ελευθερίας για τον ανήλικο παραβάτη και η εποπτεία του από τον επιμελητή ανηλίκων εκτιμάται ως το αποτελεσματικότερο και σημαντικότερο αναμορφωτικό μέτρο.)
- δ) Τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο κατάστημα αγωγής. (ισοδυναμεί με μέτρο αναγκαστικού εγκλεισμού και επιβάλλεται από το δικαστήριο όταν τα άλλα μέτρα αποδείχτηκαν αναποτελεσματικά) (<http://www.freedomwings-project.eu/gr/web/grefaq-94>).

8.4. Προγράμματα επανορθωτικής δικαιοσύνης

Τα προγράμματα της επανορθωτικής δικαιοσύνης χαρακτηρίζονται από τέσσερις βασικές αρχές:

1. **Αντιμετώπιση:** πρέπει να δημιουργηθούν οι ευκαιρίες για τα θύματα, τους παραβάτες και τα κοινοτικά μέλη που θέλουν, ώστε να συναντηθούν για να συζητήσουν το «έγκλημα» και τη συνέπεια του.
2. **Τροποποίηση:** πρέπει να υπάρχει αναμονή ώστε οι παραβάτες να λάβουν μέτρα για να επανορθώσουν τη ζημιά που έχουν προκαλέσει.

3. **Επανενοποίηση:** πρέπει να υπάρχει επιδίωξη ώστε να αποκατασταθούν τα θύματα και οι παραβάτες, σαν να είναι μέλη της κοινωνίας και όχι να αντιμετωπίζονται κουβαλώντας το κοινωνικό στίγμα.
4. **Συνυπολογισμός:** πρέπει να παρέχονται εκείνες οι ευκαιρίες για τα συμβαλλόμενα μέρη, ώστε να έχουν τη δυνατότητα να πάρουν μέρος στην επίλυση κάποιου «εγκλήματος» που έχει συμβεί (Minor and Morrison, 1996, σελ.120-121).

Από την μεγάλη ποικιλία προγραμμάτων Επανορθωτικής Δικαιοσύνης σε διεθνές επίπεδο, τα δύο πλέον συνήθη που χρησιμοποιούνται σε Συστήματα Δικαιοσύνης Ανηλίκων είναι:

8.4.1. Προγράμματα συναντήσεων διαμεσολάβησης

Αρχικά τέτοιες συναντήσεις εμφανίστηκαν στην πόλη Ontario του Καναδά το 1974 και ήταν το αποτέλεσμα της συνεργασίας μεταξύ του τοπικού τμήματος Επιμελητών και της κοινότητας των Μεννονιτών. Πολλά από τα προγράμματα αυτά έβρισκαν στέγη σε εκκλησίες και κοινοτικά κέντρα και το ανθρώπινο δυναμικό τους ήταν εθελοντές. Από τη δεκαετία του '90, πολλά από τα προγράμματα αυτά, έχοντας προσλάβει επαγγελματίες διαμεσολαβητές (το επαγγελματικό πεδίο των οποίων, τώρα πια, καθορίζεται από κώδικα δεοντολογίας και συγκεκριμένο πρόγραμμα εκπαίδευσης) υιοθέτησαν τον τίτλο διαμεσολάβησης.

Με τη βοήθεια του διαμεσολαβητή το θύμα ενθαρρύνεται να εξηγήσει στον παραβάτη πώς το αδίκημα έχει επηρεάσει τη ζωή του και στη συνέχεια μπορεί να απευθύνει ερωτήσεις στον θύτη. Ο τελευταίος θα πρέπει να έχει συμφωνήσει και να είναι σε θέση να αναλάβει την ευθύνη για τη συμπεριφορά του, αναμένεται δε να κάνει μια φιλότιμη προσπάθεια να καταλάβει τις συνέπειες των πράξεων του και να προτείνει ένα σχέδιο αποκατάστασης της βλάβης (McKnight,1981, Hughes and Schneider, 1990). Αυτή η αποκατάσταση μπορεί να πάρει διάφορες μορφές, όπως για παράδειγμα, προσωπική συγγνώμη στο θύμα, επιστροφή των κλοπιμαίων, προσωπικές υπηρεσίες (εποχικές εργασίες ή επισκευές) και εθελοντική προσφορά στην κοινότητα. Στην τελευταία περίπτωση ο παραβάτης μπορεί να προσφέρει υπηρεσίες σε μέλη της κοινότητας με ειδικές ανάγκες. Αυτές οι συναρτήσεις μεταξύ θυμάτων και θυτών ακολουθούν συνήθως δύο πρότυπα διευθέτησης της σύγκρουσης. Σύμφωνα με το πρώτο, το θύμα συναντά τον παραβάτη ή μια ομάδα αυτών που είναι υπεύθυνοι για τη ζημιά που έχει υποστεί. Ο αριθμός των συναντήσεων είναι περιορισμένος (μία ή δύο), η ατμόσφαιρα είναι ιδιαίτερα φορτισμένη και κατά κανόνα το κύριο ζητούμενο είναι η υπογραφή ενός

«συμβολαίου», σύμφωνα με το οποίο αυτός που έχει διαπράξει τη βλάβη αναγνωρίζει την προσωπική του ευθύνη και δεσμεύεται να επανορθώσει ουσιαστικά ή συμβολικά, καταφέροντας έτσι να αποφύγει την εκδίκηση της υπόθεσης ή μια ποινή φυλάκισης. Το θύμα έχει την ικανοποίηση ότι η ζημιά που έχει υποστεί αναγνωρίζεται και επανορθώνεται ηθικά αλλά και πρακτικά. Σύμφωνα με το δεύτερο πρότυπο διευθέτησης των διαφορών μεταξύ παραβάτη και θύματος, μια ομάδα θυμάτων συναντά μια τυχαία ομάδα θυτών και για ένα κύκλο συναντήσεων έχουν, εκτός από την αντιμετώπιση της άμεσης σύγκρουσης με τη μορφή απολογιών και εξηγήσεων, την ευκαιρία να επιβεβαιώσουν ή όχι τις προκαταλήψεις από τις οποίες συνήθως διακατέχονται. Στην περίπτωση αυτού του προτύπου η έμφαση δεν είναι στην υλική αποκατάσταση του θύματος και στην αναστολή ή μείωση της ποινής του θύτη αλλά στη δημιουργία ενός κλίματος που διευκολύνει την αληθινή επικοινωνία και ανταλλαγή συναισθημάτων. Μάλιστα έρευνες αξιολόγησης και σύγκρισης των δύο αυτών προτύπων, επιβεβαιώνουν ότι συχνά η ατμόσφαιρα που επιτυγχάνεται στο δεύτερο μπορεί να αποτελέσει μια εκπαιδευτική εμπειρία και να συμβάλει περισσότερο στη συναισθηματική προσέγγιση και λιγότερο στην υλική αποκατάσταση της βλάβης (Δρίτσας, 2003, σελ.12-13).

8.4.2. Προγράμματα συναντήσεων οικογενειακών ομάδων

Βασισμένη στις παραδόσεις της φυλής Maori, μια τέτοια συνάντηση συμπεριλαμβάνει εκτός από τον παραβάτη και το θύμα, τις οικογένειες, φίλους και συγγενείς καθώς και εκπροσώπους των δικαστικών αρχών και της τοπικής κοινωνίας. Η συνάντηση έχει σαν σκοπό να δώσει σε όλους την ευκαιρία να εκφράσουν απόψεις και συναισθήματα σχετικά με το πώς η παράβαση έχει επηρεάσει τη ζωή τους και να καταλήξει σε ένα από κοινού συμφωνηθέν σχέδιο αποκατάστασης (Ban, 1996, Fraser and Norton, 1996). Το Σύστημα Δικαιοσύνης Ανηλίκων στη Νέα Ζηλανδία αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα υιοθέτησης τέτοιων συναντήσεων στην αντιμετώπιση των ανηλίκων (Δρίτσας, 2003, σελ.12-13).

Βέβαια, υπάρχουν και κάποια άλλα προγράμματα τα οποία αν και δεν είναι τόσο διαδεδομένα όπως τα δύο παραπάνω, είναι και αυτά εξίσου σημαντικά:

8.4.3. Προγράμματα συσκέψεων

Τα προγράμματα σύσκεψης είναι παρόμοια με τα προγράμματα των συναντήσεων διαμεσολάβησης, δεδομένου ότι περιλαμβάνουν το θύμα και τον παραβάτη σε μια εκτεταμένη

συνομιλία για το έγκλημα και τις συνέπειες του. Εντούτοις, τα προγράμματα σύσκεψης περιλαμβάνουν επίσης, εκτός από το θύμα και τον παραβάτη, τη συμμετοχή των οικογενειών, των ομάδων ενίσχυσης της Κοινότητας, της αστυνομίας, των ανώτερων υπαλλήλων κοινωνικής ευημερίας και των πληρεξουσίων (Stewart, 1996 σελ. 66-73).

Ο Stewart υποθέτει ότι τα προγράμματα σύσκεψης περιλαμβάνουν αυτήν την ποικιλία των ομάδων, για να καταδείξουν στον ανήλικο εγκληματία ότι πολλοί άνθρωποι φροντίζουν για αυτόν και για να ενσταλάξουν στον παραβάτη την αίσθηση υπευθυνότητας στην οικογένεια, τον κοινωνικό του κύκλο και την κοινωνία γενικότερα (Stewart, 1996 σελ 67). Σύμφωνα με McElrea, σε αυτήν την "συγγενική μήτρα" όλα τα συμβαλλόμενα μέρη πρέπει να συμφωνήσουν με το σχέδιο επιδιόρθωσης, μια συμφωνία η οποία αυξάνει τη δέσμευση για το δίκαιο ψήφισμα δεδομένου ότι όλα τα ενδιαφερόμενα συμβαλλόμενα μέρη εμπλέκονται (McElrea, 1994, σελ. 99-101). Για τον Minor και Morrison, αυτή η κοινοτική συναίνεση στο ψήφισμα και την καταδίκη της απαράδεκτης συμπεριφοράς, οδηγεί έπειτα στη διευκρίνιση κανόνων και αξιών (Minor and Morrison, 1996, σελ. 120-121). Σημαντικό στοιχείο σε αυτό το πρόγραμμα είναι η αναγνώριση της εποικοδομητικής αξίας της "ντροπής" (σε αντιδιαστολή με το στιγματισμό), με την οποία η κοινότητα καταγγέλλει τη συμπεριφορά του παραβάτη (δεδομένου ότι είναι απαράδεκτος) αλλά βεβαιώνει τη δέσμευση της για τον παραβάτη και την ενεργό επιθυμία της να τον επανεντάξει στην κοινωνία (Moore, 1993, σελ. 5).

Η σύσκεψη χρησιμοποιείται μόνο όταν αναγνωρίζει ο παραβάτης την ενοχή (ή αναγνωρίζει την ευθύνη και αρνείται την ενοχή). Δεν χρησιμοποιείται για να καθορίσει την ενοχή και οποιαδήποτε στιγμή κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ο παραβάτης μπορεί να επιλέξει να σταματήσει τη διάσκεψη και να προχωρήσει στο δικαστήριο με έναν παραδοσιακό προσδιορισμό της ενοχής ή της αθωότητας του. Η διαδικασία συσκέψεων μπορεί να θεωρηθεί ως αποτέλεσμα ιδιαίτερων φάσεων: προετοιμασία, σύσκεψη και έλεγχος μετά-συσκέψεων (Hudson, etal., 1996, σελ. 10). Κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας, ένας εκπαιδευμένος βοηθός λαμβάνει μια έκθεση παραπομπής και συσκέπτεται με τους ανώτερους υπαλλήλους δικαιοσύνης ανηλίκων για να γίνει γνώστης της περίπτωσης. Αυτό δίνει στο βοηθό την ευκαιρία να αποκτήσει εξοικείωση με τα συμβαλλόμενα μέρη και να προσδιορίσει και να συζητήσει οποιοσδήποτε ανάγκες των συμβαλλόμενων μερών και των σκοπών της σύσκεψης.

Κατά τη διάρκεια της σύσκεψης, ο παραβάτης αφηγείται τα γεγονότα από την πλευρά του και στη συνέχεια εκφράζεται μέσω της δικής του οπτικής γωνίας. Και οι δύο έχουν έπειτα την

ευκαιρία να εκφράσουν τα συναισθήματα τους για τα γεγονότα και τις περιστάσεις που περιβάλλουν το έγκλημα. Κάθε ένας μπορεί, στη συνέχεια, να απευθύνει ερωτήσεις στον άλλο, οι οποίες ακολουθούνται από ερωτήσεις που τίθενται από τις αντίστοιχες οικογένειες. Ο παραβάτης και η οικογένεια του συναντιούνται έπειτα ιδιαίτερος για να συζητήσουν τις διορθώσεις των όσων είπαν και στην συνέχεια παρουσιάζουν μια προσφορά στο θύμα και στους παρόντες. Οι διαπραγματεύσεις συνεχίζονται στην ομάδα έως ότου επιτυγχάνεται η συναίνεση. Η συμφωνία συγγράφεται συμπεριλαμβανομένων και των προγράμματα πληρωμής / ελέγχου.

Στη φάση μετά-συσκέψεων, ο βοηθός ελέγχει την ολοκλήρωση της συμφωνίας και εντοπίζει τους αναγκαίους πόρους για τη νεολαία (ή την οικογένεια όταν απαιτείται). Η συμφωνία δεν μπορεί να ολοκληρωθεί επιτυχώς με την συμμετοχή μόνο του βοηθού-η υπόθεση επιστρέφεται στα δικαστήρια για την περαιτέρω δράση και αξιολόγηση (Hudson, etal., 1996).

8.4.4. Προγράμματα κύκλων

Τα προγράμματα των κύκλων εφαρμόζονται στους εγγενείς αμερικανικούς πολιτισμούς των Ηνωμένων Πολιτειών και του Καναδά και χρησιμοποιούνται για πολλούς λόγους. Η προσαρμογή τους στο ποινικό δικαστικό σύστημα πραγματοποιήθηκε τη δεκαετία του '80 όταν οι πρώτοι λαοί εθνών του Yukon και τοπικοί ανώτεροι υπάλληλοι της δικαιοσύνης προσπάθησαν να «χτίσουν» πιο στενούς δεσμούς μεταξύ της κοινότητας και του επίσημου δικαστικού συστήματος. Το 1991, ο δικαστής BarryStuart από το δικαστήριο του YukonTerritorial εισήγαγε τον«καταδικάζοντα κύκλο» ως μέσο διανομής της διαδικασίας δικαιοσύνης με την κοινότητα (Bazemore and Umbreit 1999, Crnkovich 1995, Coatesetal 2000). Όπως στις επανορθωτικές διαδικασίες της διαμεσολάβησης και της σύσκεψης, έτσι και στις διαδικασίες των κύκλων παρέχεται ένα διάστημα για τη σύγκρουση μεταξύ του θύματος και του παραβάτη, αλλά κινείται πέρα από αυτό για να περιλάβει και την κοινότητα στη διαδικασία λήψης απόφασης. Ανάλογα με το πρότυπο που χρησιμοποιείται, οι κοινοτικοί συμμετέχοντες μπορούν να κυμανθούν από το προσωπικό δικαστικών συστημάτων μέχρι καθέναν στην κοινότητα ενδιαφερόμενο για το έγκλημα. Ο καθένας που είναι παρών στην διαδικασία - το θύμα, η οικογένεια του θύματος, ο παραβάτης, η οικογένεια του παραβάτη και

οι κοινοτικοί αντιπρόσωποι, έχει το δικαίωμα λόγου στα πρακτικά. (Coatesetal 2000, Bazemore and Umbreit 2001).

Η διαδικασία αυτή, έχει πρώτιστα ως σκοπό να επιφέρει την αποκατάσταση και την κατανόηση του θύματος και του παραβάτη. Η επίτευξη αυτού του στόχου πραγματοποιείται με την ενδυνάμωση τόσο του παραβάτη και του θύματος όσο και ολόκληρης της κοινότητας. Στην επίτευξη αυτών των στόχων, η διαδικασία των κύκλων στηρίζεται στις τιμές του σεβασμού, της τιμότητας, της υπομονής, της αλήθειας, της ειλικρίνειας, κ.ά. (Coateset. al. 2000, Bazemore and Umbreit 2001). Η συμμετοχή στον κύκλο είναι εθελοντική. Το θύμα πρέπει να συμφωνήσει να παρευρεθεί χωρίς οποιαδήποτε μορφή εξαναγκασμού. Ο παραβάτης δέχεται την ενοχή του στο θέμα και συμφωνεί να αναφερθεί για το θέμα της ενοχής του στον κύκλο. Ειδικά για τις εγγενείς κοινότητες, είναι σημαντικό για τον παραβάτη να έχει τις βαθιές ρίζες στην κοινότητα. Κάθε κύκλος οδηγείται από έναν "φύλακα", ο οποίος κατευθύνει τη συζήτηση (Coatesetal 2000, σελ. 17-21, McCold 1999, σελ. 16-17).

Στην διαδικασία εξέτασης του εγκλήματος οι συμμετέχοντες περιγράφουν πώς αισθάνονται. Για τον παραβάτη, αυτό περιλαμβάνει «το γιατί» διέπραξε το έγκλημα. Για το θύμα και κάθε έναν από τους κοινοτικούς συμμετέχοντες, ο κύκλος παρέχει μια ευκαιρία να περιγραφεί ο αντίκτυπος που το έγκλημα έχει οικονομικά και συναισθηματικά. Μέσω αυτής της διαδικασίας οι συμμετέχοντες πρέπει να εκφράσουν τις θέσεις τους για το έγκλημα και τις αιτίες του (Coatesetal 2000, σελ. 33-49). Αν και οι κύκλοι ποικίλλουν όσον αφορά στη θέση και στην πολιτιστική προσαρμογή, μπορούν να περιλάβουν μια πολύ-βαθμική και σύνθετη διαδικασία. Στην ένταξη του παραβάτη σ' ένα κύκλο του πρώτου σταδίου, διάφοροι παράγοντες θεωρούνται σημαντικοί, όπως η προθυμία αλλαγής συμπεριφοράς και η βοήθεια του συστήματος υποστήριξης. Όταν μια περίπτωση στέλνεται στον «καταδικάζοντα κύκλο», τόσο ο παραβάτης όσο και το θύμα είναι σε ετοιμότητα μέσω της ενημέρωσης του τόπου και του χρόνου πραγματοποίησης του κύκλου (Coatesetal 2000, σελ.33). Στη συνέχεια μια σειρά «θεραπευόντων κύκλων» θα πραγματοποιηθεί για την επίλυση των διαφόρων προβλημάτων και μετά από τους θεραπευόντες κύκλους, ένας καταδικάζοντας κύκλος θα καθορίζει το είδος απάντησης που αναμένεται για τον παραβάτη. Το τελικό στάδιο αποτελείται από τους «κύκλους της υποστήριξης» που ακολουθούν την πρόοδο του σχεδίου δράσης (Bazemore and Umbreit 2001, Bushie 1999, McCold 1998. σελ. 15-17, Coatesetal 2000, σελ.31).

8.4.5. Προγράμματα βοήθειας θυμάτων

Τα προγράμματα βοήθειας των θυμάτων παρέχουν υπηρεσίες μετά από ένα χρονικό διάστημα επαναφοράς των θυμάτων από το έγκλημα και συνδράμουν στην δρομολόγηση των διαδικασιών ποινικής δικαιοσύνης. Οι προσπάθειες ικανοποίησης των αναγκών των θυμάτων θεμελιώνονται σε δύο βάσεις: βεβαίωσης των θυμάτων κατοχής αρχικού ρόλου στην εφαρμογή της δικαιοσύνης (Karmen, 1992) με τις ομάδες ενίσχυσης της κοινότητας να εξετάζουν τις προσωπικές κρίσεις που μπορούν να προκύψουν από τη δίωξη (Van Ness and Strong, 1997,σελ. 113).

Έχουν γίνει διάφορες προτάσεις για τα προγράμματα βοήθειας θυμάτων, όπως η παροχή δωρεάν νομικής αντιπροσώπευσης στα θύματα του εγκλήματος, έτσι ώστε τα θύματα να μην παραμελούνται από το σύστημα (Rowland, 1992) αλλά και η ικανοποίηση φυσικών και ψυχολογικών αναγκών των θυμάτων (Van Ness and Strong, 1997) ώστε να δοθεί στα θύματα η δυνατότητα για επιτυχή επανένταξη στην κοινωνία ως αποκατεστημένα άτομα (Van Ness and Strong, 1997). Οι συνήγοροι των θυμάτων αναγνωρίζουν σύγκρουση συμφερόντων που, υποστηρίζουν πως προκύπτει όταν ο κυβερνητικός κατήγορος αντιπροσωπεύει και το κράτος και το θύμα (Rowland, 1992 ,σελ.191). Παραδείγματος χάριν, το κράτος μπορεί να καθορίσει μια συμφωνία με τον παραβάτη ,που είναι απαράδεκτη για το θύμα, αλλά το θύμα δεν έχει κανένα δικαίωμα λόγου στην απόφαση. Επιπλέον, ο παραβάτης μπορεί να τιμωρηθεί από τα αρμόδια κρατικά - δικαστικά όργανα, όμως στο θύμα δεν παρέχεται καμία διαδικασία «επιδιόρθωσης» για τα όσα του συνέβησαν. Για τα θύματα το τραύμα που έχει προκληθεί μπορεί να καταστεί δύσκολο στην επανόρθωση του (Van Ness and Strong, 1997, σελ. 112-113).

Κάποια προγράμματα βοήθειας θυμάτων στοχεύουν στην ικανοποίηση συγκεκριμένων υλικών και ψυχολογικών αναγκών των θυμάτων. Παραδείγματος χάριν, ένα θύμα που πάσχει από την μετά-τραυματικό σοκ θα μπορούσε να βοηθηθεί από τον τομέα της διανοητικής-ψυχικής υγείας ενώ ένα να θύμα διάρρηξης μπορεί να βοηθήσει στην υποστήριξη κοινοτικών ομάδων που προσφέρουν να αντικαταστήσουν τις σπασμένες κλειδαριές και πόρτες. (Knopp, 1991,σελ. 190). Τέλος, το ενδιαφέρον της γειτονιάς μπορεί να εκδηλωθεί μέσω της οργανωμένης βοήθειας της εκκλησίας που μπορεί να ενισχύσει τα θύματα του εγκλήματος με προσφορά βασικών υποστηρικτικών μηχανισμών και υπηρεσιών τις πρώτες ημέρες μετά από το συμβάν (Van Ness and Strong, 1997, σελ. 129).

8.4.6. Προγράμματα βοήθειας πρώην παραβατών

Πολλά έχουν ειπωθεί στις αρχές της δεκαετίας του 70 για την αποτυχία των προσεγγίσεων αποκατάστασης στη μείωση της υποτροπής. Επίσης έχει επισημανθεί των σωφρονιστικών κυρώσεων στη θετική έκβαση της (Bazemore and Walgrave, 1997, σελ. 6-8). Το πρόβλημα επιδεινώνεται με τις εθνικές μειονότητες λόγω της ενδεχόμενης διάκρισης που μπορούν να αντιμετωπίσουν εξ αιτίας της φυλής ή της προέλευσης τους.

Έχει τεθεί ως προϋπόθεση ότι το έγκλημα αποδυναμώνει και καταστρέφει συχνά δεσμούς και σχέσεις (Bazemore and Walgrave, 1997, σελ. 10).

Σύμφωνα με τους Bazemore και Walgrave, τα προγράμματα βοήθειας φυλακισμένων παρέχουν τις ευκαιρίες εκείνες στους φυλακισμένους που θα καταστήσουν δυνατή τη μετάβαση τους, από την κατάσταση του στιγματισμού και κοινωνικού αποκλεισμού στην επανένταξη (Bazemore and Walgrave, 1997,σελ. 33).

Στόχος των προγραμμάτων, είναι να βοηθηθεί το άτομο να αναπτύξει εκείνες τις δεξιότητες που είναι βοηθητικές τόσο για αυτόν όσο και για την κοινωνία, αλλά και να «χτίσει» την εμπιστοσύνη της κοινωνίας προς το πρόσωπο του (Rucker, 1991,σελ.173).

8.4.7. Προγράμματα αποκατάστασης

Η αποκατάσταση ως θεσμός χρονολογείται στα αρχαία χρόνια (Karmen, 1990,σελ. 279). Από εκείνη την εποχή τα θύματα είχαν το δικαίωμα να λάβουν πληρωμή για ορισμένες παραβάσεις ιδιοκτησίας. Επικρατούσε η αντίληψη της αποκατάστασης της ζημιάς, υπό τον όρο ότι "εκπολιτισμός" συνάδει με την αποκατάσταση. Αλλά, στη δύση, με την άνοδο της φεουδαρχικής αριστοκρατίας και του έθνους κράτους, οι βασιλικοί υπάλληλοι άρχισαν να αξιολογούν τα πρόστιμα, σε μια προσπάθεια αύξησης αυτών για την προεδρία. Τελικά, αυτά τα πρόστιμα κατέληξαν να μην στοχεύουν στην αποκατάσταση του θύματος και έτσι η διαδικασία «αποκατάσταση» του θύματος αδράνησε. Υπό την παραδοσιακή έννοια της, η αποκατάσταση έχει οριστεί ως "μια νομισματική πληρωμή από τον παραβάτη στο θύμα για τη ζημιά - αποτέλεσμα της παράβασης" (Galaway and Hudson, 1990, σελ. 34-35). Ενδεχομένως, για τον παραβάτη, η αποκατάσταση μπορεί να είναι αποτελεσματικότερη από τη φυλάκιση (Weitekamp, 1992, σελ. 83). Ακόμα, η αποκατάσταση επιτρέπει στον παραβάτη να εκφράσει

την ενοχή του κατά συγκεκριμένο τρόπο. Παρέχει μια εναλλακτική λύση από τον στιγματισμό και τη φυλάκιση.

Μέσω μελετών διαπιστώθηκαν *τέσσερις βασικοί τύποι αποκατάστασης*:

- Η αποκατάσταση που επιβάλλεται ως υποχρέωση στα πλαίσια κάποιων προγραμμάτων βοήθειας των θυμάτων και που οργανώνεται από τους κατηγορούς.
- Η αποκατάσταση που απορρέει φυσικά από τον θύτη (ενισχύεται και η κοινότητα με αυτό τον τρόπο) και που οργανώνεται από μη-κερδοσκοπικές ομάδες.
- Η αποκατάσταση της απασχόλησης, όπου ο θύτης «επιδιορθώνει» την πράξη του μέσω κάποιας απασχόλησης ή προσφοράς.
- Η αποκατάσταση ως τμήμα ενός στερεότυπου προγράμματος και δοκιμασίας.

8.4.8. Προγράμματα κοινοτικών υπηρεσιών

Τα προγράμματα κοινοτικών υπηρεσιών ξεκίνησαν την λειτουργία τους στις Η.Π.Α. και οι πρώτοι παραβάτες ήταν γένος θηλυκού. Έχει προταθεί ο ακόλουθος (ή μια παραλλαγή του ακόλουθου) καθορισμός για την επιδιόρθωση: "δράση του παραβάτη για να αποκατασταθεί η απώλεια που υφίσταται το θύμα" (Baker, 1994, σελ. 73). Η ερώτηση είναι εάν η κοινότητα είναι πάντοτε αληθινά το θύμα, και σε αυτή την περίπτωση, εάν η κοινοτική υπηρεσία αποκαθιστά πραγματικά τις κοινοτικές απώλειες. Μερικοί έχουν απαντήσει καταφατικά, θέτοντας ως προϋπόθεση ότι η κοινότητα είναι το δευτεροβάθμιο θύμα που επηρεάζεται έμμεσα από το έγκλημα (Van Ness and Strong, 1997, σελ.93). Άλλοι υποστηρίζουν ότι οι ζημιές που υπέστη η κοινότητα ως αποτέλεσμα του εγκλήματος είναι άυλες για να υπολογιστούν και συνεπώς η αποκατάσταση που επιβάλλεται είναι αυθαίρετη. Μια σημαντική διάκριση που μπορεί να βοηθήσει ώστε να διατηρηθούν οι επανορθωτικοί σκοποί της αποκατάστασης και της κοινοτικής υπηρεσίας είναι η εξής: η αποκατάσταση «επιδιορθώνει» τη ζημιά στο θύμα, ενώ μέσω της κοινοτικής υπηρεσίας «επιδιορθώνεται» η ζημιά στην κοινότητα. Το θύμα ή η κοινότητα καθορίζει τον τύπο της επανορθωτικής κύρωσης, είναι το ερώτημα που τίθεται. Η διάκριση της κοινοτικής υπηρεσίας από την αποκατάσταση βοηθά να αποτραπεί η χρησιμοποίηση της σωφρονιστικής κύρωσης από τη κοινοτική υπηρεσία. Επομένως, οι κοινοτικές διαταγές των υπηρεσιών πρέπει να διευκρινίζουν τη φύση και την έκταση της ζημιάς που γίνεται στην κοινότητα. Αυτό απαιτεί σαφώς τη σχετική κοινότητα που

επηρεάζεται από την παράβαση, την ιδιαίτερη ζημιά που πραγματοποιείται και την υπηρεσία που άμεσα θα επανορθώσει τη ζημιά.

Η κοινοτική υπηρεσία του παραβάτη μπορεί να είναι μια επανορθωτική διαδικασία που συνδέει τη φύση της υπηρεσίας με την παράβαση, μπορεί να είναι μια θετική κύρωση που προκαλεί την μετανόηση του παραβάτη για τις ενέργειες του, μπορεί επίσης, να μειώσει την ποινή της φυλάκισης (Walgrave, 1992, σελ. 346). Η κοινοτική υπηρεσία παρέχει μια ευκαιρία στον παραβάτη να δει τις έμμεσες συνέπειες που προκαλούνται από την παράβαση του. Κατά αυτόν τον τρόπο, ο παραβάτης μπορεί να συνειδητοποιήσει τα όρια της κοινωνικής ανοχής. Η έμφαση της κοινοτικής υπηρεσίας δεν δίδεται ούτε στην τιμωρία ούτε στην αποκατάσταση, αλλά στην υπεύθυνη στάση (Wright, 1991, σελ. 44). Εστιάζει «όχι στις ανάγκες των παραβατών αλλά τις δυνάμεις τους, όχι στην έλλειψη της διορατικότητας τους αλλά στην ικανότητα τους να είναι υπεύθυνοι, όχι στην ευπάθεια τους στους κοινωνικούς και ψυχολογικούς παράγοντες αλλά στην ικανότητα τους να επιλέξουν» (Wright, 1991, σελ. 44).

Παραδείγματα προγραμμάτων κοινοτικών υπηρεσιών μπορεί να είναι: κάποιες υποτροφίες που δίνονται στις φυλακές ή μια μη κερδοσκοπική χριστιανική οργάνωση.

Στη συνέχεια θα αναφερθεί ένα παράδειγμα προγράμματος κοινοτικής υπηρεσίας που εφαρμόζεται στην Ουάσιγκτον: Ο δικαστής διατάζει στην κοινοτική υπηρεσία το είδος της επανόρθωσης που θα αναλάβει ο παραβάτης, διευκρινίζοντας τον αριθμό ωρών που θα εργαστεί και τον χρόνο μέσα στον οποίο θα ολοκληρώσει την επανορθωτική εργασία. Κατόπιν, η περίπτωση αναφέρεται σε έναν συντονιστή προγράμματος που κάνει την κατάλληλη τοποθέτηση του παραβατικού ανήλικου. Όταν δεν υπάρχει ελεύθερη θέση, μια προκαταδικάζουσα έκθεση δίνεται στο δικαστή που προτείνει στην κοινοτική υπηρεσία τις απόμενες ενέργειες. Στην Ουάσιγκτον, η χαρακτηριστική διαταγή απαιτεί στον παραβάτη να εργαστεί μεταξύ πενήντα και διακοσίων ωρών. Δεδομένου ότι ο παραβάτης θα εργάζεται σε μια δημόσια επιχείρηση, πραγματοποιείται προσεκτικά η επιλογή και η τοποθέτηση του για να διασφαλιστεί η ασφάλεια του κοινού. Ως επί το πλείστον, οι μη βίαιοι παραβάτες επιλέγονται για το πρόγραμμα. Εάν για κάποιους λόγους η διαταγή δεν ολοκληρωθεί, ο παραβάτης, ο συντονιστής του προγράμματος και ο δικαστής πραγματοποιούν συνάντηση εξέτασης των αιτιών αν-ολο κλήρωσης καθώς και των εναλλακτικών μέσων συνεισφοράς στην ολοκλήρωση της αποκατάστασης. Κάποιες φορές οι αλλαγές στη διαταγή πρέπει να γίνει μέσω της μεταφοράς του ανήλικου παραβάτη σε διαφορετική επιχείρηση (Minuchin, 1974, σελ.318).

Ανακεφαλαίωση

Η «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη» αποτελεί ένα νέο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Η έννοια βέβαια της αποκατάστασης δεν είναι καθόλου νέα, μιας και υπήρχε αποδεδειγμένα καθ' όλη τη διάρκεια της κοινωνικής συμβίωσης. Από τους αρχαίους πολιτισμούς της Ανατολής μέχρι τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και από την Κλασική Ελλάδα μέχρι τις Ευρωπαϊκές χώρες του Μεσαίωνα, η πρακτική της εφαρμογή είναι έκδηλη και καταγεγραμμένη ιστορικά.

Η σχέση που δημιουργεί το έγκλημα, ανάμεσα στο δράστη και το θύμα, είναι τόσο ιδιαίτερη, όσο και τα πρόσωπα που κάθε φορά την αποτελούν. Η μονομερής ύπαρξη του αδίκου από πλευράς του δράστη, δημιουργεί ακαριαία την ανάγκη της αποκατάστασης της βλάβης από πλευράς του θύματος. Πρόκειται για μια αναλλοίωτη σχέση εξισοροποιητικής δικαιοσύνης με χαρακτήρα διπόλου.

Ωστόσο, το ενισχυμένο κράτος των δυτικών κοινωνιών, με λόγο δικαιολόγησης την προάσπιση των δικαιωμάτων των μερών, την φαλκιδεύει. Στρέφει το έγκλημα κατά της έννομης τάξης, αυτοδημιουργεί την ποινική του αξίωση για αντίδραση και παραγκωνίζει το θύμα, λαμβάνοντας το ίδιο τη θέση του. Το συμβατικό πρότυπο απονομής της ποινικής δικαιοσύνης διέρχεται μέσα από τους κανόνες της ποινικής δίκης. Έτσι, η δικαιοδοτική κρίση προϋποθέτει αναγκαστικά την ύπαρξη ενός τρίτου μέρους. Τα μέρη έχουν σταματήσει να αλληλεπιδρούν πρωταρχικά.

Η ενίσχυση όμως του ρόλου του θύματος, σε συνδυασμό με άλλες παραμέτρους όπως η δημιουργία ισχυρών κοινοτήτων, επανέφερε στο προσκήνιο την έννοια της αποκατάστασης, κατά τρόπο που το ίδιο επιθυμεί. Η τιμωρία και η ποινή λοιπόν, υποχωρούν μπροστά στην έννοια της επανόρθωσης. Στην έντονη δυναμική τούτης της ανάγκης ακόμη και ο κρατικός μηχανισμός δείχνει να υποχωρεί. Χώρες με έντονα αυτόχθονα στοιχεία κατάφεραν να εντάξουν την έννοια της αποκατάστασης στα δικαιοπολιτικά τους συστήματα. Στην Ελλάδα όμως τα δεδομένα παρουσιάζουν μια ισχνότητα. Αν και μετά από υποχρέωση της ευρωπαϊκής επιταγής, ο θεσμός της «αποκαταστατικής δικαιοσύνης» έχει ενσωματωθεί νομοθετικά με τους νόμους 3189/ 2003, 3500/ 2006 και 3904/ 2010, στην εφαρμογή του παρατηρείται μεγάλη αδράνεια. Δεν πρόκειται για δύσκολο θεσμό. Το δύσκολο έγκειται στο μονομέρες του

καθεστώς περιβάλλοντος, είτε από την πλευρά των εφαρμοστών του δικαίου είτε από την πλευρά των νομοθετούντων είτε από την πλευρά όσων φοβούνται να εντάξουν τις προσωπικές τους υποθέσεις στο πλαίσιο του (Minuchin, 1974)

Μολαταύτα, η κρυμμένη αναγκαιότητα και πρακτικότητα του θεσμού αποκαλύπτεται και γίνεται αποδεκτή βαθμηδόν. Πρώτα σε πεδία περιορισμένα, πρόσφορα αλλά ασφαλή στον έλεγχο, όπως η παραβατικότητα των ανηλίκων, και επεκτείνεται σε ενδοοικογενειακά πλαίσια και σχετιζόμενα με πλημμελήματα οικονομικής ή περιουσιακής φύσεως. Το μέλλον θα δείξει τα όρια της ανάγκης και έως που μπορεί να φτάσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Κατά την διάρκεια συγγραφής αυτής της εργασίας προσπαθήσαμε να δώσουμε τις βασικές πτυχές που χαρακτηρίζουν το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας. Συμπερασματικά, καταλήξαμε στο ότι η χρήση του όρου ‘εγκληματίας’ για τον νεαρό παραβάτη, είναι αδόκιμη καθώς δεν δυνάμεθα να του αποδώσουμε τον πλήρη καταλογισμό των πράξεών του, εφόσον ως επί το πλείστον, ο έφηβος δεν έχει πλήρη συνείδηση της κατάστασης. Επίσης, επιχειρήθηκε η σκιαγράφηση ενός μοντέλου που διαθέτει τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά – κοινωνικά, οικονομικά, ατομικά – τα οποία εμφανίζονται στις στατιστικές με την μεγαλύτερη συχνότητα. Φυσικά τίποτα δεν μας νομιμοποιεί να υποστηρίξουμε πως το επόμενο παραβατικό παιδί θα διαθέτει τα συγκεκριμένα στοιχεία και όχι κάποια άλλα, τελειώς διαφορετικά.

Από τα επίσημα στοιχεία προκύπτει ότι τα ποσοστά της νεανικής παραβατικότητας στην Ελλάδα διατηρούνται σε σχετικά χαμηλά και σταθερά επίπεδα και δεν παρέχουν την εικόνα μιας ανησυχητικής έξαρσης του φαινομένου. Μια εντονότερη αυξητική τάση, που παρατηρείται στις παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων οφείλεται κυρίως στα τροχαία αδικήματα και αντικατοπτρίζει εν μέρει την έλλειψη της κυκλοφοριακής αγωγής και την έλλειψη ελέγχου από το σπίτι. Ιδιαίτερα ανησυχητική όμως εμφανίζεται η αυξητική τάση χρήσης ναρκωτικών από τους εφήβους. Η αυξανόμενη νεανική ανεργία, η εισροή μεταναστών, η περαιτέρω αύξηση χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η αποδυνάμωση παραδοσιακών αξιών ενδέχεται να επιδεινώσουν την κατάσταση επιφέροντας αύξηση στις διάφορες μορφές νεανικής παραβατικότητας.

Οι υπηρεσίες υποστήριξης των παραβατικών νέων σήμερα στην Ελλάδα είναι είτε εξαιρετικά λίγες ή βρίσκονται σε πιλοτικό στάδιο ή στάδιο προαγγελιών. Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη τόσο την εικόνα της νεανικής παραβατικότητας όσο και των υπηρεσιών πρόληψης της στην Ελλάδα καθώς και τις κυρίαρχες πρακτικές για την αντιμετώπιση του φαινομένου στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμπεραίνουμε ότι υπάρχει άμεση αναγκαιότητα στη χώρα μας για τα ακόλουθα:

- Την ανάπτυξη ενός δικτύου υπηρεσιών στην τοπική κοινότητα και σε συνεργασία με αυτήν που θα συντονίζονται από μια κεντρική υπηρεσία στην οποία θα συμμετέχουν τα

αρμόδια υπουργεία (Δικαιοσύνης, Παιδείας, Υγείας). Είναι αξιοσημείωτο ότι έχουν αναπτυχθεί κάποιες πρωτοβουλίες αλλά αυτό που τις χαρακτηρίζει είναι ο κατακερματισμός, η έλλειψη συνεργασίας, η αποσπασματικότητα, η ασυνέχεια με αποτέλεσμα να μην κατορθώνεται μια ολοκληρωμένη θεραπευτική - αποκαταστασιακή λειτουργία.

- Την βελτίωση συντονισμού των εμπλεκόμενων υπηρεσιών και κοινωνικών φορέων.
- Την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης.
- Την ανάπτυξη "Μονάδων Εκπαίδευσης" για την εφαρμογή θεραπευτικών προσεγγίσεων, για τις οποίες υπάρχουν επιστημονικά τεκμηριωμένες ενδείξεις για την αποτελεσματικότητά τους
- Την ανάπτυξη μεθόδων αξιολόγησης των παρεχόμενων υπηρεσιών ή πρακτικών με τη χρήση δεικτών.
- Την ανάπτυξη δικτύου υποστήριξης "θυμάτων"

Κατά την άποψή μας, η παραβατικότητα αποτελεί δευτερογενές πρόβλημα / απόρροια προϋπαρχόντων κοινωνικό – οικονομικών ζητημάτων, τα οποία απαιτούν την λύση τους. Επομένως, χρειάζεται πολύπλευρη αντιμετώπιση και συντονισμός των αρμοδίων φορέων σε πολλά μέτωπα. Δυστυχώς, σε ένα τόσο σημαντικό θέμα, διαπιστώνεται έλλειψη συνεργασίας και απουσία ανταλλαγής πληροφοριών. Το πρόβλημα αυτό ωστόσο δεν περιορίζεται στον Ελλαδικό χώρο. Όμως, μαζί με την έλλειψη διεξαγωγής εμπειρικών ερευνών και την μέριμνα για σχεδιασμό σωστών προγραμμάτων πρόληψης, δημιουργούνται ερωτηματικά ως προς το γιατί οι εκάστοτε κυβερνήσεις στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό επιδεικνύουν μια ελαφρότητα σχετικά με το θέμα.

Σίγουρα, προτάσεις και προγράμματα που έχουν λειτουργήσει επιτυχώς (π.χ το πρόγραμμα Bonnemaison στην Γαλλία), έχουν πολλά να μας διδάξουν. Παρόλα αυτά, το εύρος των αποτελεσμάτων θα είναι πάντα περιορισμένο, όταν έχουμε να αντιμετωπίζουμε τον κατακερματισμό των προσπαθειών των αρμοδίων φορέων με την παράλληλη, και ανεξήγητη, επιστημονική απομόνωση που τους χαρακτηρίζει σε γενικές γραμμές.

Η ανανέωση του προσωπικού με ανθρώπους επιστημονικά καταρτισμένους σε ζητήματα ανθρωποκεντρικά αποτέλεσε σημαντικό βήμα στην αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση και πρόληψη του ζητήματος. Ωστόσο, απομένουν να γίνουν πολλά από την μεριά της Πολιτείας. Εξάλλου, ο βαθμός μέριμνας για τα προβλήματα που απασχολούν τον νεανικό πληθυσμό μιας χώρας καθορίζει και την μελλοντική πορεία αυτής σε όλους τους τομείς αδιακρίτως, και είναι

αμφίβολο κατά πόσο μπορούμε να ατενίζουμε με αισιοδοξία το αύριο όταν γυρίζουμε την πλάτη στις ανάγκες, τις απαιτήσεις και τα όνειρα των νέων ανθρώπων που οραματίζονται μια καλύτερη κοινωνία.

Η παραβατικότητα των ανηλίκων είναι το αποτέλεσμα και η συνισταμένη μιας σειράς από αντικρουόμενες ωθήσεις, άλλες από τις οποίες εξωθούν στην παραβατικότητα και άλλες που επενεργούν ανασταλτικά. Έχουμε όμως υπόψη μας ότι το κυρίαρχο στην παραπάνω πρόταση είναι η σχετικότητα της έννοιας της παραβατικότητας.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΜΑΔΑ

Με βάση τα αποτελέσματα σχετικών ερευνών που συναντήσαμε στην ελληνική βιβλιογραφία αλλά και στηριζόμενοι στις αναφορές που υπάρχουν στις πηγές γύρω από την νεανική παραβατικότητα καταλήξαμε σε κάποια συμπεράσματα τα οποία και σχολίασαμε αναλυτικά πιο πάνω. Οι προτάσεις που θα μπορούσαμε να κάνουμε και αυτά που θα μπορούσαμε να τονίσουμε μελετώντας σε βάθος το φαινόμενο αφορούν στα εξής :

Ø Πραγματοποίηση ομιλιών στα σχολεία, σχεδιασμένα από την Κοινωνική Υπηρεσία του κάθε Δήμου, με σκοπό να κατανοήσουν οι γονείς την επιτακτική ανάγκη για σωστή διαπαιδαγώγηση. Εκεί θα δίνεται η δυνατότητα στους γονείς για παροχή στήριξης και καθοδήγησης, έκφραση συναισθημάτων, φόβων και προβληματισμών.

Ø Σχεδιασμός και υλοποίηση εκδηλώσεων και ημερίδων ενημερωτικού χαρακτήρα και προσπάθεια προσέλκυσης σε αυτές ομάδων της κοινωνίας που είτε παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά, είτε επηρεάζουν αυτούς που παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά,

Ø Δημιουργία νέων ενδιαφερόντων πλαισίων (π.χ. στέκια ζωγραφικής-πηλού) με σκοπό την ενασχόληση της νεολαίας και την προσέλκυση αυτών σε νέες δημιουργικές ασχολίες.

Ø Κινήσεις ιδιωτικής πρωτοβουλίας χρηματοδοτούμενες ενδεχομένως από το κράτος ή την Ευρωπαϊκή Ένωση για την απασχόληση, μερική ή ολική, των νέων που ρέπουν προς την περιθωριοποίηση.

Ø Προσπάθειες ένταξης των μειονοτήτων που είναι παραβατικοί ή τείνουν προς την παρανομία μέσω ομάδων ενημέρωσης των συνεπειών των πράξεων αυτών για τους ίδιους αλλά και για τον κοινωνικό τους περίγυρο.

Ø Εντοπισμός και παρέμβαση στις ομάδες υψηλού κινδύνου, με σκοπό την πρόληψη επιθετικών συμπεριφορών και την οικονομική στήριξη των οικογενειών αυτών.

Ø Στις αρμοδιότητες του Κοινωνικού Λειτουργού, περιλαμβάνεται επίσης, η διασύνδεση υπηρεσιών στην κοινότητα για αντιμετώπιση προβλημάτων επιθετικότητας-παραβατικότητας, αλλά και για την δημιουργία προγραμμάτων που θα προλάβουν τέτοιου είδους προβλήματα (πχ ανάπτυξη βιβλιοθηκών, ή αθλοπαιδιών, συμβουλευτικών σταθμών, σταθμούς κακοποιημένων παιδιών κλπ

Ø Η δυνατότητα δημιουργίας ομάδων γονέων, με στόχο την ενημέρωση αλλά και την έκφραση ανησυχιών, προβληματισμών και συναισθημάτων. Στις ομάδες αυτές, δίνεται στους γονείς η δυνατότητα να μοιραστούν, μέσα σε ένα υποστηρικτικό περιβάλλον κοινωνικών λειτουργών, τις δυσκολίες τους, τις απογοητεύσεις, τους φόβους και τα αισθήματα ανασφάλειας που έχουν για τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους.

Ø Τέλος, ως προς την αναμόρφωση του σωφρονιστικού συστήματος και την προστασία των προσωπικών δεδομένων του νέου ανθρώπου, που υποπίπτει σε κάποιο αδίκημα θα προτείνουμε άμεση και διαρθρωτική αναθεώρηση του νομικού πλαισίου με γνώμονα την επανορθωτική δικαιοσύνη που θα σημάνει και το τέλος της ιδρυματοποίησης.

Πρέπει να καταστεί σαφές ότι η ανάπτυξη της παραβατικής συμπεριφοράς ξεκινάει από τη διαπαιδαγώγηση τού παιδιού όταν ακόμη αυτό είναι σε μικρή ηλικία. Τα σωστά πρότυπα, ο σαφής προσδιορισμός των ορίων, η άσκηση σωστού και στενού αντικειμενικού ελέγχου, οι σωστές συναναστροφές και η θεώρηση ως μη δεδομένης της παραβατικής συμπεριφοράς που αναπτύσσεται γύρω μας (και ως εκ τούτου και η αποδοκιμασία αυτής) είναι τα θεμέλια για την πρόληψη και ως εκ τούτου και τη μείωση της μελλοντικής ανάπτυξης της παραβατικής συμπεριφοράς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξιάδη Στ., (1986). *Εγκληματικότητα ή «παραβατικότητα» των ανηλίκων;*, Αθήνα, Ποιν. Χρ.

Αλεξιάδης, Στ., (1989), *Εγκληματολογία*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.

Αλεξιάδης, Στ.,(1996), *Εγχειρίδιο εγκληματολογίας*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη.

Αρτινοπούλου Β., (2001) *Βία στο σχολείο. Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη*, Αθήνα, Μεταίχμιο.

Αρτινοπούλου, Β., (2007) *Βία στο σχολείο. Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη*. Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2001, Β΄ έκδοση, σελ. 192

Αρτινοπούλου, Β., (2010) *Επανορθωτική Δικαιοσύνη. Η πρόκληση των σύγχρονων δικαϊκών συστημάτων*. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 175

Γεωργούλα Σ., (2000) *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και Αντιμετώπιση*, σελ 89-91. σελ.189-190.και 188. σελ.190 σελ.191-192

Γεωργούλας Σ. – Τσαλκάνης Α., (2006) *Κοινωνικοί λειτουργοί και πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας σε επίπεδο κοινότητας*, Περιοδικό Κοινωνική Εργασία, τ.χ. 82, Αθήνα: ΣΚΛΕ

Γεωργούλας Σ., (2000) «Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση» Εκδ.Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα.

Γεωργούλας, Στρ., (2009), *Παρέκκλιση Ανηλίκων, Θεωρητική, ερευνητική προσέγγιση και πολιτικές*, εκδ. Κ.Ψ.Μ, Αθήνα.

Γιαννάτου, Α. (2010), «Εφαρμογή και Αποτελέσματα της Σχολικής Διαμεσολάβησης», Εισήγηση στην Ημερίδα με θέμα: «Σχολική Διαμεσολάβηση: Ειρηνική επίλυση

συγκρούσεων στο σχολείο» που πραγματοποιήθηκε στις 11 Μαΐου 2010, στο Σπίτι του Πολιτισμού (Παλιά Πόλη) στο Ρέθυμνο, <http://diamesolavisi.blogspot.com>.

Γιαννοπούλου Ι.Γ , Τσομπάνογλου (1994) Νεανική παραβατικότητα στη σύγχρονη Ελλάδα , μέρος της εισήγησης στο 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχιατρικής, 8-11Μαΐου, Αθήνα 2003 <http://www.encephalos.gr/full/42-2-02g.htm>

Γιαννοπούλου Ι.Γ , Τσομπάνογλου(2003) Προκλήσεις στη Σχολική Κοινότητα και Παρέμβαση. 2000, ΠΕΠΘ Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα

Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (Επιμελητής Έκδοσης) (2010), Ομαδική βία και επιθετικότητα στα σχολεία, Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ειδική Επιτροπή Μελέτης των Ομάδων Ενδοσχολικής Βίας (ΕΕΜΟΕΒ), Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α., (1984), Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα. σελ.100.

Γκότοβος Αθαν.Ε (1996): *Νεολαία και Κοινωνική Μεταβολή [Youth and social change, Αξίες,Εμπειρίες και Προοπτικές* ,Gutenberg, Athens, 1996.

Δασκαλάκης Α. (1968), Κείμενα-πηναί της Ιστορίας της Ελληνικής Επανάστασεως Σειρά Τρίτη «Τα περί παιδείας» 1968 τεκμήριο 774.

Δασκαλάκης, Η., (1985), Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα.

Δημητρίου Σ., (1997) *Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και μηχανισμοί παραγωγής του, Κέντρο Έρευνας και Τεκμηρίωσης, Ομάδα Ανθρωπολογίας, εκδ. Ιδεοκίνηση, Αθήνα.*

Δρίτσας Ι., (2003) *Προς μια ολιστική προσέγγιση στην κλινική θεραπεία της νεανικής παραβατικής συμπεριφοράς, περιοδικό κοινωνικής εργασίας τεύχος 72°, Αθήνα*

Δρίτσας Ι., (2003) *Φέρνοντας σε επαφή θύματα και θύτες - νέες προοπτικές για το σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων μέσα από τα μονοπάτια του παρελθόντος, περιοδικό κοινωνικής εργασίας, τεύχος 69°, Αθήνα.*

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, αρ. φύλλου 243, νόμος υπ' αριθ. 3189, *Αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων και άλλες διατάξεις*, 2003.

Ζαραφονίτου Χ., . (1995) *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1995, σελ.75 και 79., σελ 43

Ιωαννίδη - Ψυχογιού Β., (1998) *Ο θεσμός των Αναμορφωτικών Καταστημάτων / Ιδρυμάτων Αγωγής. Παιδαγωγική θεμελίωση και πράξη*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2001. (Διδακτορική διατριβή, Σπουδαστήριο Παιδαγωγικής, Τμήμα Φ.Π.Ψ., Φιλοσοφική Σχολή, Πανεπιστήμιο Αθηνών), Αθήνα.

Καλλινικάκη, Θ. (1998). Κοινωνική Εργασία. Εισαγωγή στην θεωρία και την πρακτική της κοινωνικής εργασίας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κάντα Σπ., (1991) *Παραπτωματική συμπεριφορά*, Π.Ψ.Ε.-Λεξικό, τ. 7^ο εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Καρανίκα, Δ. (1996), Οι υπεύθυνοι της παρεκτροπής των ανηλίκων, Επιστημονική Επετηρίδα Σχολής Ν.Ο.Ε Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμος I, εις μνήμην Κ. Καραβά, Θεσσαλονίκη

Καρανίκα, Δ. [1996], *Οι υπεύθυνοι της παρεκτροπής των ανηλίκων*, Επιστημονική Επετηρίδα Σχολής Ν.Ο.Ε Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμος I, εις μνήμην Κ. Καραβά, Θεσσαλονίκη.

Κατσιγαράκη, Ε., (2004), Οικογένεια και Παραβατικότητα, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή.

Κουκουτσάκη Α., (2002) Χρήση ναρκωτικών, ομοφυλοφιλία Συμπεριφορές μη συμμόρφωσης μεταξύ ποινικού και ιατρικού ελέγχου, εκδοσεις ΚΡΙΤΙΚΗ

Κουράκη Ν., (2006), Έκταση και ποιότητα της νεανικής παραβατικότητας στη σύγχρονη Ελλάδα. Οι επιπτώσεις από τη δυσλειτουργία των θεσμών, στο www.niothoasfalis.gr/na/index.htm.

Κουράκη Ν.,-Μηλιώνη Φ., (1995) και ερευνητική ομάδα φοιτητών Νομικής Σχολής Αθηνών, *Ερευνα στις ελληνικές φυλακές, Τα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων Κορυδαλλού και Κασσαβέτειας*, "Ποινικά " αρ. 44, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή

Κουράκης Ν., (2004) Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων. Στο μεταίχμιο του ποινικού του Ποινικού Δικαίου και της Εγκληματολογίας. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλα Αντ. σ. 1.

Κουράκης Ν., (1999) Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία, εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλα, , σελ.101. σελ.79επ.

Κουράκης Ν., (2000) Έκταση και ποιότητα της Νεανικής Παραβατικότητας στη Σύγχρονη Ελλάδα: Οι επιπτώσεις από τη δυσλειτουργία των θεσμών στο www.niothoasfalis.gr/na/index.htm., σελ 8-9

Κουράκης, Ν., (2009), Ποινική Καταστολή, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα.

Κουράκης, Ν.,(1999), Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία: θεμελιώδεις αξίες, θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα. , σελ.77

Κουράκης. Ν., (1991), Εγκληματολογικοί ορίζοντες, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή.

Κρουσταλάκη Γ. Σ., (1990) *Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες στην οικογένεια και το σχολείο. Ψυχοπαιδαγωγική παρέμβαση*, Αθήνα.

Λάζος, Γ., 2007 & 1997 Κριτική Εγκληματολογία . Αθήνα: Νομική βιβλιοθήκη, 2007, 396 σελ. Δ. Μαγγανάς - Γρ. Λάζος. Κοινωνικές αξίες των παραβατικών και μη-παραβατικών ατόμων, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, 1997,

Λαμπροπούλου Ε., (1994) *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, εκδ.Παπαζήση, , σελ. 107 &112-113.

Λαμπροπούλου, Ε., (1999), *Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας και τα μέσα Μαζικής επικοινωνίας. Η περίπτωση της βίας και της εγκληματικότητας*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Μαγγανάς Α., (2003) «Παραβατική συμπεριφορά ανηλίκων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, σελ.1176-1177

Μαγγανάς Α., Δ./ Λάζος Γ., (1997): *Κοινωνικές αξίες των παραβατικών και των μη – παραβατικών*. Αθήνα.

Μαγγανάς, Α., (2007), *Ιδιαίτερα Ζητήματα Ποινικού Δικαίου και Ποινικής Δικονομίας*, Νομική Βιβλιοθήκη,.

Μανουδάκη, Θ. (2000), *Νέες μορφές παραβατικότητας ανηλίκων στο χώρο του σχολείου*. Αθήνα , Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Μάντης Ι. Ν., (2001) *Ψυχοκοινωνικές και Ψυχοπαιδαγωγικές παρεμβάσεις: Διαδικασίες επαναγωγής και επανένταξης των ανηλίκων παραβατών, Ψυχοκοινωνικές παρεμβάσεις σε οργανισμούς, ομάδες και άτομα*, Αναστασία - Βαλεντίνη Ρήγα και συνεργάτες, εκδόσεις ελληνικά γράμματα, Αθήνα.

Μαυρογιάννης, Δ, Γ., (2003) *Παιδική και εφηβική παραβατικότητα στο* <http://www.elesme.gr>, [πρόσβαση στις 16 Οκτωβρίου 2013]. (σελ 63)

Μόσχος Γ., (1990) *Παραμορφωτική αναμόρφωση; Αποχρώσεις του χαρακτήρα της αγωγής στα ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων*, Συμπόσιο-Πρόληψη και αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων (Επανεκπαίδευση-Ένταξη), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.

Μπακάλη Β., (2007), (Επιμέλεια): Ανήλικοι και παραβατικότητα. Πρακτικά του 1ου Φοιτητικού Συνεδρίου Εγκληματολογίας πρακτικά του 1ου Φοιτητικού Συνεδρίου Εγκληματολογίας).

Μπαμπινιώτης, Γ., (2012) Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας, εκδ. Κάτοπτρο, Αθήνα.

Μπεζέ Α., (1985) *Ανήλικοι παραβάτες. Μελέτη 20 περιπτώσεων*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1985.

Μπεζέ Α., (1991), *Εφηβοι*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.

Μπεζέ Α., (1990) Εισηγήσεις συμποσίου: *Δυσκοινωνικότητα των νέων και δυσκολία προσαρμογής του αναμορφωτικού συστήματος*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.

Μπουμπιώτη Ε., - Παπαδάτος Γ., (1990) *Γενικά δημογραφικά στοιχεία εφήβων ιδρυμάτων αγωγής και σωφρονιστικών καταστημάτων*. Εισηγήσεις συμποσίου: *δυσκοινωνικότητα των νέων και δυσκολία προσαρμογής του αναμορφωτικού συστήματος*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.

Νόβα-Καλτσούνη, Χ. (2001), *Μορφές αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην εφηβεία: ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου*, Gutenberg, Αθήνα.

Ντυρκέμ, Ε., (1994), *Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου*, μετ. Α. Μουσούρου εκδ. Gutenberg, Αθήνα

Παναγιωτόπουλου Ν., (1998) *Οι απόκληροι. Τα ιδρύματα αγωγής ανηλίκων*, μετάφρ.-επιμέλεια: Καίτη Διαμαντάκου, Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα.

Πανούσης, Γ., (1987), *Θεμελιώδη ζητήματα εγκληματολογίας*, Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.

Πανούσης, Γ., (2006), *Ταξικοί αγώνες με ή χωρίς διατητή; Βία στα σχολεία*, περιοδ. Ποινική δικαιοσύνη, Ιανουάριος.2006.

Παπαδάτος, Ι., (2005), *θέματα μαθησιακών δυσκολιών*, εκδ. Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα.

Παπαδημητρίου Ζ., (1991) *"Παραβατικότητα"*, Π.Ψ.Ε.-Λεξικό, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, τ. 7^{ος}, Αθήνα.

Παπαιωάννου, Σ., (2000), "Challenges and perspectives in Education in Modern Societies", στο *Lifelong Learning in Europe*, Vol.V, issue 4/2000, Finland

Πετρόπουλος Ν. & Παπαστυλιανού Α. (2001) *Μορφές επιθετικότητας, βίας και διαμαρτυρία στο σχολείο*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Πιτσελά Α., (2004) «Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων»
Εκδ.Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη Ε' έκδοση

Πιτσελά Α., (2013) *Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσ/νικη, ζ' εκδ. , σελ.268.

Πιτσελά, Α., (1995) *Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής - Δίκαιο ανηλίκων*, εκδ. ελληνικά γράμματα, Αθήνα.

Πλατή Α., (2005) *Εφηβεία και Παραβατικότητα*, *Δημοκρατική*, 30.06.2005, πρόληψή της. http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t30/t30_02.htm *ρόλος της οικογένειας και του σχολείου*, Gutenberg, Αθήνα. Σάκκουλα, Αθήνα.

Σκότης Σ.: (1990) *Η φαινομενολογία της νεανικής παραβατικότητας και η συνδρομή της αστυνομίας στη πρόληψή της.*

Σπινέλλη Κ. Α., (1992) *Ελληνικό Δίκαιο Ανηλίκων Δραστών και Θυμάτων. Ένας κλάδος υπό διαμόρφωση*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.

Σπινέλλη Κ., (1990) *Πρότυπο Πρόνοιας, Δικαιοσύνης και οι Κανόνες του Πεκίνου*, Συμπόσιο- Πρόληψη και αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων (Επανεκπαίδευση-Ένταξη), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.

Σπινέλλη Κ.Α. - Τρωιάνου Α., (1992), *Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα.

Σπινέλλη, Κ.(1976), *Ανήλικοι Εγκληματίες ή νεαροί παραβάτες*, Το πρόβλημα υπό το πρίσμα της θεωρίας της ετικέτας, *Ποινικά Χρονικά*, 1976, τόμος κστ', Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 786-800.

Τζέρμπη Φ., (1990) *Πρόληψη και Αντιμετώπιση των Ανηλίκων από την Αρμόδια Διεύθυνση και Υπηρεσίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης*, Συμπόσιο-Πρόληψη και αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων (Επανεκπαίδευση-Ένταξη), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.

Τρωιάνου-Λουλά Α., (1995), *Η ποινική νομοθεσία των ανηλίκων. Κείμενα-Βιβλιογραφία-Νομολογία-Σχόλια*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1987, αναθεωρημένη έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή.

Τρωιάνου-Λουλά Α., (1999) *Η υπηρεσία επιμελητών των δικαστηρίων ανηλίκων*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα.

Τσίγκανου Ι., (2003), «Εγκλημα και επικινδυνοποίηση στην κοινωνία της διακινδύνευσης, των κοινωνικών ανισοτήτων και της διαφοράς», στον τιμητικό τόμο αφιέρωμα στην Αλίκη Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, τόμ. ΒΔ, σ. 1385-1404.

Τσουκαλάς Κ., (1996), «Το παιχνίδι των ψευδών κανονισμών», εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, 10- 11-1996

http://tovima.dolnet.gr/demo/owa/tobhma.print_unique?e=B&f=12402&m=B02&aa=1&cookie

Φαρσεδάκη Ι., (2005) *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, , σελ.39 σε.56επ

Φαρσεδάκης Ι., (2004) *Δίκαιο Ανηλίκων*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Φαρσεδάκης Ι., (1985), *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

ΦΕΚ Τεύχος Α 111/12-07-2010 ο Νόμος 3860/2010 ο οποίος αφορά:Βελτιώσεις της ποινικής νομοθεσίας για τους ανήλικους δράστες, πρόληψη και αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων.

Φραντζεσκάκης, Ι. (1987), *Αντικοινωνική Συμπεριφορά των νέων*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή

Χάιδου Α., (1989). *Το θεωρητικό και θεσμικό πλαίσιο του κοινωνικού ελέγχου των ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Χάιδου, Α., (1996), *Θετικιστική εγκληματικότητα. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα. σελ.21-33 και 61 σελ 108-109.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Australian Institute of Criminology (2002), “What works in reducing young people’s involvement in crime?”, Review of current literature on youth crime prepared by the Australian institute of Criminology, Australian Capital Territory Government., σελ 23.

Baker, T.L. (1994), *Doing Social Research* (2nd Edn.), New York: McGraw-Hill Inc

Bandura, A.,(1977), *Social Learning Theory*, Englewood Cliffs, Prentice Hall., NJ.

Bandura, A., (1986), *Social Foundation of Thought and Action: A social Cognitive Theory*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, N.J.

Barry A., (1995) *Οι νέοι ενώπιον της ποινικής δικαιοσύνης στην Αγγλία και την Ουαλία*, "Αρσις" Εταιρία Κοινωνικής Υποστήριξης Νέων, Νεανική παραβατικότητα και επαγγελματική ένταξη. Συγκριτική μελέτη για τις αναπτυσσόμενες πολιτικές στην Ελλάδα και Βρετανία, Αθήνα.

Bazemore and Umbreit, (2001) Restorative justice.

(https://www.nttac.org/views/docs/jabg/balancedRestoreJustice/comparison_four_rc_models.pdf)

Bazemore, G. and Walgrave, L. (1999) (eds) Restorative Justice: Repairing the Harm of Youth Crime, (Monsey, NY: Criminal Justice Press

Becker H. S., (1963), Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance, Mac Mi Han, The Free Press, London.

Becker H. S., (2000) Οι περιθωριοποιημένοι. Μελέτες στην κοινωνιολογία της περέκκλισης, μετάφρ.: Α. Κουτζόγλου, Β. Μπουρλιάσκος, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2000.

Bhabra, S., Hill, E., Ghate D. (2004), Safer School Partnerships, National evaluation of the Safer School Partnerships Programme, Youth Justice Board for England and Wales.

Biaske, D.M., Borduin, CM., Henggeler, S.W., & Mann, BJ., (1989) *Individual, family and peer characteristics of adolescent sex offenders and assaultive offenders.* Developmental Psychology,.

Bickman, L., Summerfelt, W.T., Firth, J., & Douglas, S., (1997) The Stark County Evaluation Project: Baseline results of a randomized experiment. In T.C. Nixon & D.A. Northrop (eds.), *Evaluating mental health services: How do programs for children "work" in the real world?* Newbury Park CA: Sage Publications

Blumstein, A., Cohen, J., Roth, J. A., & Visher, C. A.: (1986) '*Criminal careers and "career criminals."* Washington, DC: National Academy Press ,

Borduin, C. M., Mann, B. J., Cone, L. T., Henggeler, S.W., Fucci, B. R., Blaske, D. M., & Williams, R. A., (1995) *Multisystemic treatment of serious juvenile offenders: Long-term prevention of criminality and violence.* Journal of Consulting and Clinical Psychology.

Bottrell, D., Armstrong. D., France, A. (2010), “Young People’s Relations to Crime:Pathways across Ecologies”, Youth Justice (2010), Vol. 10(1): 56–72.

Braithwaite (1989) Braithwaite, J. Restorative Justice and Responsive Regulation. New York: Oxford University Press, 2002

Burrows, M. H. (2003), “Evaluation of the Youth Inclusion Programme”, End of phase one report, Youth Justice Board, London

Catalano, R. F., Haggerty,K. P., Oesterle, S., Fleming, C. B., & Hawkins, J. D.(2004) “The importance of bonding to school for healthy development: Findings fromthe Social Development Research Group”, Journal of School Health (2004), 74(7):252-261

Clarke, G., (1995) *Improving the transition from basic efficacy research to effectiveness studies: Methodological issues and procedures.* Journal of Consulting and Clinical Psychology.

Coates et. Al, (2000) Restorative justice,. (<http://scholarship.law.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1098&context=mulr&sei>)

Cohen L., - Manion L., (2000) «Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας», εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα,.

Cusson M., (2000) Σύγχρονη εγκληματολογία, Αθήνα, 2002. και Γεωργούλας Σ., Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση, Αθήνα, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα.

Cusson M.,(2000) Σύγχρονη εγκληματολογία, Αθήνα, 2002. και Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση*, Αθήνα, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, , σελ.89-91.

Dobson, K., Shaw, B.F., & Vallis, T.M., (1985) *Reliability of a measure of the quality of cognitive therapy*. British Journal of Clinical Psychology.

Dutile, F., Foust, C., Webster, R., (1982), *Early Childhood Intervention and Juvenile Delinquency*, Lexington Books, D.C. Health and Company, Massachusetts.

Edgerton Conley B., (2002). *Sudbury Schools, Democratic Schools, Montessori Schools, and Waldorf Schools*.

Elliott, D., & Ageton, S. (1980). "Reconciling race and class differences in self-reported and official estimate of delinquency". *American Sociological Review*, 45, 1980, pp.95-110
όπως αναφέρεται στο **Heilbrun K., Goldstein Naomi E.C and Redding R .E**(2005) σελ71

Elliott, D.S., (1994) *Serious violent offenders: Onset, developmental course, and termination*. The American Society of Criminology 1993 Presidential address. Criminology.

Erikson, E. H. (1990), *Η παιδική ηλικία και η κοινωνία* (3rd ed.), Καστανιώτης, Αθήνα.

Federal Bureau of Investigation , (2009) *Crime in the United States* ,table 38

France, A., Bottrell, D., & Armstrong, A. (2012). A political ecology of youth and crime. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Fraser, S and J. Norton (1996). Family Group Conferencing in New Zealand Child Protection Work In: J. Hudson, et al. (eds.), Family Group Conferences: Perspectives on Policy and Practice. Monsey, NY: Criminal Justice Press

Frederique Minault-Ratlie, (1992) *Η αντιμετώπιση των ανηλικών παραβατών στο Γαλλικό Ποινικό Δίκαιο*, Εταιρία Προστασίας ανηλικών Βέροιας, Β' πανελλήνιο Συμπόσιο Επιμελητών δικαστηρίων ανηλικών, Βέροια.

Fry M., (1951) *Arms of the Law*, London: Gollancz,.

Gendreau, P., & Coggin, C, (1996) *Principles of effective correctional programming*. Forum on Correctional Research.

Georgoulas S.: (2009) Youth and Crime in the Greek Context , International Journal of Academic Research , Vol 1 ,no1 . σελ 172

Glueck S & E.(1940.),, *Juvenile delinquents grown up*, The commonwealth Fund, New York, σελ. 10επ.

Goffman, E.,(1996), Συναντήσεις. Δύο μελέτες στην κοινωνία της αλληλεπίδρασης, μετ. Δ. Μακρυγιώτη, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Gottfredson, M., & Hirschi, T., (1990), A general theory of crime. Stanford University Press, Stanford.

Gullota T., Adams G., Montemayor R., (1998) Delinquent violent youth: Theory and interventions, Sage, U.S.A, 1995, σελ.54.

Gulotta, T. P., Adams, G. R., & Montemayor, R. (Eds.). (1992). Adolescent identity formation. *Advances in adolescent development. Vol. 4.* London: Sage.

Hage, S. M., Romano, J. L., Conyne, R. K. Kenny, M., Matthews, C., Schwartz, J. P.,Waldo, M. (2007), “Best Practice Guidelines on Prevention Practice, Research, Training, and Social Advocacy for Psychologists”, *The Counseling Psychologist* (July 2007) Vol. 35(4): 493-566.

Halstead, B. (1990), Youth Crime Prevention, Proceedings of a Policy Forum, Held 28 and 29 August 1990, Australian Institute of Criminology, Canberra.

Hawkins D., (1996) *Delinquency and crime: current theories*, Cambridge University Press, , σελ.96

Heilbrun K., Goldstein Naomi E.C and Redding R .E., (1998) Criminal Statistics, England and Wales. London: Home Office, supplementary tables στο Christian Pfeiffer :Juvenile Crime and Violence in Europe, *Crime and Justice*, Vol. 23 pp. 255-328, σελ 264

Henggeler, S. W., Borduin, C. M., Melton, G. B., Mann, B. J., Smith, L., Hall, J. A., Cone, L., & Fucci, B. R. , (1991) *Effects of multisystemic therapy on drug use in serious offenders juvenile offenders: A progress report from two outcome studies.* *Family Dynamics of Addiction Quarterly.*

Henggeler, S. W., Melton, G. B., & Smith, L. A., (1992) *Family preservation using multisystemic therapy: An effective alternative to incarcerating serious juvenile offenders.* Journal of Consulting and Clinical Psychology.

Henggeler, S. W., Melton, G.B., Smith, L.A., Schoenwald, S.K. Hanley, J.H., (1993) *Family preservation using multisystemic treatment: Long-term follow-up to a clinical trial with serious juvenile offenders.* Journal of Child and Family Studies, 2.

Henggeler, S. W., Rodick, J. D., Borduin, C. M., Hanson,, C. L., Watson, S. M., & Urey, J. R., (1986) *Multisystemic treatment of juvenile offenders: Effects on adolescent behavior and family interactions.* Developmental Psychology,.

Henggeler, S.W., & Borduin, CM., (1992)*Multisystemic therapy adherence scales. Unpublished instrument.* Department of Psychiatry and Behavioral Sciences, Medical University of South Carolina,.

Henggeler, S.W., & Borduin, CM., (1990) *Family therapy and beyond: A multisystemic approach to treating the behavior problems of children and adolescents.* Pacific Grove CA: Brooks/Cole,

Henggeler, S.W., & Schoenwald, S.K., (1998). *Multisystemic therapy supervisory manual.* Charleston SC: MST Institute,

Henggeler, S.W., (1999) *Multisystemic therapy: An overview of clinical procedures, outcomes, and policy implications.* Child Psychology & Psychiatry Review,.

Henggeler, S.W., Brondino, M.J., Pickrel, S.G., Donkervoet, J.C, Penman, J., & Rowland, M.D., (1996) *Multisystemic Therapist Adherence Measure II. Unpublished*

instrument. Charleston SC: Family Services Research Center, Department of Psychiatry and Behavioral Sciences, Medical University of South Carolina,.

Henggeler, S.W., Melton, G.B., Brondino, M.J., Scherer, D.G., & Hanley, J.H., (1997) *Multisystemic therapy with violent and chronic juvenile offenders and their families: The role of treatment fidelity in successful dissemination*. Journal of Consulting and Clinical Psychology.

Henggeler, S.W., Melton, G.B., Smith, L.A., Schoenwald, S.K., & Hanley, J. (1993) *Family preservation using multisystemic therapy: Long-term follow-up to a clinical trial with serious juvenile offenders*. Journal of Child and Family Studies,.

Henggeler, S.W., Pickrel, S.G., & Brondino, M.J., (1999) *Multisystemic treatment of substance abusing and dependent delinquents: Outcomes, treatment fidelity, and transportability*. Mental Health Services Research,.

Henggeler, S.W., Rowland, M.D., Pickrel, S.G., Miller, S.L., Cunningham, P.B., Santos, A.B., Schoenwald, S.K., Randall, J., & Edwards, J.E., (1997) *Investigating family-based alternatives to institution-based mental health services for youth: Lessons learned from the pilot study of a randomized field trial*. Journal of Clinical Child Psychology.

Henggeler, S.W., Rowland, M.D., Randall, J., Ward, D.M., Pickrel, S.G., Cunningham, P.G., Miller, S.L., Edwards, J., Zealberg, J.J., Hand, L.D., & Santos, A.B., (1999) *Home-based multisystemic therapy as an alternative to the hospitalization of youths in psychiatric crisis: Clinical outcomes*. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry,

Henggeler, S.W., Schoenwald, S.K., Borduin, CM., Rowland, M.D., & Cunningham, P.B., (1998) *Multisystemic treatment for antisocial behavior in children and adolescents.* New York: Guilford Press,.

Herbert M., (1992) *Ψυχολογικά προβλήματα εφηβικής ηλικίας*, Α. Γ. Καλαντζή -Αζίζι (επιμέλεια έκδοσης), εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Herbert M., (1998) *Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας: πλήρης οδηγός για όλους τους ενδιαφερομένους*, Ι. Ν. Παρασκευόπουλος (επόπτης έκδοσης), εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

Hirschi, T., (1967), *Delinquence research*, The Free Press, New York.

Hirschi, T., (1969), *Causes of Delinquence*, Berkeley, University of California Press.

Hirschi T & Gottfredson M., (1994) *The generality of deviance*, Transaction Publishers, U.S.A., , σελ.48

Hughes, G. (1998), *Understanding Crime Prevention: Social Control, risk and late modernity*, Open University Press, Buckingham.

Hughes, S and Schneider, A. (1990). *Victim-Offender Mediation in the Juvenile Justice System* Washington, DC: U.S. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 16p.

Jensen, P.S., Hoagwood, K., & Petti, T., (1996). *Outcomes of mental health care for children and adolescents: II. Literature review and application of a comprehensive model.* Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry,

Kazdin, A.E., & Kendall, P.C., (1998) *Current progress and future plans for developing effective treatments: Comments and perspectives.* Journal of Clinical Child Psychology,.

Kazdin, A.E., Siegel, T.C., & Bass, D., (1992). *Cognitive problem solving skills therapy and parent management training in the treatment of antisocial behavior in children.* Journal of Consulting and Clinical Psychology,.

Kelly,B.et al (1997). *Epidemiology of serious violence.* Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention όπως αναφέρεται στο **Heilbrun K., Goldstein Naomi E.C and Redding R .E., (2005)** *Juvenile Delinquency Prevention, Assessment and Intervention, Oxford University Press , New York , , σελ 70*

Killias M., (1989) *Criminality among Second-Generation Immigrants in Western Europe: A Review of the Evidence,* Criminal Justice Review *Spring vol. 14 no. 1 13-42*

Linda, B., Deutschmann, H. (1994), *Deviance & Social Control,* ed. Nelson, Ontario/Canada

Linehan, M.M., (1993) *Cognitive-behavioral treatment of borderline personality disorder.* New York: Guilford Press,.

Lurigio, A. J. ve Rosenbaum, D. P., (1986), *The Evaluation Research in Community Crime Prevention. A Critical Look in the Field.* In D. P. Rosenbaum (Ed.), *Community Crime Prevention: Does it Work(pp.19-44).* Beverly Hills, CA: Sage Publications.

McCold, P. (2004). *Paradigm muddle: The threat to restorative justice posed by its merger with community justice.* Contemporary Justice Review, 7, 13–35

McElrea, F W M (1994). Justice in the Community: The New Zealand Experience. In Jonathan Burnside and Nicola Baker, eds., *Relational Justice: Repairing the Breach*. Winchester: Waterside Press

McManus M., (1990) *Troublesome Behavior in the classroom. A Teachers Survival Guide*, New York, Nichols Publishing Company 2 ,σελ.487.

Minor, K and J.T. Morrison (1996). "A Theoretical Study and Critique of Restorative Justice." In: B. Galaway and J. Hudson (eds.), *Restorative Justice: International Perspectives*. Monsey, NY: Criminal Justice Press,

Minuchin, S., (1974) *Families & family therapy*. Cambridge: Harvard University Press,.

Nye, I., (1958), *Family Relationships and Delinquency Behaviour*, Wiley, New York

Olson S. o., & Dzur A. W., (1990,) [*Journal of Social Philosophy*](#) 35 (1):91–107 (2004) , παρ, σελ. 143

Olweus, D. (1994). Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 1171-1190

Perfecture of Thessaloniki., (1996) *Η ταυτότητα, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και οι ανάγκες της νεολαίας στο Νομό Θεσσαλονίκης* [Identity, features and needs of youth in Perfecture of Thessalonika, EKKE, Athens,.

Reble, A., (2008), *Ιστορία της παιδαγωγικής*, εκδ. Παπαδήμας, Αθήνα

Reckless, W., & Dinitz S., (1972), *The Prevention of Juvenile Delinquency*, University Press, Ohio.

Reckless, W., (1967), *The crime problem*, Appleton - Century - Crofts, New York.

Rousseau, J.J.,(1770/1782) *Les Confessions* (Εξομολογήσεις,)

Rutter Michael ,Giller Henri and Hagell Ann: (1998) *Antisocial behavior by young people*. Cambridge University Press,

Sherman L. (1996), “Communities and Crime Prevention”, στο National Institute of Justice (1996), “Preventing crime: What works, what doesn’t, what’s promising”, A report to the United States Congress, National Institute of Justice, Department of Criminology and Criminal Justice, University of Maryland, σελ 3-4).

Shoemaker D., (2009) *Sourcebook of Criminal Justice Statistics Online*, <http://www.albany.edu/sourcebook/wk1/t348.wk1>. σελ 42

Thomas R. G., *Παραπτωματική συμπεριφορά: Συμβουλευτική*, Π.Ψ.Ε.-Λεξικό, εκδ. ΕλληνικάΓράμματα, τ. 7^ο Αθήνα 1991.

Utting, D, Bright,J & Henricson, C. (1993) *Crime and the family. Improving child-rearing and preventing delinquency* . London: Family Policy Studies Centre.

Van Dijk , Mayhew , Killias (1991) *Experiences of Crime Across the World: Key Findings of the 1989 International Crime Survey*. Boston, MA: Kluver.

Van Ness, D. and Strong, K.H. (1997) *"Restoring Justice* Cincinnati, OH, Anderson Publishing Company,

Walgrave, L. (1992) "Mediation and Community Service as Models of a Restorative Approach: Why Would It Be Better?"

Wasserman, G.A. & Miller, L.S. (1998), "The prevention of serious and violent juvenile offending", in R. Loeber & D.P. Farrington (eds.), *Serious and Violent Juvenile Offenders*, Sage Publications, California, pp. 197–247.

Weitekamp, Elmar G. M (1992). "Can Restitution Serve as a Reasonable Alternative to Imprisonment? An Assessment of the Situation in the USA." In: H. Messmer and H.-U. Otto (eds.), *Restorative Justice on Trial: Pitfalls and Potentials of Victim-Offender Mediation: International Research Perspectives*. Dordrecht, NETH: Kluwer Academic Publishers

West D.J., (1982) *Delinquency: Its roots, careers and prospects*, Heinemaa, London, , σελ.29-30.

Wolfagang, M., & Ferracuti F., (1995), *Η υποκουλτούρα της βίας. Προς μια ολοκληρωμένη θεωρία στην Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Zehr, Howard (1985). "Retributive Justice, Restorative Justice." *New Perspectives on Crime and Justice* (Issue #4). Akron, PA: Mennonite Central Committee Office of Criminal Justice, September, 16p.

Armstrong, D. (2004), "A Risky Business? Research, Policy, Governmentality and Youth Offending", *Youth Justice*, 2004 Vol. 4 (2):100-116.

Bottrell, D., Armstrong, D., France, A. (2010), "Young People's Relations to Crime: Pathways across Ecologies", *Youth Justice* (2010), Vol. 10(1): 56–72.

Bushway S. & Reuter P. (1996), “Labor Markets and Crime Risk Factors” στο National Institute of Justice (1996), *Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising, A report to the United States Congress*, National Institute of Justice, Department of Criminology and Criminal Justice, University of Maryland.

Gant, F. & Grabosky, P. N. (2000), *The Promise of Crime Prevention: Second Edition*, Australian Institute of Criminology, Research and Public Policy Series, No. 31.

Jenson, J. M. (2010) “Advances in Preventing Childhood and Adolescent Problem Behavior”, *Research on Social Work Practice* (2010), Vol. 20(6): 701-713.

Lea, J. (2002), *Crime & modernity: continuities in left realist criminology*, Sage, London.

Loeber, R. & Farrington, D. (1998), *Serious & Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions*, Sage publications, Thousand Oaks, California.

Makhoul, A. (2001), *Healthy Families, Healthy Communities*, National Strategy on Community Safety and Crime Prevention, February 2001, Caledon Institute of Social Policy, Ontario, Canada.

Mason, G. & Wilson, P. (1988), *Sport, recreation and juvenile crime: an assessment of the impact of sport and recreation upon Aboriginal and non-Aboriginal youth*, Australian Institute of Criminology, Canberra.

Mead, G. (1934), *Mind, self and society: from the standpoint of a social behaviorist*, The University of Chicago Press, Chicago.

Muncie, J. (1999), *Youth and crime: a critical introduction*, Sage, London

Olweus, D. (1994), “Bullying at school: Long-term outcomes for the victims and an effective school-based intervention program”, Huesman, L. R., *Aggressive behavior: Current perspectives*, Plenum, New York. Ribeaud, Eisner, 2010

Rossi, P. H., Lipsey, M., Freeman, H. (2004), *Evaluation: a systematic approach*, 7th ed., Sage publications, Thousand Oaks, Calif.

Tonry, M., Farrington, D. P. (1995), *Building a safer society: strategic approaches to crime prevention*, University of Chicago Press, Chicago

Vincent, K. (1990), “Tasmanian Position Paper: Juvenile Crime and Crime Prevention”, Halstead, B. (1990), *Youth Crime Prevention*, Proceedings of a Policy Forum, Held 28 and 29 August 1990, Australian Institute of Criminology, Canberra.

Waite, S. (2005), *Splash Cymru*, Youth Justice Board Evaluation Report 2004/05, Youth Justice Board, London

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26232&Itemid=33

<http://boulaki.pblogs.gr/2008/11/html>

<http://tvxs.gr/news/politismos/i-parabatikotita-os-koinoniko-fainomeno-tis-xaris-kataki>

<http://www.aic.gov.au/publications/youth-crime/sutton.pdf>

<http://oiid.ncirs.org> - Γνωστική- Συμπεριφοριστική Προσέγγιση

<http://arsis.gr/drasis-ke-ipiresies/kentro-ipostirixis-neon/>

<http://ojjdp.ncjrs.gov/ojstatbb/ezapop>, 18/6/2011.

<http://www.0-18.gr/gia-megaloy/deltiatypoy/paratiriseis-toy-synigoroy-toy-politi-sto-nomoschedio-gia-tin-parabatikotita-ton-anilikon/> .

<http://www.0-18.gr/gia-megalovs/deltia-typov/paratiriseistov-synigorov-toy-politi-sto-nomoschedio-gia-tin-parabatikotita-ton-anilikon/>.

<http://www.auth.gr> - Κοινωνική εργασία και παραβατικότητα

<http://www.brcz!.org/resources/restorativejustice> - Επανορθωτική Δικαιοσύνη

<http://www.ekdd.gr> - Κοινωνική εργασία και παραβατικότητα

<http://www.findarticles.com> - Πολυσυστημική Προσέγγιση

<http://www.freedomwings-project.eu/gr/web/grefaq-94>

<http://www.ilppp.virginia.edu> - Πολυσυστημική Προσέγγιση

<http://www.kbsolutions.com> - Γνωστική- Συμπεριφοριστική Προσέγγιση

<http://www.kikker.com> - Γνωστική- Συμπεριφοριστική Προσέγγιση

<http://www.kw.se> - Γνωστική- Συμπεριφοριστική Προσέγγιση

<http://www.ministryofjustice.gr/site/el/APXIKH/KEΣΑΘΕΑ.aspx> .

<http://www.ministryofjustice.gr/site/el/APXIKH/KEΣΑΘΕΑ.aspx> .

<http://www.ministryofjustice.gr/site/el/Σ2ΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟbrΣΥΣΤΗΜΑ/Πρόληψηκαικαταστολή τηςεγκληματικότητας.aspx> .

<http://www.ministryofjustice.gr/site/el/Σ2ΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟbrΣΥΣΤΗΜΑ/Πρόληψηκαικαταστολή τηςεγκληματικότητας.aspx> .

<http://www.mstservices.com> - Πολυσυστημική Προσέγγιση

http://www.panakeia.org.gr/Pub_Efivia_KaiParavatikotita.asp

<http://www.papagnh.gr> - Κοινωνική εργασία και παραβατικότητα

<http://www.rcmp-grc.gc/ccaps> - Επανορθωτική Δικαιοσύνη

<http://www.restorativeiustice.org>- Επανορθωτική Δικαιοσύνη

<http://www.state.id.us/crimevictim> - Γνωστική- Συμπεριφοριστική Προσέγγιση

<http://www.ucl.ac.uk/~uctyho/PunReviewGlover.html>

http://tovima.dolnet.gr/demo/owa/tobhma.print_unique?e=B&f=12402&m=B02&aa=1&cookie

<http://arsis.gr/drasis-ke-ipiresies/efpathis-kinonikes-omades/>

<http://www.ypepth.gr>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

A. Ο Ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στην Νεανική Παραβατικότητα

Η κοινωνική εργασία στον τομέα της αντιμετώπισης της παραβατικής συμπεριφοράς εξυπηρετεί άτομα κάθε ηλικίας τα οποία έχουν υποπέσει σε παραβατική ή εγκληματική συμπεριφορά, καθώς και ανηλίκους που ζουν σε οικονομικά, κοινωνικά και συναισθηματικά επιβαρυνμένες συνθήκες, οι οποίες ενδέχεται να τους οδηγήσουν σε συγκρούσεις με το περιβάλλον τους ή και σε παραβατική συμπεριφορά.

Η άσκηση της κοινωνικής εργασίας στον τομέα της παραβατικότητας των νέων, λαμβάνει χώρα στα εξής:

- Στις εισαγγελίες και στα δικαστήρια ανηλίκων
- Στις υπηρεσίες επιμελητών ανηλίκων
- Σε σωφρονιστικά καταστήματα
- Σε εταιρείες προστασίας αποφυλακιζόμενων
- Σε προγράμματα κοινωνικής επανένταξης (Καλλινικάκη, 1998, σελ. 196)

Η προσφορά του ρόλου του κοινωνικού λειτουργού στην παραβατικότητα ανηλίκων, έγκειται στους παρακάτω τομείς: Στον τομέα της πρόληψης, της καταστολής, της αποκατάστασης και της επανακοινωνικοποίησης. Στην Ελλάδα ο τομέας της πρόληψης, πχ η άσκηση της κοινωνικής εργασίας στο σχολικό πλαίσιο έχει θεσμοθετηθεί από, το Ν.Δ., 195/1974 και τα Π.Δ. 89/1978 και 50/ 1985,ο οποίος ωστόσο μέχρι σήμερα δεν έχει εφαρμοστεί. Συγκεκριμένα οι Κοινωνικοί Λειτουργοί μπορεί ως εργαζόμενοι σ' αυτές τις υπηρεσίες που ασχολούνται με τον ανήλικο, να εφαρμόσει όλες τις μεθόδους της κοινωνικής εργασίας (Κ.Ε.Α., Κ.Ε.Ο.,Κ.Ε.Κ., Κ.Ε.ΟΙΚ.).

Τα κύρια χαρακτηριστικά στοιχεία του έργου ενός Κοινωνικού Λειτουργού σε οργανώσεις προστασίας παιδιών με αντικοινωνική συμπεριφορά είναι τα εξής:

- 1) να αναγνωρίσει την συμπεριφορά (αντικοινωνική, διαταραχή προσωπικότητας, «ανωμαλία» του υπερεγώ κλπ)

- 2) ο καθορισμός των ορίων, μέσα στα οποία είναι εφικτή η θεραπεία
- 3) η ανάπτυξη επικοινωνίας - σχέσης .

Είναι σημαντικό να κατανοηθούν οι άμυνες που προβάλλει ο νέος και η σχέση που χρησιμοποιεί δυναμικά ως νέα εμπειρία, μέσα στην οποία μπορούν αυτές να εκφραστούν και οι φόβοι να μετριαστούν ενώ βαθμιαία αμβλύνεται η επιθετικότητα του ατόμου. Ξεκινώντας λοιπόν ο κοινωνικός λειτουργός από τη βασική αυτή αρχή θα προχωρήσει στην βοήθεια του νεαρού ατόμου να αντιληφθεί την πραγματικότητα της κατάστασης που αντιμετωπίζει, βλέποντας τη συμπεριφορά του ως έναν παράγοντα που εν δυνάμει βοηθά ή επιβραδύνει την αποκατάσταση του. Παράλληλα ο κοινωνικός λειτουργός βοηθά το άτομο να κατευθύνει τις προσπάθειες του σε κοινωνικά αποδεκτές διόδους. (Παπαιωάννου,2000, σελ. 80)

Στο προδικαστικό στάδιο επιμελείται την κοινωνική έρευνα που αποτελεί την συλλογή στοιχείων για τον τρόπο διαβίωσης του ανήλικου, της διαγωγής του και της προσωπικότητας του, σε απευθείας επικοινωνία με τον ανήλικό, την οικογένεια του, τους καθηγητές του ή τους εργοδότες του. Αφού ολοκληρώσει την έρευνα του ο επιμελητής συντάσσει λεπτομερή έκθεση στην οποία διατυπώνει συγκεκριμένη πρόταση για τον ανήλικό. Στην διαδικασία αυτή ο κοινωνικός λειτουργός καλείται να κατανοήσει τη δυναμική της συμπεριφοράς και να γνωρίζει πώς να φέρει το καχύποπτο παιδί σε κατάσταση θεραπευτικής σχέσης.

Όπως σε κάθε επαγγελματική σχέση ο κοινωνικός λειτουργός παραδέχεται, προσπαθεί να κατανοήσει αλλά δεν εγκλωβίζεται από τις αντικοινωνικές πράξεις του παιδιού. Τα περισσότερα παιδιά είναι εγωπαθή και δυσκολεύονται να αντιμετωπίσουν απογοητεύσεις. Παράλληλα όμως η νεαρή ηλικία, η ρευστότητα των ταυτίσεων, οι ικανότητες για ανάπτυξη και αφομοίωση νέων καταστάσεων με νέες μορφές θεραπείας αντί για τιμωρία και απόρριψη, προσφέρουν έδαφος για συναισθηματική κοινωνική αναδιάρθρωση.

Στη δικαστική κοινωνική εργασία το νεαρό άτομο βοηθιέται να αποφασίσει να δεχτεί τη συνεργασία με το κοινωνικό λειτουργό. Με τις παραπάνω ενέργειες ο Κοινωνικός Λειτουργός στοχεύει στην κινητοποίηση των δυνάμεων του ατόμου. Στην προσπάθεια του αυτή, έρχεται σε επαφή και με άλλους φορείς που πιστεύει ότι θα συμβάλλουν στην θετική εξέλιξη του ανήλικου.

Συνεργάζεται επομένως με την οικογένεια του ανήλικου (αν υπάρχει), με τον δάσκαλο, το συγγενικό του περιβάλλον, γενικά με όσους συναναστρέφεται ο ανήλικος και οι οποίοι ασκούν κάποια επίδραση στις αποφάσεις του. Τονίζει τα θετικά στοιχεία του χαρακτήρα του και του δείχνει ότι το υπολογίζει, ότι τον εκτιμά ως άτομο και επιθυμεί πραγματικά να τον βοηθήσει.

Ασφαλώς η εμπλοκή του και ειδικότερα η ανάληψη ενεργού ρόλου στην αντιμετώπιση της ζωής του εξακολουθεί να είναι δική του επιλογή (Παπαιωάννου,2000:81)

Στην πραγματικότητα η δράση του κοινωνικού λειτουργού, έχει τετραπλή σειρά ηθικών και επαγγελματικών υποχρεώσεων , απέναντι α) στο άτομο πελάτη β) στην οργάνωση που εκπροσωπεί γ) στην κοινότητα και δ) στον εαυτό του. Για την επιτυχία του ως επαγγελματία προσβέυει ότι το άτομο πελάτης δεν είναι το πρόβλημα αλλά είναι άτομο με κάποιο πρόβλημα .

Πιο συνοπτικά θα μπορούσε να λεχθεί ότι ο κοινωνικός λειτουργός χωρίζεται σε 2 στάδια:

- **Το διαγνωστικό**, που έχει στόχο να διερευνήσει την προσωπικότητα του ανήλικου και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες ζει (οικογενειακές – κοινωνικές – επαγγελματικές)
- **Το αναμορφωτικό**, που έχει στόχο την επίλυση των προβλημάτων του Ανηλίκου, την κοινωνικοποίηση του κλπ

Ο βασικός στόχος του κοινωνικού λειτουργού σε σχέση με το παραπρωματική συμπεριφορά του ανήλικου είναι να αναστείλει, να αποφύγει την ανάγκη εγκλεισμού όσο το δυνατόν περισσότερων ανηλίκων. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό ο κοινωνικός λειτουργός προβαίνει σε προτάσεις κοινωνικών επιλογών που είναι δυνατόν να υλοποιηθούν ενώ ο ανήλικος παραμένει μέσα στην κοινότητα . Ασφαλώς τα μέτρα αυτά δεν περιλαμβάνουν ασήμαντες περιπτώσεις ούτε όμως και σοβαρότατες περιπτώσεις παραπρωματικής συμπεριφοράς που ο εγκλεισμός και η απομάκρυνση από την κοινότητα αποτελεί τη μόνη επιλογή.

Όπως ο ΣΚΛΕ αναφέρει, ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στα ιδρύματα αγωγής και τα σωφρονιστικά καταστήματα είναι ο εξής:

- Βοηθά τα παιδιά που μπαίνουν στο ίδρυμα να προσαρμοστούν με ότι αυτό συνεπάγεται

- Παρουσιάζει την περίπτωση του παιδιού και τις ανάγκες του μετά την διαγνωστική φάση στο συμβούλιο του προσωπικού του ιδρύματος
- Συμμετέχει στην λήψη της απόφασης για την τοποθέτηση του ανήλικου στο δωμάτιο , την εκπαίδευση του και την επαγγελματική του απασχόληση ή την ανάθεση κάποιων καθηκόντων του
- Φροντίζει στη δημιουργία ομάδων για άσκηση της ΚΕΟ ενώ παράλληλα φροντίζει την κοινωνική επανένταξή του, η οποία πραγματοποιείται σταδιακά (Παπαιωάννου, 2000, σελ. 88).

Στην Ελλάδα δυστυχώς, παρόλο που η νομοθεσία υπάρχει και θα μπορούσε να καλύψει τις ανάγκες σε σχέση με τη στελέχωση των υπηρεσιών που αναφέρονται στην παραβατική συμπεριφορά των ανηλικών παραμένει ανενεργή, ενώ ο αριθμός των κοινωνικών λειτουργών συρρικνώνεται διαρκώς και οι οργανικές θέσεις δεν καλύπτονται όχι μόνο στον τομέα της παραβατικής συμπεριφοράς αλλά σε κανέναν από τους τομείς της κοινωνικής πρόνοιας. Οι ανάγκες ωστόσο υπάρχουν. Είναι οι ίδιες ή και περισσότερες. Ο όγκος της δουλειάς του κοινωνικού λειτουργού είναι σαφής και η κάλυψη του επιτακτική. (Παπαιωάννου, 2000).